

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1946

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

ÅRSBOK

1946

YEARBOOK OF THE NEW SOCIETY OF LETTERS
AT LUND

LUND, C. W. K. GLEERUP

LUND

HÅKAN OHLSSONS BOKTRYCKERI

1 9 4 6

BEVARADE RESTER AV MAGNUS LADULÅS' OCH
BIRGER MAGNUSSONS ARKIV

AV

JERKER ROSÉN

I Ericus Olais *Chronica regni gothorum* och Olaus Petris Svenska krönika traderas för åren 1275—1314 ett relativt omfattande brevmaterial. Några brev återges av Ericus Olai in extenso, det stora flertalet av honom och Olaus Petri i form av excerpter eller kortfattade notiser av sådan form och sådant innehåll, att det är ställt utom tvivel, att urkundsmaterial utgjort källan.

Det av de båda krönikörerna utnyttjade brevmaterialet har nyligen gjorts till föremål för en grundlig undersökning av Gunnar T. Westin.¹ Att urkundssamlingens proveniens varit Uppsala framgår rätt tydligt därav, att den varit känd och utnyttjad av Ericus Olai. Innehållet karakteriserar Westin på följande sätt: »Det är brev rörande utrikespolitiska förhållanden, brev rörande maktkampen inom kungaätten och brev rörande ärkebiskopsstolens ekonomiska och politiska transaktioner med kungamaktens innehavare, således en brevsamling av utpräglad rikshistorisk karaktär.»²

Olika gissningar kunna göras om orsakerna till denna urkundssamlings förekomst i Uppsala under medeltiden. Under tecknad har tidigare sammanställt en del av det av Ericus Olai traderade brevmaterialet med ett konung Birgers brev av den 24 augusti 1311.³ Enligt detta brev överlämnade Birger i Uppsala domkapitels förvar alla sina relikers jämte regalierna. Domkapitlet fick därvid förbinda sig att ej utlämna dem till någon annan än till konungen och drottningen eller på deras befallning. Om Birger och hans drottning avledo, skulle regalierna och relikerna överlämnas till de kungliga barnen, i synnerhet till den arvinge, som uppnådde kunglig värdighet. Däremot fick ingen utlämning ske till förmyndarna. Birger motiverade sin åtgärd att i domkapitlet deponera regalierna med att han var upptagen av mångahanda ting »et intentus arduis».

¹ G. T. Westin, *Historieskrivaren Olaus Petri*, Lund 1946, s. 203—19.

² Westin, a. a. s. 218.

³ D. S. 1811.

Den tanken synes ligga nära till hands, att om konungen i Uppsala domkapitel — hans fastaste stöd under striderna med hertigarna — fann den säkraste förvaringsplatsen för regalierna under en farofylld tid, då han fruktade att mista kronan, så skulle han också där deponera de urkunder, varpå hans och hans ätts rättigheter i förhållande till kronan och riket vilade.⁴

Westin sammanställer urkundssviten 1275—1314 med det anmärkningsvärda faktum, att en brett lagd annal med uppsalaproveni-
niens uppenbarligen omfattat ungefär samma tidsavsnitt som ur-
kundssviten. »Under sådana förhållanden låter sig denna brev-
samling naturligt förklaras som en rest från den historieskrivning,
vilken under 1300-talets första decennier bedrevs i Uppsala.»⁵

I och för sig kan denna fråga vara av underordnad betydelse. Grundorsaken såväl till den i Uppsala förefintliga urkundssamlingen som till den för Birger gynnsamt stämnda annalistik, som där florerade, måste nämligen i vilket fall som helst vara det nära förbundet mellan konungamakten och ärkestolen. Men frågan hänger nära samman med ett problem, som åtminstone ur arkivhistorisk synpunkt synes ha ett något större intresse, nämligen det om den av krönikörerna använda urkundssvitens struktur. Den skall därför här diskuteras med denna utgångspunkt.

Man kan ställa frågan, om originalen varit tillfinnandes i Uppsala. I så fall kan det rätt gärna ej vara tal om annat än att vi ha att göra med en deposition av samma slag som ifråga om regalierna. Den uppgift, som vid en dylik problemställning förestår, är först och främst att besvara frågan, var originalen till den för Ericus Olai och Olaus Petri gemensamma urkundssviten rent logiskt sett borde befinna sig. I vems eller vilkas arkiv ha breven från början ingått?

Vid en sådan undersökning bör man till en början försiktigtvis granska för sig de av Ericus Olai traderade breven. Beträffande dem kan man nämligen utgå ifrån, att de för Ericus varit tillgängliga i Uppsala. Däremot kan det mycket väl tänkas, att Olaus Petri med sina mera vidsträckta forskningar i enstaka fall hämtat det

⁴ Rosén, *Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder*, Lund 1939, s. 260 med not 16. Jfr Dens., *Magnus Ladulås och Valdemar Birgersson*, HT 1942, s. 12, not 3.

⁵ Westin, a. a. s. 219.

brevmaterial, som han återger vid skildringen av tiden 1275—1314 och som saknar motsvarighet hos Ericus, från annat håll.

På grundval av Ericus Olais krönika kan man göra upp följande brevregist. Breven anförs i den ordning, vari de förekomma i krönikan:

1. Traktat mellan å ena sidan Erik Klipping, å den andra Magnus och Erik Birgerssöner. Sönderborg 1275. Det av Erik Klipping utfärdade brevet (ST 123).
2. Traktat mellan Erik Klipping och Magnus Ladulås [Laholm 1278]. Det av Magnus Ladulås utfärdade brevet (ST 131).⁶
3. Valdemar Birgerssons avsägelsebrev [Askanäs 1279].⁷
4. »Exstant etiam plures litterae suae [d. v. s. Waldemari] de regni resignatione.»⁸
5. Rådets brev till Magnus Ladulås med uppmaning att fängsla Valdemar Birgersson 1285. (DS 798).
6. Giftermålskontrakt mellan hertig Przemyslaw och Valdemar Birgerssons dotter Rikissa [1285].⁹
7. Bytesbrev mellan ärkestolen och kronan.¹⁰
8. Traktat mellan Erik Klipping och Magnus Ladulås. Laholm 1278. Det av Erik Klipping utfärdade brevet (ST 132).¹¹
9. Giftermålskontrakt mellan Birger Magnusson och Erik Klippings dotter [1282]. Det av Erik Klipping utfärdade brevet (ST 137).¹²
10. »Item de filia comitis Holsatiae et ejus dote.»
11. »Item rex Daciae et rex Norvegiae constituunt eundem dominum Magnum, regem Sveciae judicem in causa, quae inter eos vertebatur, subicientes se ejus iudicio et sententiae definitivae, quae fuit Calmarniae terminata. Multa ardua

⁶ Rosén, a. a., HT 1942, s. 1 f., not 1, Westin, a. a. s. 204 ff.

⁷ Westin, a. a. s. 206 ff.

⁸ Westin, a. a. s. 206 ff.

⁹ Rosén, a. a., HT 1942, s. 11, Westin, a. a. s. 211 f.

¹⁰ Westin, a. a. s. 211.

¹¹ Rosén, a. a., HT 1942, s. 1 f., not 1, Westin, a. a. s. 204 ff.

¹² Westin, a. a. s. 210 f.

cum rege danorum Erico et rege noricorum Erico, hic rex Magnus magnifice et magnanimiter, multumque prudenter operatus est.» (Jfr ST 139—142, L. U. I: 178—180, 183—184 II: 63 DS 817, 1727—1731).¹³

12. »Electus est ergo in regem Sveciae Birgerus Magni filius Skeningiae anno domini MCCLXXXIV. Cui etiam omnes consiliarii et meliores regni homagium et juramentum fidelitatis praestiterunt, jurantes et fide media promittentes, quod eum post mortem patris sui haberent pro rege et eidem tanquam vero regi et domino adhaerent.»¹⁴
13. Birger Magnussons morgongåvobrev till sin drottning ^{29/5} 1300 (DS 1317).¹⁵
14. »Item fecit idem Birgerus et aliam donationem propter nuptias eidem reginae de Huseby Trögdh.»¹⁵
15. »Fecit etiam statuta quaedam et ordinationem et modum gubernandi regnum post mortem suam ad bonum uxoris suae et filiorum.»¹⁵
16. »Item de decimis pauperum, quas anno domini MCCXCIX prohibuit» (DS 1472).
17. »Item ipse emit bona immobilia debita filiis comitis Holstiae et Schouvenburg ex Ingeburge, filia regis Waldemari, pro MCCC marcis argenti ponderis coloniensis, juxta compositionem factam in Helsingborg.»¹⁶
- 18-19. »Eodem anno [1303] electus est in regem Sueciae domi-cellus Magnus, filius Birgeri regis, aut ipso deficiente filius ejus senior tam a ducibus quam ab episcopis et omnibus consiliariis regni deinde etiam quasi ab omnibus nobilioribus regni patre mortuo regnaturus; cui omnes meliores regni sicut patri promiserunt assistentiam contra quam-

¹³ Vi ha här uppenbarligen att göra med *till* Magnus Ladulås överlämnade brev, som även talat om skiljedom mellan konungarna av Danmark och Norge. Westins formulering, s. 213, not 34, torde därför ej vara helt tillfredsställande.

¹⁴ Rosén, Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, s. 44 ff., 51, Westin, a. a. s. 209 f.

¹⁵ Rosén, sist a. a. s. 40 ff.

¹⁶ Rosén, sist a. a. s. 40 ff.

cunq̄ue personam. Specialiter autem obligavit se fidelitate regis et liberorum ejus reginaeque dominus Tyrgillus Knutson praedictus juramento, litteris et sigillis. Cui etiam rex Birgerus litteras patentes concessit multorum privilegiorum, quod scilicet non eum invitum amoveat, nullum ei praeferat, in nullo tractatu excludat.»¹⁷

20. Hertigarna Eriks och Valdemars förpliktelsebrev till Birger Magnusson. Aranäs ^{30/4} 1304 (ST 156).
21. Traktat om delning av riket mellan Birger Magnusson och hertigarna. Hälsingborg ^{20/7} 1310. Hertigarna Eriks och Valdemars till Birger utfärdade brev (ST 174).
22. Birger Magnussons världsliga rådsherrars trohetsförsäkran till den kungliga familjen. Söderköping ^{9/10} 1314 (DS 1981).

Denna regist innefattar endast brev, som man *med säkerhet* kan urskilja i Ericus Olais framställning. Det är troligt, t. o. m. sannolikt, att ytterligare brevmaterial stått till uppsalakanikens förfogande. Ej heller går det att avgöra, om t. ex. nr 4, 11, 12 och 18—19 återge två eller flera brev.

Westin har visat, att Olaus Petri använt samma urkundssvit som Ericus Olai. De flesta av de ovan anförda breven ha även kommit till användning i Svenska krönikan. Olaus Petri meddelar ofta ur dessa brev uppgifter, som komplettera Ericus Olais excerpter. Men dessutom har Olaus Petri citerat brev, som ej ha någon

¹⁷ Rosén, a. a. s. 34 ff. För läsningen »quod scilicet ... amoveat» se E. Nyrin-Heyman, Källkritiska, textkritiska och språkliga studier till Ericus Olai: Chronica Gothorum, Lund 1944, s. 74. Om vi i 18—19 ha att göra med flera brev med arvföljdsförsäkningar får hållas för ovisst. Beträffande Torgils Knutsson må understrykas, att notiserna om denne, framför allt den i Chronologia anonymi och hos Ericus Olai förefintliga att konungen på marskens onda inrådan tänkt fängsla ärkebiskopen och biskoparna (SRS I:1, s. 55, II:1, s. 77 f.), ytterst kunna gå tillbaka på en anklagelseskrift mot honom i samband med fängslandet, bannlysningen och avrättningen 1306. Vi ha från detta tillfälle den av Johannes Magnus traderade uppgiften att Nils Kettilson efter avrättningen fällde domen, att Torgils ej fick begravas i vigd jord. Detta tilläts först efter konungens förbön och sedan en penningssumma erlagts (se härom och om de mot marsken fientliga notiserna i övrigt S. Bolin, Om Nordens äldsta historieforskning, LUÅ 1931, s. 315 ff). En dylik dom, liksom givetvis avrättningen, måste på något sätt ha officiellt motiverats.

motsvarighet i Ericus Olais excerpter.¹⁸ Det gäller Magnus Ladulås' förbund med tyska furstar (ST 129, 133), biskop Brynjulfs förpliktelsebrev till kung Magnus (Westin, s. 214 f.), visbysamhällets förpliktelser till den svenske kungen 1288 (ST 144) och gotlänningarnas 1313 (ST 181), förlikningen under Erik Menveds bemedling mellan Birger Magnusson och hertigarna 1307 (Westin, s. 216) samt traktat angående giftermål mellan Magnus Birgersson och Ingeborg Håkansdotter 1309 (Westin, s. 216 f.). Med kännedom om Olaus Petris arkivforskningar är det — såsom ovan framhållits — ej a priori givet, att alla dessa brev ingått i den för Ericus Olai och Olaus Petri gemensamma brevsamlingen. I enstaka fall kan Olaus Petri ha fått det överskjutande brevmaterialet från annat håll.

Såsom allmän regel kan anges, att de av Ericus Olai återgivna eller registrerade breven äro sådana, som gått in till den kungliga familjen och som alltså från början funnits i dess arkiv.

I tre fall (nr 6, 10, 17) kan man på grund av regestens kortfattade formulering ej bestämt avgöra förhållandet i detta avseende. Tvenne klara undantag från regeln finnas. Nr 2 är ett av Magnus Ladulås utställt brev. Men det är en skuldförbindelse av Magnus till den danske konungen. För den låntagna summan pantsattes Lödöse. När skulden avskrivits, bör följaktligen brevet ha återställts till Magnus Ladulås. Även det bör därför ha ingått i den svenske konungens arkiv. Nr 16 — brevet om fattigtionden — faller också utanför ramen. Men detta intar också en särställning i det avseendet, att det ej är av samma statskaraktär som övriga brev i samlingen. Det kan här tänkas, att Ericus Olai vid sidan av den övriga samlingen urkunder haft kunskap om detta brev, som på hans tid fanns i Uppsala i åtminstone tvenne original samt dessutom i vidualationer och avskrifter.¹⁹ Å andra sidan kunna de säregna omständigheterna beträffande fattigtiondens övergång till Uppsala domkapitel — i grunden var det uppenbarligen fråga om en form av primitiv bevillning av de tre folklandens invånare²⁰ — mycket väl motivera, att ett exemplar förvarats i det kungliga arkivet, detta

¹⁸ Westin, a. a. s. 214 ff.

¹⁹ Om traderingsförhållandena se senast Rosén, Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, s. 276, not 69.

²⁰ Rosén, De sekulära domkapitlenas tillkomst, Svensk teologisk kvartalskrift 1940, s. 73 f.

så mycket mera som frågan om fattigtionen under hela brödrastridernas tid var föremål för en tvist, där hertigarna intogo en i förhållande till konungen rakt motsatt hållning.

Man kan bestämt fastslå, att alla de brev, vars proveniens icke från början är Uppsala, d. v. s. alla av rikshistorisk karaktär, som Ericus Olai använt, äro sådana, som i original skola ha funnits i Magnus Ladulås', Birger Magnussons eller deras gemålens arkiv.

Om man nu betraktar de av Olaus Petri ensam traderade breven ur samma aspekt, blir resultatet detsamma; vi ha att göra med brev, som böra ha funnits i det kungliga arkivet. Biskop Brynjulfs förpliktelsebrev 1288, visbyborgarnas samma år och gotlänningarnas 1313 ha överlämnats till kungen. Om de av Olaus Petri registrerade fördragsakterna från Magnus Ladulås' tid funnits i Sverige, måste det vara i det till den svenske kungen överlämnade exemplaret. Beträffande breven 1307 och 1309 ha vi visserligen formellt att göra med traktatslut mellan Erik Menved i Danmark å ena sidan och hertigarna Erik och Valdemar å den andra. Men i båda fallen angick uppgörelsen realiter mera Birger och dennes son — Erik Menved underhandlade på deras vägnar — än den danske kungen. Det är endast naturligt, att exemplar överlämnats till Birger. Vid den sistnämnda traktatens ingående vistades han för övrigt i Danmark och deltog i underhandlingarna.

Den urkundssamling, som Ericus Olai och Olaus Petri utnyttjat och som förefunnits i Uppsala, har således — åtminstone vad gäller brev av statskaraktär — varit mycket ensidig. Den har endast omfattat urkunder, som ursprungligen ingått i det kungliga arkivet. Redan detta torde vara ett starkt indicium för att vi ha att göra med en deposition av originalurkunder, ej med en av historiskt intresse sammanbragt samling.

Vi kunna emellertid gå vidare på den inslagna vägen och fråga oss, vad vi ha för kunskaper om urkunder av statskaraktär utöver de i Ericus Olais och Olaus Petris samling ingående. Om vi först hålla oss till brev, som skola ha ingått i Magnus Ladulås' eller Birgers arkiv, är samlingen så gott som fullständig. Endast tre brev av denna natur, som äro kända från annat håll, saknas. De äro hertigarnas brev till Birger Magnusson, daterat Kolsäter den 15 februari 1305 (ST 157), hertigarnas förpliktelsebrev att efter Birger Magnussons död ta hans söner till konung, daterat

Herrevadskloster den 14 september 1305 (ST 157 a) samt hertig Eriks försäkran till Birger och dennes arvingar, när han fick Nyköping såsom län, daterat Nyköping den 28 december 1305 (ST 157 b).

Dessa brev ha uppenbarligen förts till Birger Magnussons förbundne, Erik Mened i Danmark, ej långt efter det de kommit till. Herrevadsklosterbrevet finns i original i det danska riksarkivet. De bägge övriga ha ingått i den omkring 1319 upplagda Cancellarie liber.²¹ Intet av breven ha traderats i Sverige. Alla höra de sakligt mycket nära samman. De handla om hertigarnas förpliktelse under år 1305 till konung Birger och hans familj.

Av betydelse är härvid, att dessa brev mer eller mindre tydligt ta sin utgångspunkt i de försäkningar angående drottningens och sönerns ställning till kronan och riket, som Birger utverkat under åren 1303—1304.²² I kolsäterbrevet lovade hertigarna att tjäna ej endast Birger utan också drottningen »och deras barn; och hertig Magnus, hans son, nu utvald, skulle de hålla för konung, och om han dog, den äldste av hans söner, så länge någon till är, så att riket skall gå i arv till hans barn». Herrevadsklosterbrevets huvudinnehåll tar sikte på samma fråga. I nyköpingsbrevet lovade hertig Erik att ej tillfoga konungen »eller hans barn» någon skada. Efter hertigens död skulle Nyköpings slott överlämnas till kungen, »hans son eller arvingar».

Det torde ej vara för djärvt att sammanställa dessa trenne brevs förekomst i Danmark och den totala okunnigheten om dem i svenska arkiv med Håtunaleken den 29 september 1306. Vid detta tillfälle tillfångatogs den kungliga familjen. Men man lyckades föra Birgers äldste son och utvalde efterträdare i säkerhet till Erik Mened i Danmark. Det ligger nära till hands att antaga, att de hertigarnas förpliktelsebrev, som angingo Birgers och hans söners rätt till kronan, samtidigt förts över till Danmark.²³

²¹ Jfr Repertorium diplomaticum regni Danici mediaevalis 1, nr 801, 818, 826.

²² Rosén, Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, s. 34 ff.

²³ O. S. Rydberg, ST I, s. XII, har under hänvisning till här diskuterade akter gjort följande uttalande: »I det följande århundradet befinnes konung Birger vid sin flykt till Danmark hafva medtagit åtskilliga handlingar. Någon uppgift derom finnes visserligen icke, men saken är likväl tydlig af ännu i

Detta antagande torde också vara det enda, som kan ge en nöjaktig förklaring både till brevens förekomst i det danska arkivet och till motsvarande lucka i den av Ericus Olai och Olaus Petri återgivna urkundssviten. De båda krönikörerna återge urkundsmaterialet angående försäkringarna till konungen och hans familj 1303—04, d. v. s. de försäkringar, som utgöra bakgrunden till hertigarnas brev 1305. Krönikörerna sakna å andra sidan underrättelser om hertigarnas försäkringar 1305 av den enkla anledningen, att en lucka i det kungliga arkiv, som de utnyttjat, funnits. Under sådana omständigheter är de tre urkundernas förekomst i danskt arkiv och deras frånvaro i Ericus Olais och Olaus Petris urkundssvit ytterligare ett bevis för, att det är de i Birgers arkiv förefintliga originalurkunderna, som deponerats i Uppsala.

Nästa fråga blir, om de av Ericus Olai och Olaus Petri traderade urkunderna äro kända på andra håll. Härvid har man närmast att gå till de förteckningar på urkunder av statskaraktär, som gjorts upp före slottsbranden 1697. De källor, som komma ifråga, äro den bevarade medeltida arkivförteckningen över statshandlingar,²⁴ excerpterna ur Registrum regni,²⁵ Runell-Palmskiölds kronologiska register²⁶ samt Hadorphs publikationer av akter, som på hans tid funnos i original i riksarkivet.²⁷

En jämförelse mellan de nämnda förteckningarna å ena sidan och Ericus Olais och Olaus Petris register å den andra lämna för den förstnämndes vidkommande ett alltigenom entydigt resultat.

danska Geheimearkivet förekommande svenska akter, hvilkas dervaro deraf finner sin förklaring. Detsamma gäller äfven om åtskilliga af de svenska handlingar, hvilka Hvitfeld på sin tid hade under ögonen, men hvilka nu äro förlorade». Antingen Rydberg avser Birgers flykt 1308 eller den slutliga 1319 får man med hans antagande ingen rimlig förklaring till urvalets begränsning. Den av Rydberg även anförda akten av 7/10 1302 (ST 153) har en helt annan tradingshistoria än de övriga (jfr Rep. 756). Dessutom rör det sig här om ett av Birger utfärdat brev, som ej i original kan ha funnits i hans arkiv.

²⁴ Meddelanden från Svenska riksarkivet I: 2, s. 35 ff.

²⁵ Meddelanden från Svenska riksarkivet I: 2, s. 45 ff.

²⁶ RA:s ämbetsarkiv D2: III. Jfr ST vid respektive akter.

²⁷ Rimkrönikorna II, s. 1 ff. Jfr även kopieböckerna före Runells och Hadorphs tid. E. Nygren, Registra ecclesie lincopensis (Linköpings biblioteks handlingar, NS bd 3), B. Lundberg, Några Sparre-Bielkeska kopieböcker och handskriften E 181 i Uppsala universitetsbibliotek, NTBB 1944, s. 91 ff.

Intet av de av honom traderade breven har varit känt i det kungliga arkivet, då förteckningarna gjordes upp. De äro överhuvud taget ej kända på annat håll varken i original eller avskrift. Samma resultat når man på ett undantag när beträffande de brev, som Olaus Petri registrerat utöver Ericus Olai. Undantaget är Visby stads brev till Magnus Ladulås 1288, som i original eller avskrift varit känt för Registrum regni.²⁸ Frapperande är, att detta brev också är det enda bland alla de av Ericus Olai och Olaus Petri traderade, varom man vet, att ett original under medeltiden befunnit sig på annan plats än i Uppsala. Det har avskrivits i Registrum ecclesie upsaliense med anmärkningen, »littera principalis est in ecclesia lincopensi».²⁹ Det är möjligt, att brevet ej ingått i den för Ericus Olai och Olaus Petri gemensamma urkundssamlingen. Olaus Petri kan ha hämtat det från annat håll, t. ex. från Registrum upsaliense. Men det är också möjligt, att urkunden — liksom brevet om fattigtionen — förelegat i mer än ett original. Det var då naturligt, att endast det ena förvarades i det kungliga arkivet, medan det andra bevarats på annat håll.

Med detta undantag finns i de nämnda arkivförteckningarna intet brev, som från början skulle ha funnits i Magnus Ladulås' eller Birger Magnussons arkiv. Därmed är ingalunda sagt, att urkunder av statskaraktär från denna tid saknas i arkivförteckningarna. Runell-Palmskiöld och Hadorph ha i riksarkivet funnit flera sådana. Vad de känt till är emellertid genomgående brev, som skola ha funnits i *hertigarna Eriks och Valdemars arkiv*. Det är med andra ord brev utfärdade av Birger Magnusson, Erik Menved eller andra, där hertigarna stå såsom urkundsmottagare. Runell nämner Birgers förpliktelsebrev till hertigarna i Örebro 1308 (ST 165), det av hertigarnas motståndare utfärdade exemplaret av hälsingborgstraktaten den 17 juli 1310 (ST 173), hertigarnas brev om en inbördes uppdelning av sina svenska besittningar den 9 september 1315 (ST 185), ett Erik Menveds brev till Valdemar 1317.³⁰ Hadorph avtrycker alla dessa brev utom det sistnämnda efter ori-

²⁸ Meddelanden från Svenska riksarkivet I: 2, s. 47. Möjligen har det också ingått i den medeltida arkivförteckningen, *ibid.* s. 40.

²⁹ ST I, s. 300, noten, Westin, a. a. s. 215 med not 49.

³⁰ Jfr Rosén, Striden mellan Birger Magnusson och hans bröder, s. 222, not 33, där brevet citerats efter motsvarande förteckning i Palmskiöldska saml.

ginalen. De statsakter, som riksarkivet senare har innehållit från denna period, äro rester av *hertigarnas* arkiv. Konungarna Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv ha här helt saknats.

Det torde vara berättigat att sammanfatta resultatet på följande sätt. Konungarna Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv från den förstnämndes resning 1275 till året 1314 äro i huvudsak endast kända genom Ericus Olais och Olaus Petris avskrifter och excerpter. Den för de båda krönikörerna gemensamma urkundssviten har endast innehållit brev med denna proveniens. En lucka i urkundssviten för året 1305 får sin förklaring därigenom, att originalen — troligen i samband med Håtunaleken — förts till Danmark. Kungaarkiven äro i övrigt — på ett lättförklarligt undantag när — ej kända på något håll. De statsurkunder, som sedermera funnits i riksarkivet, ha undantagslöst haft sin proveniens i hertigarnas arkiv. Den för Ericus Olai och Olaus Petri gemensamma urkundssvitens proveniens är Uppsala.

Slutsatsen, som man kan dra däraf, är, att originalen till de i sviten ingående breven deponerats i Uppsala. Detta faktum måste ställas i samband därmed, att Birger Magnusson i Uppsala domkapitel funnit den säkraste förvaringsplatsen för regalierna. Han har här också deponerat sitt arkiv, såväl det från fadern ärvda som sitt eget, och han har fortsatt därmed även sedan regalierna överlämnats 1311 åtminstone fram till den 9 oktober 1314, då det sista brevet i sviten är daterat. Ericus Olais och Olaus Petris krönikor rymma genom excerpterna 1275—1314 de äldsta förteckningar som vi känna på kungliga arkiv i Sverige.

Brevsvitens begynnelseår är 1275, det år då Magnus Ladulås i förbund med Erik Klipping i Danmark definitivt reste upprorsfanan mot brodern Valdemar och själv blev vald till konung. Att breven upphöra 1314 kan förklaras på det sättet, att inga viktigare brev gått in till det kungliga arkivet under den följande tiden fram till Nyköpings gästabud 1317. — Vi ha från dessa år ej kunskap om något traktatslut, där Birger varit part —. Men omständigheten kan också förklaras med hertig Valdemars övergrepp mot domkapitlet 1314.³¹ Förvaringsplatsen har kanske ej längre ansetts för säker. Under alla omständigheter blir ärkestolens

³¹ Se härom Rosén, sist a. a. s. 264 ff.

centrala plats i Birger Magnussons maktställning ytterligare belyst. Uppsala har varit förvaringsplats för hans arkiv. Betydelsen av hertig Valdemars förbittrade strid med ärkestolen och domkapitlet 1314—15 framstår då också i klarare dager.

I och med att det kan slås fast, att det är originalbrev, som överförts till Uppsala, kan emellertid den av Ericus Olai och Olaus Petri använda urkundssamlingen icke förklaras »som en rest från den historieskrivning, vilken under 1300-talets första decennier bedrevs i Uppsala».³² Icke desto mindre är det frapperande, att urkundssvitens tidsgränser, 1275—1314, sammanfalla med den brett lagda annal, som funnits och vars proveniens torde ha varit Uppsala. Om något direkt samband funnits, måste emellertid detta förklaras med att det är förekomsten av originalurkunderna, som inspirerat annalisten.

³² Westin, a. a. s. 219.

OM NÅGRA GRUNDTANKAR I FERDINAND DE
SAUSSURES FÖRELÄSNINGAR ÖVER
ALLMÄN SPRÅKVETENSKAP

AV

ROLF PIPPING

I år (1946) ha tre decennier förflutit, sedan några lärjungar till Ferdinand de Saussure efter hans död utgävo hans föreläsningar över allmän språkvetenskap under titeln *Cours de Linguistique Générale* (1. uppl. 1916, 2. uppl. 1922). Till erinran därom höll jag d. 23. 2. 1946 i Språkvetenskapliga Klubben vid Åbo Akademi ett föredrag, vari jag kritiskt belyste några grundtankar i dessa föreläsningar.

Föreliggande uppsats är en omarbetning av mitt föredrag. Jag åsyftar ej att försöka utgrunda de Saussures egen mening, när denna är oklart uttryckt.¹ Jag skall ej heller referera och taga ställning till allt vad de uttolkare och kritiker ha sagt vilkas uttalanden jag känner. Jag vill endast beröra vad jag särskilt fäst mig vid i den debatt som förts och angiva huru jag själv tror att man rimligtvis kan eller bör fatta några av de Saussures uppslag.

1. 'TAL' OCH 'SPRÅK'.

Den skillnad som de Saussure gör mellan 'tal' (*parole*) och 'språk' (*langue*) är icke klar.

Termen 'tal' fattas väl allmänt som en beteckning för individuella talakter.²

¹ Vid försöken att utgrunda de Saussures egen mening synes det icke alltid ha beaktats tillräckligt, att föreläsningarna höllos med stöd av utkast som gjordes från dag till dag och undan för undan förstördes, och att den i tryck framlagda texten vilar på åhörarens anteckningar (se *Préface de la première édition*). Trots all aktning såväl för de Saussures klartänkthet och framställningsförmåga som för åhörarnas och redaktörernas tillförlitlighet och omsorg måste man därför räkna med att de Saussures tankar återgivits både ofullständigt och ofullkomligt. Frånsett det lärdomshistoriska intresset betyder det ju mindre i sak vad föreläsaren velat säga än vad eftervärlden kan få ut av hans uppslag.

² Också för individuella skrivakter! Med hänsyn härtill är termen 'tal' mindre lycklig, emedan den i vissa sammanhang är ombärlig som motsats till 'skrift'

Med termen 'språk' åsyfta åtminstone somliga forskare det språkförråd som är gemensamt för språksamhällets medlemmar och av dem nyttjas i 'talet'. Så är t. ex. fallet med Gardiner,³ och Jespersen uppfattar de Saussures mening med termen på samma sätt.⁴

Men Jespersen framhåller,⁵ att detta gemensamma 'språk' är en addition av individernas språkförråd. Han varnar för den hypostasering av 'språket' som lätteligen kan framgå ur de Saussures betonande av språkets 'sociala' och 'kollektiva' karaktär i motsats till 'talets' individuella karaktär. Han erinrar om vad Hermann Paul för länge sedan inskräp (gentemot den romantiska språkuppfattningens föreställning om en 'folksjäl'), att medvetande finnes endast hos individerna, och att följaktligen också 'språkmedvetandet' är individuellt.

På samma linje befinner sig Rogger: mellan den individuella talakten och 'språket' (som 'kollektivspråk') inskjuter han 'die Individualsprache'. Han påtalar dessutom som en logisk onöjaktighet, att de Saussure mot varandra ställer upp 'talet', som är en akt, och 'språket', som är en produkt.⁶

(t. ex. 'talspråk' : 'skriftspråk'). Dessutom bör beaktas den skillnaden, att skrivaktens resultat består, medan det talade ordet förklingar för alltid, om det ej upptecknas och reproduceras av en fonograf.

³ Gardiner, *The Theory of Speech and Language* (1932). Han säger där (s. 88): »Language is a collective term, and embraces in its compass all those items of knowledge which enable a speaker to make effective use of word-signs»; och sedan han påpekat, att flere tungomål ha motsvarigheter till ordparet *speech : language*, tillägger han (s. 107): »In all these languages the equivalent of 'language' serves as a collective name for an organized system of knowable linguistic facts, and the equivalent of 'speech' is a *nomen actionis* for the activity of which the most evident symptoms are articulation and audibility.» I överensstämmelse härmed uppför Gardiner (s. 7 och flerstädes) 'språket' (*the linguistic material*) såsom en av talsituationens fyra faktorer (de tre övriga äro den talande, åhöraren och den åsyftade saken).

⁴ Jespersen, *Mankind, Nation and Individual from a linguistic point of view* (1925), s. 12: 'språket' (i de Saussures mening av ordet) vore »the sum of the word-pictures which are stored in the mind of all individuals with the same values» (∴ uttrycksvärden, teckenvärden, betydelser).

⁵ Jespersen, *a. a.*, s. 16 ff.

⁶ Rogger, »Kritischer Versuch über de Saussure's Cours général» (sic), *Zeitschr. f. romanische Philologie* 61 (1941), s. 175 ff. — Rogger synes ej ha känt Jespersens kritik av de Saussure.

Mot Roggers hänvisning till 'die Individualsprache' riktas invändningar av Malmberg.⁷ Denne anser, att Rogger överskattat individualspråkets vikt och därvid fallit offer för ett missförstånd. I själva verket torde missförståndet ligga på Malmbergs sida. Det synes ha undgått honom, att Rogger med 'kollektivspråk' (till åtskillnad från 'individualspråk' och 'tal') menar någonting annat än han själv.

Malmberg frågar, om det verkligen råder en sådan motsättning som Rogger förutsätter mellan individens och kollektivitetens språk, och han bestrider motsättningen genom att erinra om språktecknens konventionella karaktär: endast om ett tecken i individualspråket också tillhör kollektivspråkets konventionella teckenförråd, kan det erkännas som ett språkligt tecken. »Par conséquent», säger Malmberg, »la langue individuelle ne peut pas être autre chose que la façon dont l'individu réalise le système collectif» (s. 19). Litet längre fram (s. 20) avvisar Malmberg Roggers fråga, »wie vielen Individuen eine Erscheinung gemeinsam sein muss, bis man sie zur Sprache rechnen kann», — en sådan fråga »n'entre pas en ligne de compte ici. La langue collective n'est pas une question de fréquence».

Som synes grundar sig Malmbergs kritik av Roggers framställning ytterst därpå, att han såsom 'kollektivspråk' erkänner bara vad han kallar språkets 'system' (se närmare om denna term här nedan 3, s. 8 ff.). Kollektivspråket (= systemet) postuleras som en given och bekant storhet, mot vilken individualspråket avtecknar sig.

Detta resonemang innebär en *petitio principii*, varigenom huvudfrågan och dess svårigheter kringgås. Det måste först utredas, dels huru 'kollektivspråket' är beskaffat (d. v. s. vilka uttrycksvanor som kunna sägas tillhöra språkgemenskapen), dels vilka föreställningar de enskilda språkbärarna göra sig om gemenskapens språk och särskilt om regelrätta och normativa drag hos detta. Endast mot bakgrunden av en sådan utredning kan man avgöra, huru talakter, individualspråk och kollektivspråk förhålla sig till varandra.

Vägen till kunskap om kollektivspråket går genom studium av tal och individualspråk. Vi kunna omedelbart iakttaga individuella talakter, både egna och andras, och en reflekterande människa kan

⁷ Malmberg, »Système et méthode», *Vetenskaps-Societeten i Lund, Årsbok 1945*, s. 17 ff. Icke heller Malmberg synes ha känt Jespersens här berörda framställning.

därjämte till en viss grad analysera sitt eget språkmedvetande. Vi kunna också reflektera över skrivaktens bestående resultat. Den ur dessa källor härflytande kunskapen, som dock alltid är ofullständig, tillåter oss i första hand att bilda oss en viss föreställning om individuella uttrycksvanor, både våra egna och andras. Av slutsatser ur vår kunskap om individuella uttrycksvanor framgår en viss föreställning om kollektivitetens språk. När vi draga sådana slutsatser, varken bruka eller böra vi bortse från frekvensfrågan, låt vara att också andra omständigheter komma i betraktande. Den första uppgiften med hänsyn till 'kollektivspråket' är att undersöka det faktiska språkbruket inom gemenskapen, och det blir en senare fråga, i vad mån faktiskt nyttjade former (åtminstone företrädesvis sådana med hög frekvens) av språkbärarna själva anses normativa eller kunna sägas representera något 'system'.

Vid en undersökning av hithörande företeelser bör givetvis också prövas Roggers anmärkning, att 'talet' vore en akt, 'språket' en produkt.

Icke endast kollektivspråket, utan också individualspråket är i viss mening en produkt. Det är ett resultat av individens språkliga uppfostran och föregående talverksamhet. Men så snart individens språkkunskap aktiveras, låt vara blott för tyst reflexion över språket, innebär aktiveringen obestriddligen en 'akt'. Gränsen mellan 'språket' (åtminstone i form av individualspråk) som 'produkt' och 'talet' som 'akt' är följaktligen mindre klar och skarp än Roggers synes mena.

Jespersen vill ersätta de Saussures dualitet 'tal' och 'språk' (sådan som han fattat denna) med skillnaden mellan 'the actual' och 'the potential'.⁸ Det förråd av möjligheter för talverksamhet som har utbildats hos individen genom hans föregående språkliga erfarenheter vore således vad som kunde kallas hans (individuella) 'språk'.

Detta individens språk är naturligtvis socialt betingat⁹ på olika sätt. Saken förhåller sig icke endast så, att individualspråken hos medlemmarna av en språkgemenskap *de facto* uppvisa stor inbördes likhet, utan individerna förutsätta mestadels, att en sådan likhet finnes eller bör finnas, och de söka än omedvetet, än medvetet att

⁸ Jespersen, *a. a.*, s. 21 f.

⁹ Jespersen, *a. a.*, s. 19, 22.

upprätthålla eller åstadkomma en sådan vid tillämpningen av sitt individualspråk, alltså i sitt 'tal'. De tillskriva det allmänna språkbruket normativt värde, och i praktiken tro de vanligen, att deras eget individualspråk åtminstone i stort sett överensstämmer med samhällets språknorm.

Man måste alltså skilja mellan 'kollektivspråket' såsom ett faktum, d. v. s. såsom en sammanfattning av individuella uttrycksvanor med en viss frekvens inom kollektiviteten, och det värderande urval som sker, då normativ giltighet tillskrives vissa uttrycksformer, med förkastande av andra, och bland dessa senare även av sådana som faktiskt brukas i större eller mindre utsträckning.

2. 'SPRÅKET' SOM 'NORM' FÖR 'TALET'.

Vi ha härmed förts över till frågan om 'språket' som norm för 'talet'.

Den yttersta orsaken till språkets normativa karaktär är naturligtvis behovet av överensstämmelse och konstans i begriplighetens intresse, i samfärdselns tjänst. Men det levande språkets funktionsduglighet såsom norm beror på de två redan berörda omständigheterna: dels på individualspråkens väsentliga likhet inbördes, dels på individernas oreflekterade eller medvetna uppfattning om språkets normativa värde och giltighet. Vid språkets utbildning och vid dess tillämpning i talet spelar väl en rent mekanisk härmning också en viss roll. Detta förhållande framträder kanske otvetydigast i de fall, då en människa som reflekterar över språkliga ting stundom mot sin önskan eller vilja i sitt tal tager efter uttryck som hon principiellt ogillar, ett inflytande som tyvärr vem som helst kan falla offer för i en hastig vändning. Men det förefaller ej troligt, att individualspråkens inbördes likhet kunde vara så pass stor som den i verkligheten är, om icke människornas flertal i stort sett leddes av en låt så vara ofta oreflekterad värdekänsla som tillskriver det allmänna språkbruket (om ock i regeln och ej sällan med orätt identifierat med vederbörandes eget individualspråk) en odisputabel normativ giltighet.

Det förebildliga, det 'riktiga' språkbruket betraktas på en gång som det 'normala' och som det 'normativa'. Huru normen uppbygges skall här icke dryftas närmare; frågan kan sägas vara dels ett

historiskt, dels ett både individualpsykologiskt och socialpsykologiskt problem,¹⁰ förutom att ju med hänsyn till språkets fonetiska gestaltning också fysiologiska och fysikaliska villkor böra beaktas. Här skola endast beröras några omständigheter av särskilt intresse för bedömandet av vissa drag i den debatt som de Saussures föreläsningar ha framkallat.

3. 'SPRÅKET' SOM 'SYSTEM'.

Av de synpunkter som de Saussure och hans efterföljare hävdad är det kanske ingen som framförts med större eftertryck än betoningen av språket som 'system'.

Språkbyggnadens systematiska drag måste ses i sammanhang med språkets normativa karaktär. Å ena sidan är det troligt, att uppfattningen om språkets karaktär av norm i detta ords dubbla mening har bidragit till utbildningen av systematiska drag i språkbyggnaden: regelmässighet eftersträvas såsom harmonierande med föreställningen om en 'normal' och tillika 'normativ' (förebildlig) språkform. Å andra sidan stöder och befordrar regelmässighet i språkbyggnaden (alltså dess systematiska drag) såväl den inbördes likheten mellan individualspråken och därmed språkets konstans som dess normativa kraft, dess förebildliga auktoritet. Det är därför fullt berättigat att vid karakteristiken av 'språket' samtidigt framhålla dess normativa och dess systematiska karaktär.

Men med allt erkännande av de systematiska dragens vikt får ej förbises, att i intet språk systematiken är enhetlig och ej heller omfattar alla språkets beståndsdelar. Dessa inskränkningar framhöllos för snart hundra år sedan av Madvig,¹¹ men det förefaller, som om de Saussure och en del av hans efterföljare icke hade känt Madvigs framställning eller åtminstone icke hade tillräckligt beaktat hithörande i och för sig välbekanta fakta. Det är avgjort oriktigt, om man säger, att varje språk utgör »ett system». Däremot är det ganska visst, att varje språk (det gäller åtminstone de indoeuropeiska) före-

¹⁰ Jespersen, *a. a.*, s. 94 ff. dryftar utförligt vilka olika slag av auktoriteter och principer som bestämma uppfattningen om språkriktighet.

¹¹ Madvig, »Om de grammatikalske Betegnelser Tilblivelse og Væsen, andet og sidste Stykke», *Inbydelsesskrift til Kjøbenhavns Universitets Fest i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 6te October 1857.*

ter drag av flere system, men vid sidan av systematiserade beståndsdelar också uppvisar en stor mängd osystematiska egenskaper.

Den enda rimliga användning som man på tal om språkbyggnaden¹² kan göra av ordet 'system' är väl den, att man därmed betecknar en i viss utsträckning genomförd parallellism och korrelation mellan ett föreställningsinnehåll och en yttre form.¹³

Som exempel kunna nämnas olika typer av moverade femininer i förhållande till motsvarande maskulina ord. Vi ha i 'matrimonie' ¹⁴ betydelse titlar av typen *doktorinna*, *prostinna*, men även av typen *professorska*, *pastorska*. Samma suffix äro 'funktionella' ¹⁴ i ord som *läsarinna* (av en bok), *beundrarinna*, *läserska* (kvinnlig pietist), *förerska* (hos Stagnelius i *Endymion*), *tvätterska*, *studentska*. Systematiken är således icke enhetlig; och den saknas helt och hållet i femininer som *kvinn*a (: *man*), *flicka* (: *gosse*), *nunna* (: *munk*) o. s. v. För att nämna andra systematiska variationer: pluralis bildas i nysvenskan med olika ändelser; imperfektum bildas dels starkt, dels svagt. Det är i morfologien som (i varje fall i de indoeuropeiska språken) systematiken är mest utvecklad, ehuru långt ifrån enhetlig, medan lexikologien till stor del är alldeles osystematisk. Systematikens ofullständighet är, såsom redan Madvig framhållit, naturlig, emedan ett språk utbildas småningom och varje bildning sker för att fylla ögonblickets behov.¹⁵ Ett enda en-

¹² Jag håller mig till språkets morfologi och lexikologi och ingår ej på frågan, om man i fonetiskt eller 'fonologiskt' avseende kan påvisa ett enhetligt och hela språket omfattande 'system' av något slag.

¹³ Jfr kritiken hos Rogger, *a. a.* passim och särskilt s. 172 f., 182, 190 f., 194 av det onöjaktiga sätt varpå de Saussure nyttjar termen 'system'. — Malmbergs framställning är oklar och innehåller motsägelser; *a. a.* s. 44 talar han om »les mots» såsom »ne constituant pas un système», men s. 49 heter det — om 'språket' —, att »en principe le système existe». — Det tyckes ibland, som om de Saussure och hans efterföljare med termen 'system' endast åsyfta, att inom en synkronisk helhet varje tecken skall ses mot bakgrunden av andra tecken och får sitt uttrycksvärde genom denna kontrast. I så fall gives med denna term bara en påminnelse om en självklar uttrycksprincip, medan det blir fördolt, att det sätt varpå principen tillämpas i språkbyggnaden växlar starkt, och bl. a. gör det just i så måtto, att vissa drag i språkbyggnaden äro 'systematiska', andra icke, i den mening vari det är rimligast att nyttja orden 'system' och 'systematisk'.

¹⁴ Noreen, *Vårt språk* 5, s. 315.

¹⁵ Madvig, *a. a.*, s. 14, 18.

heltigt och fullt genomfört system skulle förutsätta en mera omfattande överblick av världen och en större abstraktionsförmåga än människor på lägre kulturstadier ägt och äga eller ens på de högsta kulturstadier kunna tänkas nå.¹⁶

Med hänsyn till dessa stora inskränkningar kan icke, såsom Hjelmlev synes mena,¹⁷ karaktären av system (*schéma*) anses vara det väsentliga hos 'språket' till åtskillnad från 'talet'.¹⁸ — Man kan därför icke heller tillskriva språket 'objektiv' existens eller 'realitet' oberoende av dess bärare (individuella) psykiska egenskaper. Det må vara riktigt, att ett grammatiskt 'schema' representerar ett mönster som innefattar vissa egenskaper eller möjligheter med utslutande av andra; men bristen på systematisk enhetlighet lämnar ofta nog valet fritt mellan olika former. Så t. ex. har som 'matrimonieellt' femininum till mask. *amiral* bildats dels *amiralska*, dels *amiralinna*.¹⁹ Vilkendera bildningen som göres eller väljes är alltså dels en historisk, dels en psykologisk fråga.

4. 'DIAKRONI' OCH 'SYNKRONI'.

Det historiska momentets växlande roll i språklivet och språkbetraktelsen har fått ett uttryck i de Saussures åtskillnad mellan 'diakroni' och 'synkroni'. I förbigående må framhållas, att termen 'synkroni' kan hänföras bara till 'språket', ty två talakter (av samma person) kunna ju icke vara samtida.

Distinktionen i fråga är otvivelaktigt både riktigt och viktig. I den

¹⁶ Rogger, *a. a.*, s. 194.

¹⁷ Hjelmlev, »Langue et parole», *Cahiers Ferdinand de Saussure* 2 (1942), s. 43. (Uppsatsen är daterad »mars 1943».) Jfr emellertid ovan s. 9 not 13 om den vaga innebörd som de Saussure och hans efterföljare stundom tyckas inlägga i termen 'system'.

¹⁸ Språkförrådet består blott till en del av uttryck vilkas bevarande i minnet stödes av systematiska drag. En stor del — väl större delen — består av helt eller delvis osystematiska 'minnesformer' (så större delen av ords-katten, vidare oregelbundna böjningsformer som *är : var, jag : mig*, sistnämnda form dock med ett visst stöd av de rimmande pronominalformerna *dig, sig*).

¹⁹ SAOB: A, sp. 1201, 1204. På det senare stället säges, att *amiralska* numera användes mindre ofta än *amiralinna*. I finländsk svenska nyttjas *dig* veterligen fortfarande endast *amiralska*; detta är alltså en av finlandssvenskans många arkaismer.

äldsta fornsvenskan voro formerna *mik* och *pik* ackusativer, formerna *honom* och *henne* dativer, medan de nysvenska formerna *mig*, *dig*, *honom*, *henne*, som historiskt taget fortsätta de fornsvenska, alla företräda en odifferentierad oblik kasus. Det är naturligtvis i sin ordning att skilja mellan formernas historiska samband med varandra (den 'diakroniska' synvinkeln) och deras olika valörer i fornsvensk och i nysvensk grammatik (den 'synkroniska' synvinkeln).

Men gränsen mellan 'diakroni' och 'synkroni' är ej alltid lika tydlig. Inom den 'synkroniska' synkretsen finnas produkter av olika ålder, och stundom kunna också naiva språkbärare utan språkhistorisk lärdom vara medvetna om detta förhållande. Deras 'individualspråk' är ingen fix storhet. Det innefattar både deras aktiva och deras passiva språkförråd. I det senare ingår ett icke ringa mått av kunskap om deras omgivnings språkbruk. När språkbruket inom kretsen, såsom vanligt är, i åtskilliga punkter vacklar mellan uttryck av olika ålder, lär det icke alltid undgå ens föga reflekterande personer, att det företrädesvis är den äldre generationen som nyttjar vissa uttryck, företrädesvis den yngre som nyttjar andra, medan somliga individer — väl företrädesvis personer i medelåldern — i tämligen jämn växling nyttja uttryck av båda slagen. En viss föreställning om olika åldersskikt är således icke främmande för den vanliga språkuppfattningen. Den lärde betraktaren kan visserligen säga, att de växlande uttrycken 'synkroniskt' taget skola hållas i sär, emedan de 'diakroniskt' taget höra till olika åldersskikt i språkets utveckling. Men för språkets bärare själva rör det sig om en vacklan som är aktuell i nuet, ehuru väl den är historiskt betingad.

Vända vi oss åter till ett mera framskridet kulturstadium och till en språkgemenskap som uppbär ett gammalt kulturspråk i dess högre former, finnes ju inom en sådan språkgemenskap alltid ett antal individer med språkhistorisk insikt och litterär bildning. I sådana personers individuella språkmedvetande ingår vad de veta om språkets och litteraturens utveckling. För dem är det utan vidare klart t. ex. att böjningen *hjälpa* : *halp* : *hulpit* är äldre än böjningen *hjälpa* : *hjälp*te : *hjälp*te. Deras ordförråd rymmer arkaismer, vilkas stilvärde — alltså vilkas aktuella ('synkroniska'!) uttrycksvärde — åtminstone delvis beror på medvetandet om ordens ålderdomlighet, t. ex. ord som *drott*, *fatabur*, *fästekvinna*, *hanegäll*, *härjård*, *morgon-*

väkt.²⁰ Till det språk som 'lever' i nutiden måste också räknas språket i den äldre litteratur som fortfarande läses och uppskattas. Härvid förenas formernas 'synkroniska' uttrycksvärden med insikten om 'diakroniskt' skilda epoker. Det vore ett fel att ur den 'synkroniska' språkbetraktelsen utesluta vare sig de olärda språkbärarnas medvetande om olika åldersskikt i det språk de själva tala och höra omkring sig eller de språkhistoriskt kunniges och litterärt bildades mer omfattande språkliga utblick.²¹

Förekomsten av en sådan dubbelhet i språkmedvetandet upphäver naturligtvis ej värdet av distinktionen mellan 'diakroni' och 'synkroni' och upphäver ej heller det metodiska kravet, att man vid den vetenskapliga språkbetraktelsen så vitt möjligt bör iakttaga denna distinktion. Men just därför må gränfallen icke förbises, och man må ej heller försöka slingra sig ifrån dem. Endast om man beaktar och erkänner jämväl gränfallens förekomst, kan man uppfatta den verkliga innebörden av distinktionen mellan 'diakroni' och 'synkroni' och kan man rätt uppskatta dess värde.

Åbo, den 27. juni 1946.

²⁰ Alla dessa ord nyttjas av Mörne i hans vittra skrifter, se Ulla Olin, »Folkmålsord och arkaismer i Arvid Mörnes diktning», *Studier i nordisk filologi* 31—32: 4, s. 23 ff.

²¹ Det är orimligt att, såsom det stundom sker, icke tillerkänna dialektala eller stilistiska varianter i en persons eller en trängre språkgemenskaps uttrycksförråd hemortsrikt inom samma 'synkroniska' synkrets, i det man i sådana fall talar om olika 'språk' (så t. ex. Malmberg, *a. a.*, s. 42).

LIVIANSKA »SMÅBERÄTTELSE» I DERAS
KOMPOSITIONELLA SAMMANHANG

INTERPRETATIONER UR LIVIUS' FJÄRDE OCH FEMTE
DEKADER

AV

SAM. CAVALLIN

Alltsedan Niebuhrs dagar har Livius ofta varit något av strykpojke för historikerna av facket. Och mäter man med moderna mått och något anakronistiskt främst frågar efter källkritisk metod och politisk eller militär sakkunskap, så måste ju Livius obönhörligen komma till korta — även i jämförelse med åtskilliga antika historiker.¹ Mera erkännansam har man naturligtvis varit, när det gällt att värdesätta Livius' konstnärliga insats. Men även här har kritik icke fattats. Särskilt har man haft åtskilligt att anmärka på dispositionen i de delar av det väldiga verket, som bevarats till oss. Så skriver Taine i femte kapitlet av sin med rätta berömda *Essai sur Tite Live*: »Tite Live laisse tomber de sa main les événements un à un: aujourd'hui une guerre contre les Volsques; l'an suivant, les Sabins sont battus; un peu plus tard, Fidènes est prise ou se révolte. Sans cesse on est tenté de noter et détacher les faits pour mettre ensemble ceux qui se conviennent.»² Nu skall det villigt medgivas, att den annalistiska ramen är obekvämlig för en disposition på längre sikt. Disparata händelser, som tillfälligtvis inträffat vid samma tidpunkt, föras ihop, medan större sammanhang måste bli utportionerade på flera år. Men i och för sig behöva väl icke dessa vanskligheter omöjliggöra en disposition i stort; de äro sannerligen icke värre än att en författare av Livius' format skulle kunna komma till rätta med dem.³ Händelsernas stora linjer, de stora sammanhangen, les idées générales, les lois universelles, som Taine kallar dem, kunna naturligtvis av skickliga händer framtröjas också i en annalistiskt ordnad

¹ Jämför R. Heinzes posthumt utgivna skiss »Livius» i *Die Augusteische Kultur*, Berlin 1930, s. 91 ff.

² H. Taine, *Essai sur Tite Live* (Paris 1855), mig tillgänglig i femte upplagan (1888), s. 159.

³ Om några kompositionella fördelar av den hävdvunna annalistiska formen se Weissenborns inledning s. 53. Jämför H. Bornecque, *Tite-Live*, Paris 1933, s. 135.

berättelse. Det är något, som Taine själv vältaligt framhållit några sidor tidigare i samma kapitel: »Peu importe sous quelle forme l'idée générale entre dans l'âme, émotion ou formule abstraite. Il faut seulement que les faits épars se groupent sous leur cause unique, que l'esprit sente ou voie leur lien, en un mot, qu'il comprenne. Comprendre des événements, c'est embrasser leur ensemble en saisissant leur loi. Si au bout du livre on admire la vertu de Rome, sa discipline, sa prudence croissante, on saura, qu'on l'exprime ou non, la raison de son succès.»⁴ Ännu mera koncentrerat har Taine ett par sidor förut uttryckt detsamma: »Les modernes ont beaucoup raisonné sur les guerres puniques. Deux mots de Scipion et d'Annibal contiennent la plupart de leurs dissertations.»⁵

Vad är det då, som hindrat Taine att draga den slutsats, som synes ligga snubblande nära: att Livius trots den skenbara annalistiska oordningen dock har en mycket medveten ordning, en imponerande uppsättning av idéer générales och lois universelles? Ja, låt oss än en gång höra Taine, när han i avslutningen sammanfattar sitt avvisande omdöme om kompositionen hos Livius: »Mais il n'ordonne pas tous les faits sous des idées générales, en une science régulière; il omet un grand nombre de lois, il cache les autres sous la forme de motifs oratoires, et laisse les événements se ranger, année par année, dans un ordre que la science n'admet pas.»⁶ I de spärrade orden ha vi, tror jag, den springande punkten. Det som komprometterar Livius i Taines ögon är näppeligen, att han gömmer sina idéer och lagar i själva berättelsen eller i förklädnad av retoriska motiv utan att dessa lagar och idéer icke äro riktiga! Taine föreställde sig, som man kan se av själva ordvalet — idéer générales, lois universelles —, att den historiesyn, som hans århundrade lanserat, var allmängiltig och slutgiltig. Förvisso finns det, såsom f. ö. Taine själv påvisat, både sammanhang och stora linjer i Livius' historiesyn, men denna är inte Taines syn, inte 1800-talets.

Ett exempel må vara nog: Ett huvudtema i den första dekadern är dragkampen mellan patricier och plebejer. Gång på gång se vi, huru de pyrande motsättningarna mellan samhällsklasserna hota

⁴ Taine, Essai s. 138.

⁵ Taine, Essai s. 136.

⁶ Taine, Essai s. 331.

att slå ut i inbördeskrigets öppna lågor. Tvenne gånger bryta plebejerna upp från staden och hota att grunda en egen stat; den unge patriciern Coriolanus' hat mot plebejerna, som orättfärdigt drivit honom i landsflykt, är starkare än hans patriotism. Men så småningom viker denna tvedräkt, som hotat att klyva den romerska staten i tvenne kraftlösa hälfter, för endräkt och samarbete. Besinningsfulla män ur bägge lägren träda fram i det rätta ögonblicket och hålla brushuvudena tillbaka. Hänsyn till det hela övervinner partikularismen. En Cincinnatus, en Camillus reagerar på helt annat vis än Coriolanus. Kampen mellan patricier och plebejer blir i Livius' tolkning historien om hur klyftan folkklasserna emellan, alla misslyckanden och bakslag till trots, så småningom överbryggas,⁷ såsom man väl på Augustus' tid i Rom hoppades, att inbördeskrigens *discordia* slutgiltigt ersatts av principatets *concordia*. Detta är en idé générale så god som någon; i varje fall förtjänar den att mötas med minst samma respekt som Taines egen linje, vars tidsbundenhet nu torde vara uppenbar: »L'histoire de Rome au dedans est le progrès de la classe moyenne qui conquiert des droits et reçoit des terres.»⁸

Taine erkänner emellertid tillvaron av en historiesyn (philosophie de l'histoire) hos Livius, även om han finner denna bristfällig och illa genomförd. Betydligt längre i sin kritik av kompositionen hos Livius ha senare forskare gått, särskilt tysken K. Witte i en längre tongivande uppsats »Über die Form der Darstellung in Livius Geschichtswerk».⁹ Wittes undersökningar mynna ut i följande slutomdöme: »Wie Livius ohne längere Vorbereitungen an die Ausführung seines Werks ging und vor allem es unterliess, im voraus eine Gesamtdisposition zu entwerfen, so eilte er rasch von Ereignis zu Ereignis, von Szene zu Szene, ohne sich die Zusammenfassung der einzelnen Taten des römischen Volkes zu grösseren Einheiten angelegen sein zu lassen.»¹⁰ Om vi få tro Witte, intresserar sig Livius inte alls för sammanhanget i stort utan blott för berättelsens minsta avsnitt, som han dock med stor konst utarbetat till fristå-

⁷ Se F. Hellmann, Liviusinterpretationen, Berlin 1939, s. 41 ff.

⁸ Taine, Essai s. 146.

⁹ K. Witte, Über die Form der Darstellung in Livius Geschichtswerk, Rheinisches Museum 65, 1910, s. 270 ff., 359 ff.

¹⁰ Witte s. 419.

ende små konstverk, till vad Witte kallar »Einzelszenen» och »Einzelerzählungen».

Det ligger i öppen dag, att Wittes »Einzelerzählungen» äro barn av samma anda som Lachmanns »Einzellieder» i Homeroskritiken. Bakom båda teorierna ligger samma orsak: intresset för Livius' källor, för Homeros' föregångare är starkare än för Livius och Homeros själva och gör i båda fallen blicken skum för den konstnärliga enheten. Under de senaste två decennierna har emellertid Liviusforskningen, särskilt i Tyskland, varit ivrigt sysselsatt med att arbeta fram just de stora linjerna i den livianska kompositionen.¹¹ Det kan då tyckas överflödigt att ytterligare angripa en Livius syn, som, såvitt jag förstår, i huvudsak riktigt och lyckligt korrigerats i Wittes eget hemland. Jag gör emellertid detta, icke för att skära billiga lagrar utan för att visa, hur tacksamt Wittes eget material är för att framhäva sammanhang och stora linjer i böckerna XXXI—XLV, vilkas innehållsliga enhet — kanske som en sista efterklang av Wittes uppsats — bestrides också i de allra senaste framställningarna av liviansk komposition.¹² Icke ens i Hellmanns djupborrande Liviusinterpretationer,¹³ annars kanske näst Taines Essai det bästa som skrivits om Livius, har med tillbörlig skärpa den enligt min mening helt och hållet vilseledande termen »Einzelerzählung» avvisats. Hos Hellmann heter det s. 97: »Wittes Charakterisierung als 'Einzelerzählung' ist treffend und richtig, aber auch diese Erkenntnis beseitigt nicht die Verpflichtung, den Blick offen zu halten für die Verbindungen nach rückwärts und vorwärts und für die Funktion, die eine solche 'Einzelerzählung' innerhalb eines grösseren Abschnittes zu erfüllen hat, wie sie sich einordnet in einzelne Leitgedanken, die der Darstellung, trotz aller Nachgiebigkeit im ein-

¹¹ Se särskilt F. Klingner, Livius, Die Antike I, 1925, s. 86 ff.; E. Burek, Die Erzählungskunst des T. Livius, Problematika 11, 1934; F. Hellmann, Liviusinterpretationen, 1939.

¹² Så W. Hoffmann, Livius und der zweite punische Krieg, Hermes-Einzelschriften 8, 1942, s. 7: »Zunächst fehlt auch hier ... ein mehrere Bücher umfassender, inhaltlich bedingter Zusammenhang. ... Es fehlt ein Höhepunkt, der wie in der ersten Pentade das Ganze zu krönen vermag; man fühlt auf Schritt und Tritt, wie wenig es noch gelungen ist, den Stoff in seinem gesamten Ausmass zu fügen und zu verarbeiten.»

¹³ Ovan s. 5 n. 7.

zelenen, doch einen bestimmten Zug, eine klare Linienführung im Grossen, geben.»

Det skall vara min uppgift i det följande att visa, att termen Einzelerzählung, Wittes många fina och skarpa iakttagelser till trots, varken är riktig eller träffande.¹⁴

1. *Abydos' fall.*

Livius XXXI 16—18; Polybios XVI 29—34; Witte s. 293 f.; 304 f.¹⁵

De femton sista bevarade böckerna *Ab urbe condita*, XXXI—XLV, skildra som bekant händelserna efter det andra puniska krigets slut fram till segern över konung Perseus, utrikespolitiskt sett alltså i huvudsak förvecklingarna mellan romarna och de båda sista makedoniska kungarna. Efter de puniska krigens epok, som likaledes omfattat femton böcker (XVI—XXX), följer en de makedoniska krigens epok. Livius har också markerat detta insnitt i sitt verk genom att förse trettioförsta boken med ett särskilt prooemium. Därefter heter det c. 1, 6: *Pacem Punicam bellum Macedonicum excepit*. Själva krigsutbrottet presenteras också med en viss högtidlighet c. 5, 1: *Anno quingentesimo quinquagesimo primo ab urbe condita, P. Sulpicio Galba C. Aurelio consulibus, bellum cum rege Philippo initum est*. Kriget mot kung Filip och därmed sammanhängande eller samtidiga händelser fyller böckerna XXXI—XXXIV. År 194 f. Kr. återvänder alltså detta krigs hjälte, T. Quinctius Flamininus, med den segerrika hären till Rom och firar sin välförtjänta triumf (XXXIV 52). Trettioförsta boken ger upptakten till kriget och andra händelser under år 200 f. Kr. Innan ännu romarnas krigsförklaring nått Filip, är denne sysselsatt med operationer mot kung Attalos av Pergamon och rhodierna. Därunder anfaller han också den strategiskt viktiga staden Abydos uppe vid Hellesponten. Staden gör segt motstånd, och i sin okuvliga frihetskärlek förbinda sig försvararna att hellre döda sig själva än levande falla i Filips

¹⁴ Liviusantologierna för skolbruk brista ofta redan genom själva urvalsprinciperna i trohet mot Livius' kompositionslinjer. Man spårar nog även här verkningar av Wittes förfelade teori.

¹⁵ Jag citerar Livius efter Weissenborn-Müllers kommenterade upplaga, Polybios efter W. R. Patons edition i Loeb classical library.

händer. När Filip står i begrepp att intränga i staden, uppsökes han av den romerske legaten M. Aemilius, vars föreställningar konungen emellertid lämnar obeaktade. Staden faller, och abydenarna sätta sin hemska hotelse i verket. Polybios berättar om dessa händelser i samma ordningsföljd som Livius. Naturligtvis hör c. 18 hos Livius, som innehåller Aemilius' beskickning och Abydos' fall, på det intimaste samman med c. 17, som skildrar belägringens början. Witte behandlar på olika ställen i sin uppsats c. 17 som en särskild »Einzelerzählung», c. 18 som en annan. Det är att klyva Livius i atomer, ja, nästan att spränga själva atomerna. Livius' berättelse sluter sig nära till Polybios', så nära att man redan av detta ställe kan se, att Polybios varit den direkta förlagan. Och dock finnas mycket betecknande skillnader. Polybios vill få oss att förstå det strategiska värdet av Abydos och ägnar ett helt kapitel åt stadens topografi. Detta kapitel har Livius låtit falla. När sedan abydenarna sätta sitt grymma beslut i verket, skildrar Polybios fasorna med en ἐνάργεια, som skulle ha varit värdig den av honom så hårt klandrade Phylarchos¹⁶: Vi läsa c. 34, 9 om abydenare, som hugga ned de sina och sig själva (ἀποσφαττόντων), som bränna dem levande (κατακαόντων), hänga dem (ἀπαγχόντων), dränka dem (εἰς τὰ φρέατα ῥιπτούντων), kasta dem ned från hustaken (κατακρημνιζόντων ἀπὸ τῶν τεγῶν), allt förstås för att hos läsaren skall väckas samma ἐκπληξίς¹⁷ som hos Filip (ἐκπλαγῆς ἦν). Livius är åtskilligt nyktrare¹⁸: c. 18, 7 ut . . . *repente omnes ad caedem coniugum liberorumque discurrerent seque ipsi per omnes vias leti interficerent*. För att ytterligare understryka abydenarnas heroism har Polybios i ett kapitel samlat likartade heroiska beslut från andra grekiska städer. Även detta kapitel saknas hos Livius. Vi minnas från Polybios' framställning således huvudsakligen två ting: stadens stra-

¹⁶ Hist. II 56. Se även P. Scheller, De hellenistica historiae conscribendae arte, diss. Leipzig 1911, s. 57 ff.

¹⁷ Om ἐκπληξίς se Burck, Erzählungskunst (ovan s. 6 n. 11) s. 210 ff., om ἐνάργεια därsammastädes s. 197 ff.

¹⁸ Såsom Burck, Erzählungskunst s. 205 ff.; påpekar, är Livius mycket mera återhållsam med skräckscener och patetiska detaljer än Dionysios från Halikarnassos. Normalt excellerar ju inte heller Polybios i vilda skräckmålningar, men det är intressant att bevittna Livius' reaktion, när Polybios för en gångs skull breder på tjockt med färg i Duris' och Phylarchos' manér.

tegiska betydelse och de uppseendeväckande gruvligheterna vid stadens fall. Helt annat blir intrycket av Livius. Livius vill ge oss ett handgripligt exempel på Filips tyranniska övermod, *ferocia insita*, och, vilket ej är mindre viktigt, på romarnas fasta hållning mot tyranner och despoter. Samtalet mellan Filip och den unge romerske legaten står på ett helt annat sätt i medelpunkten hos Livius. Karakteristiskt är också, att Livius tvenne gånger jämför med Saguntums öde. Redan denna jämförelse, som naturligtvis saknas hos Polybios, innebär ett moraliskt försvar för romarnas ingripanden i Grekland.¹⁹

2. Förpostfäkningar mellan makedoner och romare.

Livius XXXI 33—35; Witte s. 378 f.

Från och med c. 33 i trettioförsta boken ha de båda huvudmotståndarna, romare och makedoner, känning med varandra. Innan regelrätt drabbning levereras, känna sig härförarna försiktigt för. I c. 33—35 skildras två inledande strider, som båda peka åt samma håll, en bestämd överlägsenhet på romersk sida. C. 33, 8—10 berättar om en renkonterstrid mellan rekognoscerande ryttaravdelningar. För att visa sin omtanke om de sina låter Filip offentligen begrava de fallna makedonerna (c. 34, 1 ff.). Men tvärtemot hans förväntningar gripas soldaterna av fasa vid åsynen av de gapande sår, som de romerska huggvärvjorna åstadkommit. § 5 *adversus quae tela quosque viros pugnandum foret, pavidi vulgo cernebant*. Även konungen blir då förskräckt, drar till sig förstärkningar och slår läger nära romarna. Här möter honom en annan obehaglig överraskning: det välordnade romerska lägret låter honom förstå, att han inte har med barbarer att göra, bortkomna i krigskonstens finesser: § 8 *ac subiecta cernens Romana castra, admiratus esse dicitur et universam speciem castrorum et discripta suis quaeque*

¹⁹ I Polybios' berättelse stå abydenarna och deras hemska öde i förgrunden, hos Livius romarna. Alldeles falskt drager Witte s. 294 n. 2 den slutsatsen, att just det patetiska i dessa händelser tilldragit sig Livius' särskilda intresse och att romarnas roll vore rätt sekundär: »Das ... Beispiel zeigt als einer von vielen Fällen, dass das höhere Interesse, welches Livius bestimmten Ereignissen zuwendet, nicht durchaus da liegt, wo Römer handelnd auftreten.»

partibus cum tendentium ordine tum itinerum intervallis et negasse barbarorum ea castra ulli videri posse.

I c. 35 mötas lättbeväpnade och ryttare från båda sidor. De romerska soldaterna, f. ö. bättre beväpnade än de kungliga, kämpa så ursinnigt, som om hela hären varit invecklad i strid (§ 5 *haud secus, quam si tota acie dimicarent*). För deras lika ihärdiga som kraftfulla anfall måste makedonerna vika. Även denna träffning visar Filip, att han har att göra med välutrustade och kampglada motståndare.

Witte har sett, att den första ryttarstriden (c. 33, 8—34, 5) och åsynen av romarnas välordnade läger (c. 34, 5—9) äro led i en och samma berättelse. Däremot nämner han icke med ett ord, att även striden i c. 35 hör till samma händelseförlopp. Vi stå här icke inför två eller tre »Einzelerzählungen» utan inför en sammanhängande berättelse, om man så vill i tre avdelningar, en berättelse, som själv utgör en inledning till de kommande operationerna. Vi skola av dessa skärmytslingar förstå, att romarnas beväpning och krigskonst ingalunda står makedonernas efter. Och viktigare än vapnen är för Livius den andliga hållningen i den romerska hären. Det välordnade lägret talar sitt språk om den *disciplina militaris*, som krigsgudens ättlingar hade i blodet; de fruktansvärda hugg, som romarnas slagsvärd åstadkommit (c. 34, 4), vittna visserligen om vapnens förträfflighet men ännu mer om en obetvinglig kampanda, som f. ö. också besjälur de romerska lättbeväpnade (c. 35, 4). En anhängare av den s. k. materialistiska historieuppfattningen har inte mycket att hämta från Livius. Hos Livius är det varken pengarna eller kanonerna eller smöret, som avgöra krig, utan andan, viljan att hålla ut med gudarnas hjälp. För Livius äro de psykologiska faktorerna viktigare än de materiella.²⁰

²⁰ Taine, Essai s. 359: »Or, les passions, étant les causes des événements, sont la substance même de l'histoire. Nous l'oublions trop aujourd'hui: les questions de finances, de tactique, de politique, d'administration, les détails du dogme, de la philosophie, des arts, de la science, tous les traits doivent entrer dans le tableau de la vie humaine, mais pour servir à la peinture des passions humaines, et le véritable objet de l'histoire est l'âme.»

3. *Underhandlingar mellan Filip och Flamininus.*

Livius XXXII 32—37; Polybios XVIII 1—12; Witte s. 283 f.

Även Livius' trettioandra bok domineras av händelserna i Grekland, under åren 199, 198 och början av år 197. Det första året leder konsuln P. Villius utan några nämnvärda framgångar operationerna (c. 3—6). Riktig fart på krigföringen från romersk sida blir det först, när den unge T. Quinctius Flamininus, som gått direkt från kvesturen till konsulatet, blir överbefälhavare. Filip besegras i Epirus, varefter Flamininus lägger under sig Thessalien och Phokis (c. 9—18). Även på den diplomatiska fronten har Flamininus framgångar; bl. a. taga acheerna, Filips forna bundsförvanter, parti för romarna (c. 19—23, 3). På sitt vanliga episka sätt redogör Livius inte direkt för romarnas övertag i propagandakriget utan låter detta komma fram i strategen Aristainos' långa tal på acheernas förbundsdag.²¹ Också nästa års kampanj ledes av Flamininus, som fått sin ämbetsmyndighet förlängd. Innan det ännu är avgjort, om denna förlängning skall beviljas eller ej, anhåller Filip om ett samtal med Flamininus, vilket denne går med på för att inte försitta tillfället till en fördelaktig uppgörelse, för den händelse han skulle hemkallas till Rom. Underhandlingarna, som skildras med rätt stor utförlighet av både Polybios och Livius, sträcka sig över trenne dagar. Från första dagens samtal har Witte s. 283 dragit ut en ordväxling i c. 32, 12—16 som en »Einzelzene»:

*inter hos Romanus ad extremum litus progressus, cum rex in pro-
ram navis in ancoris stantis processisset, »commodius» inquit, »si in
terram egrediaris, ex propinquo dicamus in vicem audiamusque.»
cum rex facturum se id negaret, »quem tandem» inquit Quinctius
»times?» ad hoc ille superbo et regio animo: »neminem equidem
timeo praeter deos immortalis; non omnium autem credo fidei,
quos circa te video, atque omnium minime Aetolis.» »istuc quidem»
ait Romanus »par omnibus periculum est, qui cum hoste ad collo-
quium congregiuntur, si nulla fides sit.» »non tamen» inquit,
»T. Quincti, par perfidiae praemium est, si fraude agatur, Philippus
et Phaeneas; neque enim aequè difficulter Aetoli praetorem alium
ac Maceæones regem in meum locum substituant.»*

²¹ Se Taine, Essai s. 140 ff.

Man måste ge Witte rätt i att ordväxlingen är skarpare och livfullare hos Livius, som konstruerat en liten dialog i oratio recta, medan Polybios, såsom ofta,²² refererar i oratio obliqua. Men den väsentliga skillnaden mellan Polybios' och Livius' framställning ligger här icke på det estetiska planet. Polybios skriver, att konungens uppträdande syntes alla simpelt, föga konungsligt (φορτικῶς, c. 1, 10). Livius finner emellertid kungens ord vittna om just det övermod, som man kan vänta hos en konung (*superbo et regio animo*). Hos Polybios letar man här förgäves efter en hänvisning till den *fides*, som reglerar förhållandet också fiender emellan.²³ Både konungen och den romerske fältherren framstå genom Livius' små ändringar i ett helt annat ljus: övermod och misstänksamhet äro lika naturliga ting för monarken som den lugna hänvisningen till *fides* för romaren.

F. ö. är det tivelaktigt, om man bör framhäva detta avsnitt av underhandlingarna som en helt fristående scen. Redan hos Polybios bilda dessa ett sammanhängande helt, varunder Filips bitande men föga konungsliga slagfärdighet²⁴ kommer fram i flera vassa svar. Däremot förtiger Livius alldeles, att Flamininus, såsom Polybios upprepade gånger framhåller, lät sig den högvälborna skämtsamheten väl behaga — (c. 6, 1) τοῦ δὲ Τίτου γελάσαντος, (6, 5) πάλιν δὲ τοῦ Τίτου γελάσαντος ἐπὶ τῷ χλευασμῷ, (7, 5) ὁ δὲ Τίτος οὐκ ἀηδῶς μὲν ἤκουε τοῦ Φιλίππου χλευάζοντος — och t. o. m. inte höll sig för god att svara med samma mynt (7, 5 ἀντεπέσκηψε). Slik munterhet har alltså Livius funnit oförenlig med en romersk fältherres *gravitas*.

²² Jämför Hist. XII 25 a.

²³ Jag vill med instämmande citera E. Burcks ord i Altrömische Werte in der augusteischen Literatur, s. 58: »Er wird nicht müde, die römischen Feldherren erklären zu lassen, dass sie zum Schutze des eigenen Reichs, aus Treue zu den Bundesgenossen und für die Freiheit Griechenlands ihre Truppen in den Kampf führten, und dass die Götter die römische *fides* mit der Reihe der grossen römischen Siege belohnt hätten.» Burcks uppsats återfinnes i häfte 6 (1938) av en samling med den nu något betänkliga titeln »Auf dem Wege zum nationalpolitischen Gymnasium.»

²⁴ c. 4, 4 ἦν γὰρ εὐθικτος καὶ πρὸς τοῦτο τὸ μέρος εὖ πεφυκῶς πρὸς τὸ διαχλευάζειν ἀνθρώπους.

4. *Efter slaget vid Kynoskephalai.*

Livius XXXIII 11—13; Polybios XVIII 34—39; Witte s. 296 ff.

Flamininus' befäl blir förlängt, och den unge prokonsuln inhöstar den avgörande segern vid Kynoskephalai. Filip begär vapenstillstånd, men före de direkta förhandlingarna (c. 13) rådgör Flamininus med sina förbundna (c. 12). Naturligtvis är det onödigt att rycka loss c. 12 som en sorts »Einzelerzählung». De tre kapitlen 11—13 bilda en sammanhängande enhet liksom motsvarande parti hos Polybios. Underhandlingarna gälla ju villkoren för stillestånd och fred med Filip. Men Filip är redan ur räkningen militärt sett, och huvudintresset vid förhandlingarna knyter sig till kontroverserna mellan de nyss förbundna. Vi skönja en begynnande omgruppering bland dessa och ana konturerna av nästa krig. Som romarnas motspelare framträda främst etolerna, vilka i sin uppblåsthet tillskriva sig själva äran av segern. Etolernas hämndlystnad och rovgirighet blir den mörka bakgrund, mot vilken romersk skonsamhet kan avteckna sig.

Det lönar sig ur många synpunkter att här jämföra Livius och Polybios. Etolerna hävda, att trygghet för romarna och frihet för grekerna ej kan existera, så länge Filip får behålla sitt rike: c. 36, 7 *μίαν ὑπάρχειν ἔφη* (scil. Ἀλέξανδρος ὁ Αἰτωλός) *διάλυσιν πρὸς Μακεδόνας τὸ Φίλιππον ἐκβάλλειν ἐκ τῆς ἀρχῆς*. Livius låter etolernas talesman t. o. m. antyda, att ett undanröjande av konungens person vore en lämplig lösning: c. 12, 4 *Philippo aut ceciso aut regno pulso*.²⁵ Så följer Flamininus' svar. Hos Polybios (c. 37) ter sig romarnas skonsamhet främst som en akt av politisk klokhet: Motståndaren av i dag kan i morgon bli en hjälpare mot farligare fiender. Flamininus nämner traker och galater men tänker mest på konung Antiochos i Syrien.²⁶ Romarna vore, säger Flamininus, i allmänhet obenägna att efter ett enda krig genast skrida till ytterlighetsåtgärder gentemot en slagen motståndare: c. 37, 2 *οὔτε γὰρ Ῥωμαῖους οὐδενὶ τὸ πρῶτον πολεμήσαντας εὐθέως ἀναστάτους ποιεῖν τούτους*. Därtill kommer en viss allmänmännisklig hygglighet: en god soldat

²⁵ Witte s. 298.

²⁶ Därom Polybios c. 39, 3: *τὸ δὲ συνέχον ἦν τῆς ὀρμῆς τῆς τοῦ Τίτου πρὸς τὰς διαλύσεις, ἐπυθάνετο τὸν Ἀντίοχον ἀπὸ Συρίας (ἀν)ῆχθαι μετὰ δυνάμειος, ποιούμενον τὴν ὀρμὴν ἐπὶ τὴν Εὐρώπην*.

bör vara en god förlorare och en god vinnare: c. 37, 7 πολемоῦντας γὰρ δεῖ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας βαρεῖς εἶναι καὶ θυμικοὺς, ἡττωμένους δὲ γενναίους καὶ μεγαλόφρονας, νικῶντάς γε μὴν μετρίους καὶ πραεῖς καὶ φιλανθρώπους. En helt annan kraft äger hänvisningen till romersk *clementia* hos Livius: c. 12, 7 *Romanos praeter vetustissimum morem victis parcendi praecipuum clementiae documentum dedisse pace Hannibali et Carthaginensibus data*. Och så kommer motsvarigheten till den allmänna satsen: § 9 *cum armato hoste infestis animis concurrere debere; adversus victos mitissimum quemque animum maximum habere*. Det är knappast någon tillfällighet, att Polybios, som själv tillhörde en besegrad nation, använder de vackraste orden (γενναίους καὶ μεγαλόφρονας) om den besegrade partens manliga resignation. Livius tar samma begrepp (*animus maximus*) i anspråk för segrarens högsinhet. Livius utelämnar mellanledet om a good loser. Men kunde han låta en herrefolkets officielle representant antyda, att den besegrades ädla resignation stode på samma plan som segrarens storsinhet? Det är i alla fall något underligt med detta mellanled. Sätt dit det, och vi ha en allmängiltig, fast föga tändande maxim om gott uppförande under och efter krig. Tag bort det, och vi ha herrefolkets stolta men i grund och botten odrägligt anspråksfulla

*parcere subiectis et debellare superbos.*²⁷

5. Greklands frihet.

Livius XXXIII 30—33; Polybios XVIII 44—46; Witte s. 281 ff.; 362 f.

Proklamationen av de grekiska staternas frihet vid de isthmiska spelen år 196 f. Kr. utgör den dramatiska slutakten av kriget mot Filip och överhuvud en av toppunkterna i böckerna XXXI—XLV. Som man kan vänta, har Livius med särskild omsorg utformat sin berättelse här och med små avvikelser från den polybianska förlagan byggt upp ett mera spännande och åskådligt händelseförlopp²⁸: Hos Polybios äro många bland de församlade inställda på en proklamation något liknande den, som verkligen följde, medan denna hos Livius kommer som en fullständig överraskning:

²⁷ Jämför Horatius, *Carm. saec.* 51 f.: *bellante prior, iacentem lenis in hostem*.

²⁸ Se Witte, som dock sin vana trogen behandlat kapiteln 32 och 33 som fristående enheter.

c. 32, 3 *vix cuiquam persuadebatur Graecia omni cessuros*. Efter proklamationen braka hos Polybios applådåskorna genast loss, medan mängdens glädje hos Livius till att börja med blott yttrar sig i häpen förvåning och sakta frågor; först efter det att proklamationen ånyo upplästs, bryter bifallet på allvar ut. Polybios understryker själv det förvånande i att romarna offrat så mycket för grekernas frihet: c. 46, 14 *πᾶσαν ὑπομεῖναι δαπάνην καὶ πάντα κίνδυνον χάριν τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας*. Med sin säkrare konstnärliga instinkt låter Livius de församlade själva göra dessa reflexioner (c. 33, 5 *esse aliquam in terris gentem, quae sua inpensa, suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aītorum*), döljer alltså som oftast sin personliga hållning bakom berättelsen. Men viktigare än dessa mera formella avvikelser från den polybianska texten är en förskjutning av den innehållsliga tyngdpunkten. I omedelbar anslutning till de nyss citerade raderna hos Livius heter det c. 33, 6: *nec hoc finitimis aut propinquae vicinitatis hominibus aut terris continentibus iunctis praestet, sed maria traiciat, ne quod toto orbe terrarum iniustum imperium sit, ubique ius, fas, lex potentissima sint*. De spärrade orden sakna motsvarighet hos Polybios, torde således vara Livius' eget, högst betydelsefulla tillskott till berättelsen. I koncentrat ge de ett av de viktigaste ledmotiven i Livius' hela historieverk, själva rättfärdigandet av romarnas expansiva utrikespolitik, den romerska imperialismens ideologi in nuce.²⁹

6. Krigsråd hos Antiochos den store.

Livius XXXV 17—19; Witte s. 377 f.

Böckerna XXXV—XXXVII hos Livius syssla huvudsakligen med romarnas krig mot konung Antiochos av Syrien och hans etoliska bundsförvanter, en sammanstötning, som redan i de föregående böckerna kastat sin skugga framför sig.³⁰ Större delen av trettiofemte boken, från c. 12, upptages av de förvecklingar i Grekland, som leda fram till krigsutbrottet. I kapitel 17—19 berättas om den avgörande rådplägningen hos Antiochos i Ephesos. Alla, som yttra sig, tala för krig; först nämner Livius några anonyma röster: *alius*

²⁹ E. Burek, Livius als Augusteischer Historiker, Die Welt als Geschichte 1, 1935, s. 479 f.

³⁰ Se ovan s. 13.

alic jerocius ... superbiam ... postulatorum increpare. Så tar akarnanen Alexander, fordom en nära vän till Filip, till orda (c. 18). Den talande i c. 19 är den landsflyktige Hannibal, i vars mun Livius lägger ett direkt tal,³¹ vari den puniske fältherren energiskt värjer sig mot misstankar för romarvänlighet. Anmärkningsvärt är, såsom Witte påpekar, att detta tal stuckits in i redogörelsen för krigsrådet, fastän Hannibal själv ej deltog i förhandlingarna. De tre talen utgöra delar av ett sammanhängande helt, innehålla en dramatisk stegring av fientlighet mot Rom. För ovanlighetens skull har Witte icke denna gång skurit ut t. ex. Hannibals tal som en »Einzelerzählung» utan hävdar energiskt och med rätta avsnittets enhet.³² Dock synes han mig gå för långt, när han talar om en *sluten* enhet, som dessa tre tal skulle bilda. Omedelbart före detta krigsråd gå direkta förhandlingar mellan romerska legater och Antiochos (c. 13, 4—17, 2), vilka liksom krigsrådet i Ephesos äro led i krigets diplomatiska förspel. Synnerligen förhastat förefaller också Wittes tvärsäkra påstående, att Livius skulle ha hämtat Hannibals tal från ett annat sammanhang hos Polybios.³³ Än mindre går det an att anföra detta postulerade inskott som ett exempel på Livius' »konstgrepp nr 3» att »sammanfatta i förlagan skilda händelser genom ett enande band till en Einzelerzählung.»³⁴

7. Hannibals varningar.

Livius XXXVI 41; Witte s. 373.

Det krig, som Antiochos så lättsinnigt börjat i förlitan på sina rådgivares lösa kombinationer och tomma prat,³⁵ får ett för den

³¹ Omnämnt av Polybios Hist. III 11.

³² »Es kann kein Zweifel bestehen, dass Livius diese Reden als Teile eines Ganzen betrachtet wissen will.»

³³ »Bei Polybios waren *natürlich* (kurs. av mig) die Kap. 19 geschilderten Vorgänge für sich erzählt. Livius schob sie als Exkurs seinem Bericht über den Kriegsrat ein, um durch die effektvolle Steigerung der drei Reden eine in sich geschlossene Einzelerzählung zu erzielen.»

³⁴ Witte s. 377: »Der dritte Kunstgriff, verschiedene Vorgänge der Quelle durch ein einigendes Band in einer Erzählung zusammenzufassen, ist deutlich 35, 17—19 verwendet.»

³⁵ Se t. ex. XXXV 42, 5 *quibus mendaciis ... exererat (sc. Thoas) multorum in Graccia animos, isdem et regis spem inflabat.*

syriske konungen högst olyckligt förlopp. Med de alltför små styrkor han satt över till Europa lyckas han knappast uträtta någonting och blir grundligt slagen av romarna, till vilka, högst oväntat för Antiochos, också Filip slutit sig, år 191 f. Kr. vid Thermopylae. En mycket otacksam roll under detta fälttåg och förberedelserna härtill spelas av Hannibal. Som den ende i konungens omgivning ser han klart, huru föga grundade etolernas förhoppningar om en allmän romarfientlig resning i Grekland äro och huru litet som i själva verket skulle vara vunnet också med ett framgångsrikt fälttåg i Grekland. Det romerska imperiet är enligt Hannibal sårbart endast i Italien. Liksom Iliadens Kassandra har emellertid Hannibal den olyckan att spå sant och icke bli trodd: c. 8, 1 *haec ferme Hannibalis oratio fuit; quam laudarunt magis in praesentia, qui aderant, quam rebus ipsis exsecuti sunt*. Efter olyckan i Grekland fäster dock konungen större avseende vid Hannibals varningar och träffar anstalter mot den romerska invasion, som Hannibal förutspår. Före invasionen söka romarna tillkämpa sig herraväldet i Egeiska havet, c. 42—45. Nära samman med dessa kapitel hänger c. 41, som innehåller Hannibals varningar och några ord om kungens säkringsåtgärder. Av c. 41 blir ingen »Einzelerzählung», även om Polybios, vars framställning här icke är bevarad, skulle ha ägnat större utrymme än Livius åt de rent strategiska synpunkterna. Kapitlet belyser med ett nytt exempel kontrasten mellan Hannibals klarsynthet och de okunniga, lissmande hovmännens skryt: c. 41, 1 *Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano erat tamquam non transituris in Asiam Romanis; quam securitatem ei magna pars amicorum aut per errorem aut adsentando faciebat*. Hannibals varningar för en romersk invasion spänna läsarens förväntningar om en sådan. Och dessutom får läsaren en kuslig förnimmelse av hur lätt Antiochos' något operettartade krig kunnat bli en allvarlig fara för det romerska imperiet, om Hannibals råd blivit följda. Man är inte långt från att inse den absoluta nödvändigheten av att romarna till varje pris göra sig kvitt en även i landsflykt så farlig motståndare. Det lilla kapitlet XXXVI 41, i och för sig ett sannerligen föga dramatiskt eller spännande avsnitt, får liv och spänning allenast genom sammanhanget, är alltså närmast raka motsatsen till en s. k. Einzelerzählung.³⁶

³⁶ Andra delar av Livius' bok XXXVI ha ur kompositionell synpunkt behandlats i Hellmanns Liviusinterpretationen (ovan s. 5, n. 7) s. 82 ff.

8. *Fredssonderingar efter sjöslaget vid Myonnesos.*

Livius XXXVII 34—36; Polybios XXI 13—15; Witte s. 299 ff.

När romarna genom slaget vid Myonnesos (c. 26—30) vunnit herraväldet till sjöss (c. 31, 1 *Antiochus . . . possessione maris pulsus*), sätter den länge väntade invasionen av M. Asien in (c. 33). Före avgörandet till lands orienterar sig Antiochos genom byzantinaren Herakleides om möjligheterna till en fredlig uppgörelse. Förhandlingarna härom (c. 34—36), som även Witte betraktar som ett sammanhängande avsnitt, alltså en »Einzelerzählung» av något större format, kulminera i ett enfaldigt försök att muta överbefälhavarens broder, Scipio Africanus, ett försök som den store romaren med förakt avvisar. Lika naturligt som ett dylikt mutförsök kunde tyckas i de hellenistiska monarkernas korrumperade värld, lika orimligt ter det sig bland romare av Scipios halt, vilkas handlande ännu bestämmas av gammalromerska normer: c. 36, 1 *ignarus et animi Scipionis et moris Romani*. Antiochos söker också vinna Scipio genom att låta frigiva hans son, som råkat i fångenskap. Men icke ett ögonblick reflekterar Scipio på att låta privata hänsyn bestämma sitt offentliga handlande och undervisar i sitt svar Antiochos om skillnaden mellan privata och publika intressen: c. 36, 7 *pro tanto in me munere gratum me in se esse sentiet, si privatam gratiam pro privato beneficio desiderabit; publice nec habebo quicquam ab illo nec dabo*. I den polybianska förlagan XXI 15 saknas fullständigt denna hänvisning till *mos Romanus*, liksom också den lilla lektionen om *privatus* och *publicus*: § 11 ἀντὶ δὲ τῆς κατὰ τὸν οὖν ἐπαγγελίας ὑπισχνεῖτο δώσειν αὐτῷ συμβουλίαν ἀξίαν τῆς προτεινομένης χάριτος.

Man kan instämma i Wittes omdöme om de estetiska skillnaderna mellan Livius och hans förlaga: »die schlichten Sätze des Griechen sind in klangvolle Perioden verwandelt; an Stelle der rein sachlichen, aber nicht straff gegliederten Auseinandersetzung ist eine wohldisponierte, mehr vom menschlichen Standpunkt interessierende Darstellung getreten.» Dock är det ej riktigt, att Livius skildrat denna händelse ur allmänmänsklig synpunkt. Avvikelserna från Polybios visa med all önskvärd tydlighet, att Scipios handlande

för Livius är ett exempel på *Romanitas*, om jag så får säga, ej på någon allmän *humanitas*.³⁷

9. Ett galatiskt bakhåll.

Livius XXXVIII 25; Polybios XXI 39; Witte s. 369 f.

En stor del av Livius' trettioåttonde bok (c. 12—27) upptages av Cn. Manlius' straffexpedition mot galaterna, de mindreasiatiska folkens plågoris under tredje århundradet f. Kr. Efter varandra besegras tolistobogiernas och tektosagernas stammar. Genom skenförhandlingar söka de tektosagiska furstarna först locka Manlius i ett bakhåll (c. 25). Anslaget är nära att lyckas men avvärjes av romerska furagerare, som råka vara i närheten. Såsom redan Witte (s. 370) framhållit, har Livius bemödat sig om att tydligare än Polybios framhäva galaternas svekfulla avsikter. Man skulle kunna tillägga, att Livius också formar själva överfallet påtagligt dramatiskt³⁸: Konsulns eskorterande ryttare hålla först stånd, retirera sedan i god ordning och kastas slutligen på flykten. Just i detta ögonblick uppträder den romerska trupp, som avdelats till furagerarnas skydd, på skådeplatsen. Rollerna bli omkastade, de nyss segerande besegrade, alltså ett oväntat omslag, en peripeti, av det slag vi ofta möta hos Livius³⁹: § 15 *itaque versa extemplo fortuna est, versus a victis in victores terror*. Och vad som betyder mera än en artistisk överarbetning av förlagan, själva poängen i historien blir en annan hos Livius än hos Polybios. Hos denne senare räddas konsuln av en slump; § 14 *ὄν ἐκπορευθέντων, αὐτομάτως τὸ δέον ἐγενήθη πρὸς τὴν ἐπιπερομένην χρείαν*. Hos Livius träder slumpen i de moraliska värdenas tjänst, blir en bundsförvant till *ius* och *fides*⁴⁰: § 8 *et successisset fraudi, ni pro iure gentium, cuius violandi consilium initum erat, stetisset fortuna*. § 16 *maior multo pars per*

³⁷ Jämför Burck, Altrömische Werte in der augusteischen Literatur (ovan s. 12 n. 23) s. 57.

³⁸ Sannolikt har också Polybios haft en utförligare skildring av striden. Vårt polybianska fragment slutar emellertid på en punkt motsvarande Livius c. 25, 11. Se H. Nissen, Kritische Untersuchungen über die Quellen der vierten und fünften Dekade des Livius, 1863, s. 15.

³⁹ Burck, Erzählungskunst (ovan s. 6 n. 11) s. 210 ff.

⁴⁰ G. Stübler, Die Religiosität des Livius, Tübinger Beiträge zur Altertumswissenschaft 35, 1941, s. 159.

fidem violati colloqui poenas morte luerunt. Även i denna lilla berättelse skiner ett ledmotiv i böckerna XXXI—XLV igenom: tron på romarnas mission som försvarare av *ius* och *fides* i furstars och tyranners korrumperade värld. Men icke heller i ett mindre sammanhang är denna berättelse så isolerad, att den förtjänar namnet Einzelerzählung. Det misslyckade anslaget väcker en glödande förbittring hos romarna och blir en mäktigt bidragande orsak till segern över tektosagerna i de två följande kapitlen (26 och 27): § 16 *Romani ardentibus ira animis postero die omnibus copiis ad hostem perveniunt.*

10. Massakern i Maroneia.

Livius XXXIX 34—35, 4; Polybios XXII 13—14; Witte s. 288 ff.

Greklands och Asiens affärer dominera icke så starkt framställningen i Livius' trettionionde bok. Ett annat tema, också det ett av de ledande i de sista bevarade böckerna, börjar allt tydligare framtona, de första, i början knappt skönjbara tecknen på moraliskt förfall i hären och borgerskapet, *semina futurae luxuriae* (c. 6, 9).⁴¹ Ännu är dock statens kärna oanfrätt, och de styrande reagera kraftigt mot upplösningstendenserna, såsom synes av Livius' berättelse om bacchanalierna (c. 8—19) och om Catos censur (c. 42—44). Dock börja så småningom utrikespolitiska orosmoln att hopas i öster. Livius är överhuvud en mästare i att under berättelsens lugna gång förbereda på vad som komma skall; han släpper icke de trådar han tagit upp, han kan konsten att liksom väva i flera mönster på en gång, att hålla mer än ett sammanhang levande.⁴² Ett nytt krig med makedonerna börjar alltså sticka upp ovanför horisonten redan under Filips livstid: c. 23, 5 *cum Perseo rege et Macedonibus bellum quod imminabat, non, unde plerique opinantur, nec ab ipso Perseo causas cepit; inchoata initia a Philippo sunt.* Särskilt söker Filip befästa sin ställning i Thrakien och bl. a. sätta sig fast i de viktiga städerna Ainos och Maroneia (c. 24, 7; 27—28). Då han hindras i sin föresats, börjar ett nytt krig med romarna leka honom i hågen, utan att man dock i Rom ännu anar oråd: c. 29, 3 *Romae nulla Macedonici belli suspicio erat.* I c. 33 tages tråden från c. 29

⁴¹ Hellmann (ovan s. 5, n. 7) s. 102 ff.

⁴² Hellmann s. 59 ff.

åter upp: senaten beslutar sända en delegation till Grekland under ledning av Appius Claudius, bl. a. för att tillse, att de makedoniska garnisonerna föras bort från Ainos och Maroneia. Kungen låter då sin vrede gå ut över de arma maroniterna, bland vilka en fruktansvärd massaker anställes. Då Claudius ställer honom till ansvar här för, söker han göra troligt, att massakern är en inbördes uppgörelse maroniterna emellan. Filip överbevisas dock om skuld och skickar sin son Demetrios till Rom för att blidka romarna och uppskjuta kriget. Livius' berättelse sluter sig nära till Polybios'; dock har Livius, såsom Witte övertygande visat, dragit samman Polybios' något lösa redogörelse och gjutit den i en mera konstnärlig form. Jag måste dock tillstå, att jag, trots Livius' större konstfärdighet, icke kan finna, att Livius' version skulle vara mera »Einzelerzählung» än Polybios'. Polybios är något lösare i detaljerna, men berättelsens syfte är exakt detsamma som hos Livius: att framhålla de växande motsatserna mellan kungen och romarna och förbereda på det kommande kriget: Polybios c. 14, 7 ὁ δὲ βασιλεὺς . . . ἔγνω σαφῶς ἐπὶ πολὺ προβεβηκυῖαν αὐτοῦ τὴν πρὸς Ῥωμαίους διαφορὰν ~ Livius c. 35, 2 *Philippus minime, quin rebellandum esset, dubius*. En viktig principiell skillnad, som Witte icke påpekat, finnes dock mellan de båda historikerna: Livius är mera angelägen om att understryka den upprörande grymheten i kungens handlingssätt och att framhålla romarna som frihetens försvarare: Polybios c. 13, 6 ἐγένετο μεγάλη σφαγὴ καὶ πολλοὶ τῶν Μαρωνειτῶν ἀπέθανον ~ Livius c. 34, 2 *velut in bello capta urbe caedem fecit*. — Polybios c. 13, 8 τῶν περὶ τὸν Ἀππιον . . . πυθομένων τὰ γεγονότα κατὰ τὴν Μαρόνειαν καὶ πικρῶς τῷ Φιλίππῳ μεμψιμοιρούντων ἐπὶ τούτοις ~ Livius c. 34, 3 *apud legatos Romanos querentes tam crudeliter adversus innoxios Maronitas, tam superbe adversus populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur* etc.

11. *Diplomatiskt förspel till det tredje makedoniska kriget.*

Livius XLII 46; Polybios XXVII 4; Witte s. 359 f.

Det dröjer åtskilligt, innan det krig, som vi i trettionionde boken sett sticka upp huvudet, kommer oss in på livet. Först XLII 31 presenteras alltså krigsutbrottet, som alltid mycket omsorgsfullt för-

berett i de föregående böckerna. Vi ha då i dessa fått inte bara rapporter från krigen i Ligurien och Spanien och inrikespolitiskt nytt från Rom utan också med tämligen jämna mellanrum glimtar från den grekiska världen. Vi ha läst om Perseus' skurkaktiga intriger för att undanröja den romarvänlige brodern Demetrios. I fyrtionde boken möter t. ex. följande sats: c. 16, 3 *haec vivo Philippo velut semina iacta sunt Macedonici belli, quod maximum cum Perseo gerendum erat*. Så småningom bliva också romarna oroliga (XLI 19, 4 *belli Macedonici subibat iam cura*), och kriget börjar framstå som oundvikligt: XLII 2, 3 *cum bellum Macedonicum in expectatione esset*. Tändande gnistor bli de fräcka attentat som Perseus låter anstifta mot konung Eumenes av Pergamon och romarnas befullmäktigade ombud i Grekland (c. 15—18). Från och med c. 25 handlar bok XLII uteslutande om det makedoniska kriget. Före de militära operationernas inledande utvecklas livlig aktivitet på den diplomatiska fronten. Romarna sända en legation under ledning av Q. Marcius till Grekland, som inlåter sig i förhandlingar också med Perseus. Denne får t. o. m. vapenstillestånd och tillåtelse att sända delegerade till Rom — ett trick från romarnas sida för att vinna tid till militära förberedelser: c. 43, 3 *nihil enim satis paratum ad bellum in praesentia habebant Romani*. En annan romersk legation går till M. Asien för att där värva bundsförvanter (c. 45); i samma syfte sänder Perseus ut sina befullmäktigade till Rhodos, beotiska städer och andra grekiska stater. Avslutning på denna mera diplomatiska krigföring bilda senatens diskussioner om Marcius' legation och det definitiva avvisandet av Perseus' försök att få en fredlig uppgörelse (c. 48, 3). Och så drager konsuln ut i kriget: c. 49, 1 *per hos forte dies P. Licinius consul votis in Capitolio nuncupatis paludatus ab urbe profectus est*. Kapitlen 45, 46 och 47 ingå som led i det makedoniska krigets förhistoria och kunna icke var för sig betraktas som »Einzelerzählungen», även om Witte skulle ha rätt i att kompositionella grunder förmått Livius att mot Polybios låta samma makedoniska legation uppsöka Rhodos och de beotiska städerna. Mest synes Livius här vara intresserad av den moraliska konflikten i senaten vid diskussionen om Manlius' något skrupelfria manipulationer: c. 47, 4 *haec ut summa ratione acta magna pars senatus adprobabat; veteres et moris antiqui memores negabant se in ea legatione Romanas agnos-*

cere artes. I senaten segrar dock den mera nyttobetonade linjen: § 9 *vicit tamen ea pars senatus, cui potior utilis quam honesti cura erat* — ett av de många tecknen på att den gamla statsmoralen hörjat bliva anfrätt.⁴³ Då den polybianska kontexten ej är bevarad, kunna vi ej avgöra, i vilken utsträckning Livius här gått ifrån sin förlaga. Dock finnes anledning antaga, att Livius starkare än Polybios betonat de gammalromerska traditionernas förpliktande kraft. Polybios förefaller att se mera nyktert på sin tids romare i detta stycke. Jämför t. ex. XIII 3, 7 βραχὺ δέ τι λείπεται παρὰ Ῥωμαίους ἕχνος ἔτι τῆς ἀρχαίας αἰρέσεως περὶ τὰ πολεμικά.

12. *Perseus' girighet.*

Livius XLIV 23—27; Polybios XXIX 3—9; Witte s. 274 ff.; 371 ff.

Kriget mot Perseus har redan pågått i tre år, utan att romarna sett den efterlängtade avslutningen komma närmare. För år 168 f. Kr. blir emellertid ödets man, L. Aemilius Paulus, konsul (XLIV 17). Genast märks det, att en fastare hand gripit tyglarna. Konsuln skaffar sig detaljerade upplysningar om krigsläget genom en särskild delegation till Grekland, innan han öppnar den allmänna debatten i senaten. Till Paulus' energiska och målmedvetna förberedelser utgör makedonerkungens samtida ränkspel en verkningsfull kontrast. Perseus söker för kontanter köpa sig bundsförvanter mot romarna: kungarna Gentius i Illyrien och Eumenes i Pergamon samt bytshungriga galliska stammar. Perseus är frikostig med löften men högst ovillig, när det gäller att lossa på pungen. I samtliga fall undanhåller han de lovade summorna. Berättelsen om dessa manipulationer, som delvis äro invävdade i varandra, fyller kapitlen 23—27. Den någorlunda uppmärksamme läsaren fastställer lätt en tydlig stegring inom de tre episoder, som tillsammans måla denna avskräckande bild av den snåle och opålitlige fursten. Mest dramatiskt formad är berättelsen om bedrägeriet mot gallerna (c. 26—27, 7). Med samma påfallande likgiltighet för sammanhanget även i mindre avsnitt, som vi så ofta konstaterat, behandlar Witte denna episod som en särskild »Einzelerzählung» (s. 371 ff.) och förhandlingarna mellan Perseus och Eumenes som en annan (s. 274 ff.). Försiktigtvis har han undvikit att röra vid förhandlingarna med

⁴³ Jämför ovan s. 20.

Gentius, som omrama de två andra episoderna, liksom om Livius för Witte och likasinnade hade velat särskilt understryka, hur fast förbundna med varandra dessa tre berättelser om Perseus' girighet äro. I stort sett sluter sig Livius' framställning nära till de bevarade partierna av Polybios. Ett par olikheter, som Witte icke uppmärksammat, må påpekas. För Polybios bli Perseus' manipulationer närmast ett bevis på girighetens allmänna dåraktighet (c. 9, 1), medan Livius endast åsyftar att ge en bild av *Perseus'* girighet. Vidare låter Livius Perseus i ett budskap till Eumenes betona den principiella oförenligheten i intressen mellan fria stater och konungar: c. 24, 2 *natura inimica inter se esse liberam civitatem et regem*. Enligt Perseus äro romarna (§ 6) *communes . . . omnium regum hostes*. Ja, så vill Livius tvivelsutan, att vi skola bedöma romarnas konflikter med Österns monarker. Romarna äro monarkernas borna motståndare, men inte bara därför att dessa äro monarker och romarna medborgare i en fristat utan därför att konungarna så gott som undantagslöst äro på ett eller annat sätt moraliskt defekta: opålitliga, despotiska, narraktiga, skurkaktiga eller allt detta på en gång. Romarna ha bland Österns depraverade furstar och förslavade folk en moralisk mission att fylla, så länge nämligen romerska folket och dess ledare äro besjälade av gammalromersk rättskänsla (*fides*) och humanitet (*clementia*).

13. *Legaten Popilius och Antiochos Epiphanes.*

Livius XLV 12; Polybios XXIX 27; Witte s. 291 f.

Kanske visar ingenting klarare den absoluta romerska dominansen i Medelhavsrummet efter slaget vid Pydna än legaten C. Popilius' bryska uppträdande mot den syriske konungen Antiochos Epiphanes, det romerska folkets vän och bundsförvant. Antiochos får order att ej lämna den cirkel Popilius behagat draga omkring honom, förrän han besvarat det senatens budskap, som den romerske legaten medför. Om denna legation berättar Polybios ungefär detsamma som Livius men med lösare disposition och subjektiva reflexioner vid sidan om berättelsen, såsom Witte närmare utlägger. Dock utgör inte heller denna berättelse (c. 12) en isolerad episod hos Livius utan hänger samman med skildringen av de egyptiska förvecklingarna i c. 11. Och i c. 10 har Livius berättat om samma

romerska beskickning på Rhodos, där Popilius uppträder med samma sträva arrogans: c. 10, 8 *vir asper ingenio* ~ c. 12, 5 *pro cetera asperitate animi*. Möjligen kunde man kalla hela skildringen av Popilius' legion för en Einzelerzählung. Men i c. 13 rapporterar Popilius i Rom beskickningens lyckliga utgång. Härtill sluta sig (c. 13 och 14) lyckönskingsdeputationer med anledning av segern över Perseus från det egyptiska kungahuset, från Antiochos själv, från härskarna i Pergamon och från Masinissa i Numidien. Dessa servila deputationer från olika monarker vittna liksom Antiochos' undfallenhet inför Popilius' brutala maktspråk (*violentum imperium*) om att Rom nu på allvar intagit sin plats som Medelhavets härskarinna. Som vanligt är Livius angelägen om att framhålla det romerska väldets moraliska fundament. Han betonar således särskilt det baksluga sätt, varpå Antiochos sökt förverkliga sina planer på Egypten. Hos Polybios uppmanar Popilius de tvistande egyptiska kungabröderna att hålla sams: c. 27, 9 *παρακαλέσαντες τοὺς βασιλεῖς ὁμονοεῖν*. Starkare hos Livius: c. 12, 7 *legati concordia etiam auctoritate sua inter fratres firmata* etc. Polybios sammanfattar: c. 27, 11 *καὶ Ῥωμαῖοι μὲν ὅσον οὐπὼ καταπεπονημένην τὴν Πτολεμαίου βασιλείαν τοῦτω τῷ τρόπῳ διέσωσαν*. Med ett par små retuscher får Livius fram det moraliskt förebildliga i romarnas hållning: c. 12, 8 *clara ea per gentis legatio fuit, quod haud dubie adempta Antiocho Aegyptus habenti iam redditumque patrium regnum stirpi Ptolemaei fuerat*. Hos Polybios är Popilius knappast annat än en brutal översittare, hos Livius en barsk och rättfram företrädare för det herrefolk, som hade att sörja för fredlig sammanlevnad staterna emellan.

* *
* *
* *

Vår granskning av Wittes eget material av »Einzelerzählungen» har givit vid handen, att isolerade småberättelser överhuvud icke existera hos Livius, i varje fall icke i fjärde och femte dekaderna. Visst utformar Livius även de minsta avsnitt av sin historia med stor konstnärlig omsorg — det förbliver Wittes förtjänst att ha påvisat detta —, men, såvitt jag har funnit, ingå dessa småberättelser *undantagslöst* som led i större sammanhang. Då och då observerar även Witte bandet mellan olika småberättelser,⁴⁴ men oftast

⁴⁴ Så t. ex. ovan s. 15 f., 18.

har han förbisett redan de mindre enheter, i vilka flertalet av hans »Einzelerzählungen» ingå som led.⁴⁵ Så mycket mindre förståelse har Witte för de band, som förena större avsnitt. Ett rent yttre band inom böckerna XXXI—XLV utgöres av de två makedoniska krig, som inrama detta parti av Livius' historia.⁴⁶ Det lilla företalet till kriget mot Filip i bok XXXI (c. 1, 6 f.) motsvaras av återblicken på Makedoniens historia i bok XLV (c. 9, 4 ff.). Läser man böckerna XXXI—XLV i följd — och det är nog på det viset man bör läsa Livius — kan man knappast undgå att märka, att det är händelserna i öster, alltså i huvudsak de partier, för vilka Polybios varit källan, som tilldragit sig Livius' största intresse.⁴⁷ Berättelserna om striderna i Spanien och Ligurien, om val och prodigier i Rom verka på mig mera som vilopunkter, som retarderande moment. Riktigt levande för oss bli, om vi bortse från den gamle Cato, nästan endast deltagarna i det stora spelet i öster: Filip, Perseus, Antiochos, Flaminius, bröderna Scipio, Aemilius Paulus.

Jämförelsen med den polybianska förlagan visar, att Livius kraftigare än Polybios understrukit opålitligheten, storordigheten och skurkaktigheten hos de hellenistiska monarkerna. Det kommer en unken doft av brutalitet, godtycke och intriger från de hellenistiska hovgemaken. Livius är väl medveten om att hans egna romare icke äro höjda över kritik. Ett ledmotiv i dessa böcker äro också de första missljuden av *luxuria* och *avaritia* i den gammalromerska dygdeharmonin.⁴⁸ Livius är emellertid angelägen att betona — också detta visar jämförelsen med Polybios — att romersk rättskänsla och skonsamhet på det hela taget under denna period varit bestämmande för de stora romerska ledarna och för en betydande del av senaten. När vi lämna fyrtiofemte boken och genom ödets vilja också Livius' hela verk, äro de stora romerska traditionerna ännu obrutna. Icke blott i vapen utan också i dygd ha den romerska republikens romare visat sig alla sina motståndare överlägsna.

⁴⁵ Jämför ovan s. 7 f., 16 f., 23 f.

⁴⁶ Annorlunda Hoffmann (ovan s. 6, n. 12.)

⁴⁷ A. Klotz, Livius und seine Vorgänger (Neue Wege zur Antike, Heft 9), betraktar det stoff, Livius hämtat från Polybios, som *inskott* i den annalistiska berättelsen. Dock konstaterar även Klotz (s. 23), att det stoff Livius fått från Polybios utgör mer än det dubbla av vad han fått från sina annalistiska föregångare (Valerius Antias, Claudius Quadrigarius).

⁴⁸ Ovan s. 20, 23.

FRU LENNGREN OCH HERRNHUTARNA

AV

KARIN DOVRING

I nom den litteraturhistoriska forskningen är det vanligt att man söker förklara ett diktverks uppkomst eller i övrigt belysa dess ställning i samtidens litteratur genom att göra jämförelser och framdraga paralleller med andra verk från samma eller tidigare tid. Det är härvid företrädesvis fråga om den så kallade högre litteraturen, inom vilken en ständig växelverkan förutsättes äga rum. I överensstämmelse med denna allmänna inriktning har fru Lenngrens diktning i allmänhet blivit behandlad.

Som ett exempel härpå kan nämnas den diskussion som förts sedan decennier tillbaka om en av fru Lenngrens mest populära dikter, nämligen »Pojkarne». Denna dikt trycktes som bekant första gången i Stockholmsposten den 4 januari 1797. Man har under diskussionens gång frågat sig, varifrån fru Lenngren fått den uppfattning av ungdomstiden hon ger uttryck åt i sin dikt, och vad som kan ha inspirerat henne till hennes skildring av de levnadsfriska krabaterna som omsider förvandlas till torra, själlösa ämbetsmän. Warburg har dragit en parallell mellan Baggesens dikt »Da jeg var lille» och fru Lenngrens dikt, och hos Baggesen sett något besläktat med fru Lenngrens skildring av barndomstiden.¹ Lamm har i sin tur visat på Gyllenborgs dikt »Ungdomens Försvär» som ett alster som kan ha haft inverkan på fru Lenngren.² Denna tankegång har Blanck tagit upp, påpekat de båda dikternas borgerligt-demokratiska tendens men fört diskussionen vidare genom att draga in Rousseau i sammanhanget.³ Sist av alla har Svanfeldt visat på gemensamma drag hos fru Lenngrens dikt och Dalins dikt »April-Wärk.»⁴

¹ Warburg, Anna Maria Lenngren, 2 uppl., s. 219.

² Lamm, Upplysningstidens romantik II: 467 f.

³ Blanck, Fru Lenngren (i Samlaren 1920, sid. 45 ff.).

⁴ Svanfeldt, Anna Maria Lenngrens Pojkarne och Dalins April-Wärk (i Samlaren 1938, sid. 129 ff.).

Alla dessa forskares framställningar är goda exempel på den litteraturforskning vi inledningsvis berörde, enär deras metod bygger på en ren jämförelse mellan undersökningsobjektet och de litteraturalster av vilka det kan antagas vara påverkat. Några avgörande bevis för sina respektive slutsatser har dessa forskare inte kunnat ge, utan de olika dikter som framförts som eventuella inspirationskällor till dikten *Pojkarne* grundar sina anspråk på vissa likheter i form eller innehåll med fru Lenngrens dikt. Men att fru Lenngren själv verkligen inspirerats av dem, har inte kunnat bevisas. En egentligt genetisk undersökning saknas ännu, och därmed den fastare grund för bedömning som en sådan medför.

En säkrare väg att utforska litteraturverkens förutsättningar ligger i att undersöka den miljö från vilken en författare kommer. De inflytelser som på så sätt kommer i dagen, tillhör ofta inte den högre litteraturen eller ens den så kallade högreståndskulturen. Sålunda har bl. a. Warburg givit en vag antydan om att dikten *Pojkarne*, som Lamm kallar »vår litteraturs klassiska barndikt»,⁵ antagligen bygger på minnen från fru Lenngrens egen barndom, fastän Warburg längre fram i sitt arbete om fru Lenngren hävdar, att anslaget till dikten »i någon mån» påminner om Baggesens dikt, som vi tidigare omnämnt.⁶ Warburgs framställning är emellertid inte dokumenterad. Så som hans åsikter i denna fråga blivit framförda, finns intet som antyder, att de är mer än ett blott och bart antagande. Emellertid är antagandets riktighet i vissa hänseenden möjlig att undersöka.

I de få dikter, där fru Lenngren skildrar barn, är, som Blanck anmärkt, hennes säkra grepp om verkligheten omisskännligt.⁷ Detta kommer slående fram i sådana kända exempel som de berömda prästbarnen, som presenteras »solbrända och feta, Framhafda af mor och af far. — Och nådiga frågor hvad ungarna heta — Och tröga och tölpiga svar.» Eller när hon skildrar ungar i lek och ras med »frisk aptit och nötta klackar» m. fl. exempel av liknande slag. Det troligaste är, då det gäller fru Lenngrens barnskildringar, att det är drag ur hennes egen barndom som faller henne i minnet. Denna uppsats skall ge belägg för detta.

⁵ Lamm, Upplysningstidens romantik II., s. 468.

⁶ Warburg, Anna Maria Lenngren s. 30 och s. 219.

⁷ Blanck, Fru Lenngren (i Samlaren 1920, s. 42 f.).

Under mitt arbete på en avhandling om sjuttonhundratalets sekteristiska poesi i Sverige, har jag kommit att bl. a. ingående studera den barndomsmiljö i vilken fru Lenngren, herrnhutaren Malmstedts dotter, växte upp. Under arbetet härmed har jag kommit fram till slutsatser som bestyrker och preciserar Warburgs förmodan om barndomsmiljöns inverkan på fru Lenngren, och som i samband härmed kan erbjuda en del av intresse.

Skall man med några korta ord antyda, hur fru Lenngrens barndomsmiljö var, kan man ange grundtonen i den genom att säga: fattigare än de flesta, mer bildad än de flesta, gladare än de flesta. Allt som skedde i hemmet skedde så att säga inom religionens ram. Man skrev psalmer eller rättare sagt andliga sånger till varje tillfälle av betydelse. Bröllop, födelsedagar, namnsdagar, måltider, dödsfall var givande inspirationskällor. Och ledaren för denna psalmfabrikation och religionsutövelse var fru Lenngrens far, Magnus Brynolph Malmstedt.

Malmstedt tillhörde herrnhutismens mer extrema riktning. I kyrkohistorien kallas denna riktning för »sällningstiden»,⁸ och utmärkande för den var, att »brudens» kärlek till Kristus som den »söte brudgummen» och kulten av den lidande Kristi blod och sår utgjorde kärnan i dess förkunnelse. Församlingen och den enskilde troende var Kristi brud, och från detta förhållande utgick man så snart man i ord bekände sin tro. Naturligtvis låg det nära till hands för svaga själar, att de, då de skulle ge uttryck för subtila andliga verkligheter i sin tro, lätt snuddade vid gränsen till det löjligen och ibland föll ner i osmakliga och plumpa vändningar. Herrnhutarnas sånger ger talrika exempel på detta. Men sällningstidens trosriktning har bl. a. sitt stora värde däri, att den subjektiva upplevelsen, själens och hjärtats förnimmelse av omvärlden har spelat en sällsport avgörande roll för rörelsen. Jaget har upptäckts med alla dess krav på innerlighet och självupplevelse, och denna upptäckt medverkar så småningom till något för litteraturen så viktigt som känslans genombrott.⁹

Pietismen och framför allt radikalpietismen började så småningom upptäcka jaget, den moderata herrnhutismen gick vidare

⁸ Pleijel, Svenska kyrkans historia 5., s. 450 ff.

⁹ Jfr även Lamms framställning om pietismens betydelse för känslans genombrott: Upplysningstidens romantik I: 139 ff.

på denna linje, men först med sållningstidens herrnhutism — eller som jag vill kalla den radikalherrnhutismen — blev jagupplevelsen föremål för intensiv och medveten dyrkan.¹⁰ Denna uppfattning får man om man studerar deras olika sånger.

Jag och Gud, det är huvudproblemet i herrnhutismens dikter och speciellt i radikalherrnhutismens sånger. Och det är jagets frälsning genom tron på en försoningsfull gud som inspirerar diktarna. Herrnhutarna talar ofta i sina predikningar och i sina sånger om vikten av att den troende »firar jul året om» eller »firar ständigt långfredag.»¹¹ Det var deras sätt att uttrycka det väsentliga i sin åskådning. Ty julen var i högsta grad en kristen fest för herrnhutarna. Den var tecknet på frälsarens ankomst, den frälsare som kommit till jorden just för den enskilda människans skull, och långfredagen fullbordade det löfte julen gav, då gudasonen led för den enskilda människan. Jagets, den enskilda själens, betydelse underströks i alla sammanhang. Och betoningen av det faktum att guden fäste så stor vikt vid den enskilda människan gjorde, att den troende fylldes av en svindlande glädje. Denna glädje pockade på uttryck, och så kom de flesta herrnhutarsånger till som en tacksamhetens lovsång över människans försoning med den allsmäktige guden.

En naturlig följd av detta förhållande av jaget blev i enlighet med kristendomens lära om kärleken till nästan — »älska din nästa såsom dig själv» — att varje människas jag respekterades lika mycket som det egna jaget — åtminstone i teorin. Herrnhutarnas sånger är också fyllda av en stark känsla för »syskonen», det vill säga andra troende herrnhutare. Gud är deras gemensamma fader, som älskar var och en av människorna som sitt eget barn. Han sände sin enfödde son till jorden, vilken blev broder med hela människosläktet. Därför känner sig alla troende som en enda stor familj. Jag skall nedan, då jag ger glimtar från fru Lenngrens faders produktion, nämna exempel på denna släktkänsla med gud och människor. Rätt intressant är att se, att den respekt för jaget och individen som radikalherrnhutismen odlade, sträckte sig till jaget oberoende av kön. Tager man del av herrnhutarnas bevarade korrespondens och diktning finner man att »sysstrarna» spelar väl

¹⁰ Se t. ex. diktsamlingen Sions Nya Sånger, Khvn 1778.

¹¹ Se handskriften V 49, U. U. B. och Anders Carl Rutströms Predikningar, Sthm 1767, passim.

så stor roll som »bröderna», också när det gäller rent intellektuella prestationer. Något av Paulus' »kvinnan tige i församlingen» fanns inte hos dem. Och detta förhållande kan vara värt att hålla i minnet, då man tänker på Malmstedts lärda uppfostran av den unga Anna Maria Malmstedt. Den mogna fru Lenngrens bittra reflexion att »En lärd i stubb (det är ett rön) Satirens udd ej undanslipper, Och vitterheten hos vårt kön Bör höra blott till våra nipper» är resultatet av mötet mellan herrnhutarnas fördomsfria tillämpning av sin livs-åskådning även på kvinnan och den värdering av kvinnan som ett behagfullt och nyttigt husgeråd, som, om man får döma av fru Lenngrens egna ord ovan, fru Lenngrens samtid i praktiken tillämpade. Malmstedts lärda uppfostran av sin dotter får alltså ses som en konsekvens av hans trosuppfattning. Sedan vet man inte, i vad mån Malmstedts mor, den märkliga lärarinnan Märta Andersdotter Dalin, som bland andra barn även undervisade sin son Magnus Brynolph, kan ha påverkat Malmstedts uppfattning av kvinnan.¹² Här är fältet fritt för gissningar. Vad vi säkert vet, är endast, att den trosriktning Malmstedt omfattade uppskattade kvinnan som intellekt och ande.

Den starka »syskonkänsla» som behärskade herrnhutarna i gemen var särskilt stark hos sållningstidens herrnhutare. Och den fick ett viktigt praktiskt resultat, nämligen i deras sätt att arbeta och framträda som författare. Man behöver inte länge ha sysslat med sektaristisk poesi för att komma underfund med att herrnhutarnas diktning är en gruppens skapelse. Inom gruppen fanns det en del ledande skaldar — till exempel Malmstedt — som satte sin prägel på vissa övriga skaldar. Inflytandet kunde gälla dikternas form eller också deras innehåll, ibland båda dessa faktorer tillsammans. Herrnhutarnas diktning var oerhört suggestiv, och det var lätt för en stark diktarpersonlighet att påverka mindre starka sådana. Deras diktning hade till uppgift att i kraftiga färger måla den lidande Kristus, så att den troende inte bara anade gudens närvaro utan bokstavligen såg honom. Det gällde för herrnhutarna att suggerera sig till att känna gudens närhet och få klart för sig, att guden var människa — broder med alla, som de uttrycker sig. Men samtidigt

¹² Warburg, Fru Lenngrens fader (i *Essayer* 1918, sid. 31). Jfr även J. J. Hedréns skrift »*Memoria viri ... Magni Brynolphi Malmstedt ... Holmiae 1803*», samt Warburg, Anna Maria Lenngren, 2 uppl., sid. 31.

var guden en gudason. Han var släkt med syndaren — för att använda herrnhutarförfattarnas egen terminologi — och placerades på samma plan som syndaren. De båda skulle kunna nå varandra, så att det viktiga undret skedde, att försoningskänslan kunde erfaras. Det gällde att åstadkomma åskådlighet, och det gällde att åstadkomma intimitet. Den ortodoxa kyrkans höga gud drogs ner till ett jordiskt plan, där var och en kunde möta honom.

Vad Olle Holmberg konstaterar om den kyrkliga psalmens art gäller i lika hög grad om sekteristernas andliga sång: »Varje konstverk har sin familj till vilken det hör. Det har flera eller färre, närmare eller avlägsnare släktingar . . .» Framför allt anser Holmberg detta gälla två slags dikt, nämligen sagan och psalmen. »Varje saga hör till en grupp av sagor som äro varandra lika; varje psalm hänger ihop med andra psalmer. Det är naturligt att så är. Saga och psalm vädja till en publik som inte söker det originella utan det traditionella, inte det egenartade utan det gemensamma och samlande och det som har hävd för sig. Psalmerna skrivs i regeln till äldre melodier och om en gång för alla fixerade ämnen. Psalmrytmer och psalmmotiv »vandrar» liksom sagornas elementer vandrar. En psalm, hur ny den än må vara, kan alltid ställas in i en poetisk krets av syskon och föräldrar . . .»¹³ Man kan härvid tillägga, framför allt då det gäller den sekteristiska andliga sången, att dess publik visserligen söker det traditionella i sin sång därigenom att det ämne som sången behandlar är traditionellt. Till exempel Jesu födelse och Jesu död. Den sekteristiska sången behandlar liksom den högkyrkliga ämnen hämtade från bibeln. Men den söker också det originella, om man går mer på djupet av problemet. Nämligen bibelämnenas behandling på ett nytt sätt, därigenom att vissa sidor av bibelns ämnen och kyrkans läror starkare betonas, isoleras och ryckes ur sitt naturliga sammanhang och på så sätt får en prägel av något helt nytt. Den ortodoxa kyrkoriktningen till exempel predikade lika troget läran om Jesu försoningsdöd som flera av de mindre renläriga kyrkoriktningarna gjorde. Men skillnaden var, att den ortodoxa riktningen gjorde det så att säga i anslutning till kyrkoåret. Jesu död och dess betydelse blev en naturlig avslutning på Jesu födelse, Jesu liv med alla dess faser och Jesu lidande. Men flera av

¹³ Olle Holmberg, Psalmen 481 (i Samlaren 1925, s. 226).

de icke-ortodoxa kyrkoriktningarna, bland dem herrnhutarna, såg blott betydelsen av Jesu födelse och Jesu död och överbetonade i sin förkunnelse och sin sångdiktning de sidorna av den kristna religionens lära. Därför trodde dess icke-högkyrkliga publik att den fick något nytt i den icke-ortodoxa förkunnelsen. Men i ett avseende fick den inte något originellt, utan blott en del av den högortodoxa kyrkans förkunnelse. Vad som skiljer ortodox och sekteristisk psalm åt är, om man skall undersöka det i grund, inte ämnesvalet i och för sig utan det emotionella sammanhang i vilket ämnena sättes in.

Sedan en viss sekt utbildat sin psalmstil fortsätter man inom denna sekt att söka det för den traditionella och hävdvunna. Och samtidigt med detta bygger man vidare på det för alla kristna samfund gemensamma, d. v. s. ämnet man besjunger och de gamla psalmmelodier från olika håll som man inspirerats av i sin nydiktning av andliga sånger.

Herrnhutarna var i hög grad ett sjungande släkte. Så gott som alla deras sånger har hänvisningar till kända melodier. Och vill man bedöma deras dikters estetiska värde, så måste man taga hänsyn till deras melodier. Att försöka värdera herrnhutarnas dikter utan att ge akt på deras sång är som att försöka uppskatta Bellmans dikter utan att fästa avseende vid deras sångbarhet och tonpoesi. Herrnhutardiktarnas sångbarhet har naturligtvis bidragit till deras popularitet. Gjörwell berättar att en av deras sångböcker, Sions Sånger, bara under 1740-talet gick ut i nära tjugotusen exemplar.¹⁴ Att det var fler än tjugotusen personer som kom i förbindelse med herrnhutiska dikter på detta sätt är väl troligt. Och under sjuttonhundratalet gick denna sångbok ut i inte mindre än sex upplagor.¹⁵ Detta visar att herrnhutardiktarna varit levande litteratur. Utom det att dikterna var sångbara bidrog väl också det förhållandet till deras popularitet, att herrnhutardiktarna rörde sig med en vokabulär som hämtats från bibel, psalmbok och diverse uppbyggelseböcker. Denna vokabulär kunde gemene man förstå, eftersom den bildning som då för tiden bestods »folket» var starkt kristligt färgad. Och häri hade de enkla herrnhutarskalderna ett stort företräde framför sina yrkesbröder på parnassen. Deras diktning blev en litteratur som gav lyftning åt

¹⁴ Pleijel, Svenska kyrkans historia 5, s. 445 f.

¹⁵ Sions Sånger, 1743—1745, 1747, 1748, 1781, 1787, 1799.

de mångas grå enahanda. Herrnhutismen blev genom sina sångböcker en del av vårt lands kulturella miljö och var i högsta grad demokratisk därigenom, att den gav tillfälle åt de många att så att säga på deras egen mark få uppleva det förhärlikande av jaget och personligheten och dess känsloupplevelser, som de litterära finsmakarna och deras skalder oftast tycks ha upplevat genom intryck från Europas vittra värld.

Som ett exempel på vad en de mångas skald kan prestera och på de meningar jag ovan anfört, vill jag nu i korthet presentera fru Lenngrens fader som skald och kanske i viss mån som människa. Det har av mer än ett skäl syntts lämpligt att framföra just honom som exempel på en sekteristisk skald. Dels var han en av de ledande bland radikalherrnhutismens skalder, dels var han far till fru Lenngren och stod därigenom omedelbart i en viss förbindelse med de så kallade litterära skalderna och hans herrnhutiskt färgade livsuppfattning har, som det senare kommer att visa sig, satt vissa spår i den mogna fru Lenngrens författarskap.

Malmstedt var så olik sin dotter fru Lenngren som två människor överhuvudtaget kan vara. Fru Lenngrens mänskotyp är tillräckligt känd för att ej behöva diskuteras här. Magnus Brynolph Malmstedt behöver en närmare presentation. Här är inte platsen att i detalj gå igenom Malmstedts biografi. Den skall delges i ett större sammanhang. Det må tillsvidare vara nog att i korthet skissera de drag ur hans liv, som genom Warburgs essä, Fru Lenngrens fader, redan är kända, så att vi kan få någon bakgrund till dem av Malmstedts dikter som skall beröras i detta sammanhang. Warburg skildrar Malmstedt som en stridbar och ivrig herrnhutare. Han skisserar hans fattiga barndom, hans strävsamma studieår och hans trägna medverkan i nationslivet i Uppsala samt, inte minst viktigt, hans kontroverser i renlärighetsfrågor med konsistoriet i Uppsala. Till sist beröres hans ålderdoms tragiska öde, då han under loppet av några korta år förlorar sin hustru och fyra av sina fem vuxna barn.¹⁶

Malmstedt föddes den 4 februari 1724 i Dalsland. Hans far var en fattig avskedad soldat, som stridit under Stenbock vid Gadebusch. Modern var en märklig och begåvad kvinna, som försörjde

¹⁶ Se Warburg, Fru Lenngrens fader (i Essayer 1918).

sin familj genom att undervisa barn. Omsider kom Malmstedt till Uppsala, disputerade, levde som lönlös docent och försörjde sig och sin familj livet ut genom att ge privatlektioner. Den lön han som »adjunct» så småningom fick gav honom aldrig ens existensminimum. Hans befordran i vanlig ordning hindrades av de misstankar man hade om hans föga rättrogna kristendomsuppfattning. Genom sin undervisning kom han i förbindelse med åtskilliga studenter av olika samhällsklasser, och det är möjligt att detta kom att stärka den demokratiska inställning han redan förut hade till tillvaron genom sin tro.

Vill man nå kärnan i Malmstedts livsuppfattning skall man taga del av den lilla skrift på sexton sidor, som Malmstedt kallat »Enfaldiga Tankar om Kärlek och Vänskap», och som trycktes i Stockholm 1756.¹⁷ Malmstedt ger här uttryck åt det centrala i sin tro. Efter en kort inledning om olika definitioner på begreppet kärlek — Malmstedt uttrycker sig i sin prosa gärna filosofiskt — övergår han till sitt älsklingstema: Guds stora och oföränderliga kärlek till människorna. Och i denna Malmstedts fasta tro på Guds kärlek beroende av allt som sker, ligger förklaringen till allt vad Malmstedt är och skriver. Malmstedt har kallat sin självbiografi *En spegel af Guds försyn*, och denna syn på livet har varit starkt grundad hos honom, vilket i rikt mått bekräftas av hans dikter och skrifter på prosa.¹⁸ Gud var kärleken; Gud var en fader för alla och sörjde för alla sina människobarn så som bara en god fader kan göra. Malmstedt trodde fullt och fast på en personlig gud, som ingrep även i de minsta och mest triviala ting för dem som satte sin tillit till honom. Malmstedt betraktade hela människosläktet som en enda stor familj och hade en naiv och glad tro på att Gud rådde över allt och alla. Människans fria vilja betydde intet. Och därför att allt skedde till det bästa »för den som älskade Gud», så kunde intet verkligt ont hända. Därför var han glad, nästan ansvarslöst glad, frestas en yttlig betraktare av hans liv att säga. Något tvång fanns inte i hans liv eller i hans hem. Av hans och andra familjemedlemmars dikter att döma vilade det något av glad och fridfull idyll över hans hem även om man inte visste den ena dagen om man skulle få något att äta den nästa.

¹⁷ Malmstedt, *Enfaldiga Tankar om Kärlek och Vänskap*, Sthm 1756.

¹⁸ Warburg, *Fru Lenngrens fader* (i *Essayer* 1918, s. 32).

En kritisk genomgång av Malmstedts alster i handskrifter och på tryck ger vid handen vilka av dem som verkligen är äkta och har Malmstedt till författare. Sedan vi fått upplysning om dikternas tillkomstdata, främst genom diverse handskrifters förmedling, kan vi av deras innehåll skönja en klar utvecklingslinje i Malmstedts författarskap. Vi kan också konstatera att Malmstedt som vilken modern skald som helst bygger på personligt upplevd verklighet i sin produktion.

Skall man ge ett allmänt omdöme om Malmstedts dikter måste man konstatera, att de ur viss synpunkt sinsemellan är mycket lika men att de ur annan synpunkt skiljer sig rätt avsevärt från varandra. Likhet har de därigenom att alla återspeglar mer eller mindre klart Malmstedts sinnelag och trosuppfattning. Olika är de därigenom att de har fått en rätt stark prägel av de olika yttre omständigheter — högtider och dylikt — under vilka de har kommit till. Inom likhetens ram, om man nu kan använda ett sådant uttryck, får man genom en del dikter bevis på en stark utveckling av människan och skalden Malmstedt. Prov på hans allra tidigaste ungdomsdiktning, då han ännu gick på gymnasiet i Karlstad visar, att han vid denna tid var helt främmande för herrnhutiska trosföreställningar och för herrnhutisk terminologi i sin diktning. Visserligen är det redan då Jesusgestalten, som drager honom till sig. Men den har inte mycket att göra med herrnhutarnas bloddrypande och sårade Jesusbild.¹⁹ Vi vet av Malmstedts biografi, att hans liv också i Karlstad prövades av fattigdom och försakelse. Dikterna från denna tid ger visserligen uttryck för en viss optimism och förtröstan, men ännu har Malmstedts livsåskådning inte fått den fasta förtröstan i livets alla skeden som den sedan fick.

Under de tidigaste studentåren i Uppsala får vi glimtar av en annan sida hos Malmstedt. Om man inte kan kalla den otro — ty något sådant fanns inte hos Malmstedt, om man får döma av hans dikter — så kan man kalla den en viss känsla av vanmakt inför livets prövningar.²⁰ Vidare märker man också under Malmstedts tidigare uppsalatid att han gör några trevande försök till herrnhutisk terminologi i sina dikter.²¹ Själv berättar han, att han

¹⁹ Dikter jan. 1743—sept. 1744 i V 49, U. U. B.

²⁰ Dikter 1745—1747 i V 49, U. U. B.

²¹ T. ex. sång nr 24 i V 49.

använt sig av herrnhutarsångboken Sions Sånger vid sin andakt alltsedan år 1746.²² Detta förhållande börjar sätta spår i hans diktning redan i januari 1747.²³ Innerligheten och intensiteten i uttrycks sättet blir också mer påfallande. Så småningom blir Malmstedt allt mer bevandrad i herrnhutiskt ordval och tänkesätt, och denna trosriktning i hans livsåskådning bringas till full utveckling och mognad under hans första svåra provotid 1753—1756, då han anklagas för herrnhutiska villfarelser, avstänges från rätten att meddela undervisning åt studenterna, och då han socialt sett blev en död man. Men att döma av hans dikter mognar han under dessa år som människa och skald. Aldrig någonsin förr har hans penna flödat så rikligt. Den skuldkänsla som talar ur hans ungdomsdikter får nu vika för den uppfattning han sedan livet igenom företrädde: att den lidande guden i sin kärlek försonat människans skulder. Hur nära hans liv och diktning är förbundna med varandra, och vilket starkt intryck hans livs händelser gjorde på hans känsliga sinne, kan följande ge exempel på.

Den 11 maj 1753 uppkallades Malmstedt till Uppsala domkapitel och förhördes om innehållet i några av hans privatbrev, som domkapitlet kommit över, och som det ansåg vara av misstänkt beskaffenhet.²⁴ Dagen därpå anmodar filosofiska fakulteten Malmstedt att tills vidare inte befatta sig med ungdomens undervisning. Och den 16 maj avsättes han som kurator i Värmlands nation på grund av sina åsikter. Alltsammans var ett dråpslag mot hans borgerliga existens. Warburg har i sin tidigare citerade essä meddelat en dikt, som Malmstedt skrev några dagar efter dessa händelser, nämligen den 21 maj²⁵:

Ack Jesu, du, som gifvit Tig,
 I död för synder mina,
 Lät städs mitt hjerta gömma sig
 I djupa såren dina,
 At jag ej någon fruktan har;
 Men hvilar trygg i ditt förswar,
 Och under dina wingar.

²² Ups. domkap. prot. 1753 A 47, den 11 maj 1753, s. 226 ff. Jfr Warburgs essä Fru Lenngrens fader, s. 35.

²³ Sång nr 24 i V 49.

²⁴ Warburg, Fru Lenngrens fader, s. 34.

²⁵ Ibid. s. 36, sång nr 36 i V 49.

Allt har raserats för honom. Han har inte längre någon jordisk trygghet. Och nu ber han om frihet från fruktan för allt vad framtiden kan föra med sig. Blott i tron på Kristus finner han kraft att härda ut. Barnsligt och trofast klänger han sig fast vid sin tro. Dikten har alltså djupt personlig prägel, och de gamla slitna orden om synder och sår och om tryggheten under Guds vingar får här en levande och rik betydelse.

I den sista sång han skrev detta olycksår försöker han intala sig att de olyckor som skett tjänar till hans salighet och strävar, sin vana trogen, efter att övertyga sig om att allt skett till hans bästa:

Thet är ju en sällhet med Jesu få lida,
När man i hans död blifwit fri från all qvida,
Hwad skadar, att smädas föracktas af alla,
När Jesus ej blygs sina bröder oss kalla.

(compon. den 11 dec. 1753)²⁶

Intressant är att se, att Malmstedt under denna tid av förföljelse och yttre nöd skrev några av sina vackraste sånger, om man nu skall fälla ett smakomdöme.

Det skedde för mig
Att Gud uti kött uppenbarade sig
Att himlarnas herre på jorden blef träl.
Helt fattig och plågad för syndares wäl,
Det under, min Jesu, ju skedde för mig;
Dess tackar jag Tig.

Det skedde för mig
Att du här måst wandra så mödosam stig
Du ofta af kärlek arbetat dig trött;
Men blef dock föraktad och illa bemött.
Din lydna och möda, wisst gäller för mig.
Dess tackar jag Tig.

Det skedde för mig
At mordiska folket så ängslade dig.
Att du blef oskyldig anklagad och dömd,
Det gör att min skuld, blir nu ewigt förglömd.

²⁶ Nr 44 i V 49, U. U. B.

Din plågsamma smäleik är heder för mig;
Des tackar jag Tig.

Det skedde för mig
Att du lät dem sarga och martera dig.
Din ångest och pina, din blodiga sår,
Dem du hel saktmodig och tålig utstår.
Ge hälsa och rening tillfyllest åt mig;
Dess tackar jag dig.

Det skedde för mig
Att du uppå korset upoffrade dig
Hwärt salighets ord, som då geck af din mun,
Den seger du wan wid försoningens stund;
Alt har du med döden beseglat åt mig;
Dess tackar jag dig.

Det skedde för mig
Att du efter blodigt, men segrande krig,
Dig wiste med segerbaneret i hand,
Och sedan upfor till vårt fädernesland.
Alt detta din ande betygar för mig;
Dess tackar jag dig! (comp. d. 10 apr. 1754)²⁷

Hängivet besjunger han allt vad Kristus gjort för honom. Det tycks vara honom till stor hjälp och tröst i hans betryck, att »himlarnas herre på jorden blef träl». Han fylles av en svindlande tack-sambetskänsla inför det oerhörda, att hans gud lidit mänskligt och förnedrande just för Malmstedts skull. Intressant är att bilden av den lidande Jesus hämtas inte blott från evangelierna. Nej, den fylles av detaljerade drag från Malmstedts eget prøvofyllda liv just när dikten skrevs 1754. I dikten arbetar sig Jesus trött, föraktas och bemötes illa, anklagas oskyldigt och dömes. Men detta är inte blott utmärkande för evangeliernas Jesusgestalt. Malmstedt själv måtte vid denna tid varit fylld av färska intryck av domkapitlets förhör, föraktet från sina landsmän i Värmlands nation och konsistoriets snärjande frågor. Och nog hade han själv blivit ankla-

²⁷ Nr 52 i V 49.

gad och oskyldigt dömd syntes det honom. Så måtte alla dessa intryck ha ingått en förening med varandra och blivit till en överväldigande känsla av den oskyldiga människans lidande. Därigenom når Malmstedt sin högsta utveckling som konstnär, att han här ger sitt eget jag med allt vad det erfarit, och gör detta till ett konstverk. Av sin sargade själ gör han en estetisk helhet. Den lidande människan blir en gudason, Jesus, som frälsar från lidandet därför att han gick rakt igenom lidandet. Och trots den lidandets beskrivning som sången är fylld av, så går som en röd tråd genom hela dikten glädjen och tacksamheten över att den lidande människan omsider skall segra.

Under denna tid är det inte blott Malmstedts poetiska ådra som flödar. Hans inträngande i herrnhutisk terminologi och herrnhutiskt tänkesätt blir mer och mer medvetet. Hans dikter börjar alltmer innehålla uttryck som »min brudgum skön», att själen gömmes i »öpna sidan din», och ofta återkommande är bönen om »att jag i dina sår, städs får ett saligt bo». Nästan animalisk blir hans njutning vid tanken på att han i Kristi sår skall få »En ljuflig ro, En härlig spis». Han försäkrar Kristus om att »jag är ditt barn, din brud . . .» och ber: »Ack lät ditt blod min Jesu god, mig syndare fullkomlig trefnad ge . . .» Här finns alla ingredienserna till en utpräglad herrnhutisk sång. Såren och blodet och den för oss osmakliga tanken på trevliga bon däri. Här finns brudtanken och föreställningen om det ständiga barnskapet hos Gud utan något som helst eget ansvar för sitt liv. Och den släktskapskänsla som en sann herrnhutare hyste för guden och medsyndarna vilken vi tidigare omnämnde, då vi karakteriserade herrnhutarna under sjuttonhundratalet, får till exempel följande uttryck:

Det släktskaps band hwari jag står
Med den, som werlden dömmar, . . .

I människoskapnad han derføre kom, blef broder med syndare alla.²⁸
Den lära som Malmstedt hyllade om den oändligt kärleksfulle guden satte naturligtvis också sin prägel på hans uppfattning om livet efter detta:

²⁸ Nr 189, nr 49 i V 49.

Yttersta dagen rätt frögdefull blifwer
 Dem som på Jesum vår frälsare tro
 Yttersta stunden dem inträde gifwer
 I deras sälla och ewiga bo.
 Arbet och strid
 Byts då i frid
 Herlighet följer på mödosam tid.

Den som har lust sig att värdigt bereda
 Saligt att sluta sin lefnad tid.
 Bör låta ordet sig föra och leda
 Til en rätt kunskap om Frälsaren blid
 Anden blir god
 När Jesu blod
 Rätt får uplifwa och styrka vårt mod.

När nogon rädes för döden och dommen,
 Bör han strax tänka på frälsarens död,
 Som att vår frihet skull' blifwa fullkommen,
 Dömdes och dödde i yttersta nöd.
 Är det vår tröst,
 Att han oss löst,
 Blir domsbasunen en glädefull röst.

Gör herre Jesu den saning rätt wigtig
 För våra hjertan att du är vårt alt
 Att du vår sak och vår räkning gordt riktig
 När du all werldenes synder betalt
 Gif at wi må
 Lita derpå.
 Och för din tron med frimodighet stå!

(comp. d. 24 april 1754)²⁶

Vilken glädje och frimodighet lyser inte från varje rad i sången!
 Och vilken frihet har Malmstedt inte från syndamedvetande och
 tanke på syndabörda! Hur stor skillnad det var mellan Malmstedts
 glada tro om den yttersta domen och den officiella kyrkans, kan

²⁶ Nr 55 i V 49.

följande psalmrader ge belägg för, där en mer ortodoxt påverkad skald besjunger samma ämne:

»Offta tycker jagh migh höra:
 Syndaträl hwart haar tu gått?
 Stedze liuder i mitt öra:
 Kom och swara för tin brått.
 Hwad i werlden skapat är,
 Witnesbörd emot migh bär ...»³⁰

Olikheten är slående.

Men det är inte alltid som Malmstedt under förföljelsens år kan ge uttryck för glada sinnesstämningar. Äkta och gripande kan han ibland tolka sin oro för morgondagen, då den hårda omgivande verkligheten blir honom alltför övermäktig. Så skriver han till exempel den 23 september 1754:

O Jesu lär mig wörda
 Hwad du för mig har goridt;
 Så skall min brist och börda
 Mig ej oroa stort.
 Jag får då glad ärfara,
 Hwad du uti mig gör,
 Och kan försäkrad wara,
 Att jag rätt salig dör.³¹

Det är sådana strofer hos Malmstedt, där man anar hans sant mänskliga reaktioner inför tillvaron, ångest och ängslan, som gör att man än mer klart ser det nära sambandet mellan dikt och verklighet hos honom. Samtidigt kommer han läsaren betydligt närmre, då han blottar något av sin oro, än då han, som han oftast gör i sin diktning, i segerfanfarer trumpetar ut för sig själv och hela världen Guds ofelbarhet och de troendes salighet.

År 1755 återfick Malmstedt sin akademiska undervisning, och det dröjde ända till 1758 innan han misstänkliggjordes på nytt. Då öppnades en formlig religionsprocess mot honom. Samma dag som den började, det vill säga den 25 oktober, nedskriver han följande djupt personliga bikt:

³⁰ Psalm 406, strof 5, i Svenska Psalmboken 1695.

³¹ Nr 77 i V 49.

Min sak är dig befald, O Jesu du skall laga,
 Att jag får sådant slut, som dig må bäst behaga,
 Jag barnsligt wittnat har och will än wittna mer
 Om dig och all den nåd, som du ditt folk heter.³²

Dessa dikter må vara nog som prov på Malmstedts livsuppfattning och författarverksamhet under de tider han förföljdes. Det är emellertid intressant att iakttaga, att den i yttre måtto relativt lugna tid som han framlevde mellan de båda religionsmålen också satte spår i hans diktning. Av dikterna från denna tid att döma har hans under förföljelsetiderna mer aggressiva själstillstånd fått vika för en allt mer meditatív inställning till guden och tillvaron. Han skriver tack- och lovsånger eller också dikter som är fyllda av en stilla och hängiven trosbekännelse:

Hjertans Brudgum, jag är din.
 Din jag föddes hit till werlden
 Och wid sista hädanfärden
 Tar du mig i himlen in.
 Ewigt får jag hos dig wara
 Som en kär och lycklig brud,
 Och ibland din köpta skara
 Lofwa dig min Bror och Gud.³³

Under dessa lugna tider kan man egentligen inte skönja någon utveckling hos Malmstedt i hans diktning. Som ett allmänt omdöme om dikterna från dessa år — särskilt dem som kommit till efter 1760, då det sista religionsmålet mot Malmstedt avslutades — kan sägas, att Malmstedt utan uppehåll fortsätter att brodera på kända ämnen, framför allt som tidigare nämnts tacksamheten över Guds godhet. På sin femtioårsdag skrev han en dikt, som ger det väsentliga av innehållet i hans produktion samtidigt som dikten är starkt präglad av den speciella ro, som efter övriga dikter att döma tycks ha gripit honom efter alla de lidanden han utstått. Vi skall längre fram (nedan sid. 24 f.) återkomma till den.

³² Nr 214 i V 49.

³³ Nr 89 i V 49.

Tidigare har nämnts (sid. 5) att inte blott Malmstedt själv utan också hans familj flitigt skrev vers. Av hans familjs dikter från 1750-talet är en hel del bevarade. Bland de många ungdomar som Malmstedt genom sin undervisning kom i förbindelse med var även studenten Anders Hedrén, som slutade sina dagar som prost i Ör. Under Hedréns första uppsalavistelse åren 1768—71 umgicks han bevisligen i den Malmstedtska familjekretsen, och det var då som grunden till Hedréns och Malmstedts livslånga och nära vänskap lades, vilket bestyrkes av bevarad brevväxling. Under denna uppsalavistelse nedskrev Hedrén en hel del dikter, som författats av olika medlemmar av familjen Malmstedt. Denna Hedréns handskrift finns bevarad (A 578 b, K. B. Stockholm), och Hedrén upplyser själv i handskriften om, att han skrev ned den under sin uppsalasejour på en tid av drygt fyra månader, eller mer exakt, från den 4 mars 1770 till den 21 juli 1770, då handskriftens register till slut gjordes upp, några dagar efter att dess sista dikt nedskrivits. Handskriften har alltså mycket stort källvärde, upprättad som den är av Hedrén under den tid han personligen befann sig i Malmstedts krets i Uppsala. Hedréns författaruppgifter till dikter i handskriften bestyrkes för övrigt också av andra handskrifter, som varit i Malmstedts ägo. I denna handskrift har Hedrén nedtecknat två dikter av den unga Anna Maria Malmstedt. Dikter är kanske ett för vackert namn på dem, men man kan dock citera dem utan att därför göra orätt mot den mogna fru Lenngrens minne. Utgjutelserna på vers har sitt intresse därigenom att de vittnar om, att den tolvåriga Anna Maria liksom de övriga barnen Malmstedt levde med i föräldrahemmets andliga atmosfär och gjorde den till sin på sitt barnsliga sätt. Dikterna, som inte varit publicerade förut, lyder:

Tack min Jesu för all möda,
 Som du för oss människor bar!
 Tack för du dig låtit döda,
 Och vår död borttagit har.
 Tack för all din nöd och smärta
 För ditt öma kärleks hjerta,
 Lof ske dig vår Gud och far.

A. M. Malmst. 23 nov. [17]67.³⁴

³⁴ Nr 32 i A 578 b. K. B. Stockholm.

Tack min Gud och milde far,
 För du på oss nådigt tänker
 Och all frögd och sällhet skänker.
 Lät oss dig i al vår dar
 I vår hjärtan ha och gömma,
 Och din godhet aldrig glömma,
 Lät oss dig, Innerlig
 Alltid prisa,
 Och vår frögd, Up i högd
 Barnsligt wisa.
 Lof ske dig Min Gud och fader
 Nu är jag förnögd och glader.
 Du det gjordt och alltid gör;
 Jesu hjälp mig, at så
 Dina vägar rätt gå
 Att jag sist får inträda
 Som Brud i ditt land
 Med Palmer uti hand.

A. M. M. 1767 d. 24 Nov.³⁵

Sångerna är präglade inte bara av Malmstedts och hans familjs speciella livsåskådning utan också av denna krets' vanliga ord och vändningar. Malmstedts egna dikter är i allmänhet vad man brukar kalla av konstnärlig kvalitet, men att Anna Maria inte nått upp till faderns konstnärliga förmåga är naturligt nog, då man tänker på skaldinnans ringa ålder. Dessa sånger är emellertid en kuriositet och visar framför allt, att Anna Maria Malmstedt tagit ett visst intryck av hemmiljön under sina tidigaste år.

Man skrev inte bara dikter i den Malmstedtska familjekretsen. Man sjöng också vad man skrivit. Vi har tidigare påpekat, att herrnhutarna i mycket hög grad var ett sjungande släkte (s. 9), och familjen Malmstedt var härvidlag intet undantag. De allra flesta av denna krets' efterlämnade sånger har melodihänvisningar till olika kända melodier. Av protokoll från förhör med Malmstedt under hans förföljelsetid får man veta, att han ofta under Anna Maria Lenngrens barndom samlade i sitt hem sina anhöriga och riskabelt

³⁵ Nr 33 *ibid.*

nog — om man tänker på 1726 års konventikelplakat — även en del främlingar och läste för dem och sjöng sina egna sånger jämte Sions Sånger.³⁶ Malmstedt var ingalunda någon despotisk husfader som tvingade sina anhöriga till uppbyggelsemöten. Det låg varken för hans lynne eller arten av hans livsåskådning: Gud är kärleken. Och ett gott betyg åt arten av hans religiositet och förhållandet till hans barn, är det faktum, att både Anna Maria Lenngren själv och hennes bror Johan Magnus Malmstedt vid någorlunda mogen ålder inte tycktes stå i någon mer markerad opposition till allt vad religion hette, vilket skulle varit en naturlig reaktion i det hem, där man så att säga levde i evangeliet från morgon till kväll. Tvärtom ansåg de mödan värt att fromt — men tydligt högkyrkligt — besjunga religiösa ämnen i Upsala WeckoTidningar, samtidigt som de fortfarande vistades i den extremt herrnhutiska hemmiljön.³⁷

Underkastar man melodihänvisningarna till samtliga äkta Malmstedtdikter en kritisk granskning, finner man, att den melodihänvisning han mest använder sig av är Israel Kolmodins psalm *Then blomstertidh nu kommer*.³⁸ Det finns skäl att antaga att Malmstedt känt sig synnerligen kongenial med denna psalm. Anna Maria Lenngren har alltså haft mångfaldiga tillfällen under hela sin uppväxttid att höra denna psalmmelodi i sitt föräldrahem. Det visar sig att fru Lenngrens dikt »*Slottet och Kojan*» har samma rytm som Kolmodins psalm. Dikten skall citeras här:

Slottet och Kojan.

1. Jag har en landtlig stuga,
Den stugan är dock min;
Men ödmjukt skall man buga
Att till mig komma in.

2. Så föga högt från marken
Har den sin resning fått;
Men der, framför åt parken,
Der står et skyhögt slott.

³⁶ Ups. domkap. prot. 1753, A 47. Warburg, Fru Lenngrens fader, s. 42 ff.

³⁷ Se t. ex. bidrag av Anna Maria Malmstedt och Johan Magnus Malmstedt i Upsala WeckoTidningar den 5 december år 1772.

³⁸ Se nummer 317 i Sv. Psalmboken 1695.

3. I prakt och stoj otroligt
Der bor en Herreman;
Jag sofwer alltid roligt,
men det gör inte han.
4. Han Hofman är, dess värre,
En präktig stjerna bär;
Men stackars nådig herre,
Hur litet säll han är!
5. Jag satt framför min koja
En vacker aftonstund,
Då plötsligt hördes stoja
Hans koppel kring min lund.
6. Hans Nåd förbi mig trädde
Just som jag bäst förnöjd,
Försynens godhet qvädde,
I menlöshet och fröjd.
7. Det var en liten visa,
Som sjelf jag gjort, jo, jo!
Att Himlens Herre prisa
För lugn och sinnesro:
8. För sundheten och födan,
För faderligt försvar,
För hvila efter mödan
Och ångerfria dar.
9. Hans nåde, stödd mot bössan,
Grant hade hört min sång:
Jag teg och tog af mössan,
Han tankfull gick sin gång.
10. Han gjöt en suck af smärta —
Ha! den förstod jag godt:
Gif mig ditt glada hjerta,
Och gerna tag mitt slott!

11. Då lyfte sig mitt öga
 Till den, som delat så:
 Palatsen åt de höga,
 Och glädjen åt de små.³⁹

Även vid en ytlig genomläsning av dikten märker man genast, att den innehållsmässigt delar upp sig i fem strofer, som kan sjungas till melodin till Kolmodins psalm. Det förhållandet att strof elva blott motsvarar halva melodischemat enligt psalmen är kanske motiverat av poetiska skäl och behöver inte visa något annat än att fru Lenngren ej avsåg att dikten skulle sjungas; att hon fått det rytmiska motivet från psalmmelodien är i varje fall uppenbart. Skildringen i stroferna sju och åtta av den sång, som mannen i kojans diktat, är en mycket god sammanfattning av Magnus Brynolph Malmstedts livsåskådning, särskilt på äldre dagar efter religionsmålens slut, som vi tidigare påpekat. Mannen i kojans sång erinrar i hög grad om Malmstedts enkla, lovprisande visor från tiden efter 1760. Som exempel härpå vill jag citera Malmstedts tacksägelsesång på sin femtionde födelsedag(!) den 4 februari 1773, vilken redan tidigare omnämnts (se sid. 20):

1. Tack milde Gud för den förflutna tiden
 Då jag af dig har rönt så mycken nåd
 Tack för jag fått i stillhet nytia friden
 Som har sin grund uti ditt kärleks råd.
2. Tack för hwar stund jag hwilat i ditt sköte
 Och för hwart steg din milda hand mig förddt
 Tack för hwar bön som du, min Jesu söte
 Till denna tid af mig och mina hörddt.
3. Tack att på dig jag får min omsorg kasta
 För wandringstid, som än mig återstår
 Du ger så wist din löften äro fasta
 Min själ hos dig ett klang och jubelår.⁴⁰

³⁹ Anna Maria Lenngrens dikter citerade efter Sv. Vitterhetssamfundets edition av A. M. Lenngren, Samlade Skrifter.

⁴⁰ Nr 369 i V 49.

Warburgs förmodan att livsåskådningen i dikten Slottet och Kojan varit inspirerad av faderns har härmed fått ett fast underlag.⁴¹

För att återgå till den dikt Pojkarne, vars ursprung diskuterats så länge, för vilken diskussion vi i korta drag redogjorde i början av denna uppsats, så finner vi att denna dikt har samma versmått som Slottet och Kojan och följaktligen också går att sjunga till Kolmodins psalm. I Pojkarne finns det ingen strof som skjuter över psalmens melodischema. Här smyger sig dikten helt efter psalmens melodi.⁴² Sverker Ek, som först fäste min uppmärksamhet på detta, har i sina Wiwalliusstudier påpekat, att denna psalmmelodi ingalunda är någon typisk sådan. Ek berättar, att »Israel Kolmodins karolinskt trohjärtade sommarpsalm Den blomstertid nu kommer» tydligen är en kristlig omdiktning av en gammal världslig tysk majvisa: »Hertzlich thut mich erfreuen die fröhliche sommerzeit.»⁴³ Detta perspektiv på psammelodin har onekligen intresse, då man märker det intryck den gjort på fru Lenngren. Psalmens första strof och dikten Pojkarne's första strof citeras här:

Then blomstertijd nu kommer	Jag mins den ljufva tiden,
Med lust och fågring stoor	Jag mins den som i går,
Nu nalkas ljufwe sommar	Då oskulden och friden
Tå gräs och örter groor	Tått följde mina spår;
Then blida Sool upwärmer	Då lasten var en häxa,
Alt hwad haar warit dödt;	Och sorgen snart försvann;
Tå han oss skrider närmar	Då alt utom min läxa
Blijr thet på nyo födt.	Jag lätt och lustigt fann.

Vi ser här att versrytmen är identisk. Anslaget måste ha kommit från fru Lenngrens föräldrahem.⁴⁴ Diktens innehåll ger vid handen

⁴¹ Warburg, Anna Maria Lenngren, 2 uppl., s. 29.

⁴² Svanfeldts påstående i Samlaren 1938, att det versmått som förekommer i Pojkarne endast förekommer där i fru Lenngrens diktning, är alltså felaktigt, då Slottet och Kojan har samma versmått som Pojkarne.

⁴³ Ek, Lars Wiwallius visdiktning, Sthm 1930, s. 64 f.

⁴⁴ I vissa tryckta upplagor av fru Lenngrens dikter finns upplysningen, att Pojkarne sjunges till en melodi av Gluck. Denna uppgift förekommer mig veterligen tidigast på tryck i Åhlströms utgåva av fru Lenngrens dikter 1856. Det har varit omöjligt att uppleta någonting som tyder på, att fru Lenngren skrivit dikten till denna melodi. Enligt vad professor T. Norlind välvilligt meddelat

att det är föräldrahammet hon hade i tankarna, då hon skrev sin dikt *Pojkarne*, och naturligt nog har ett förhärskande rytmiskt motiv från barndomen därvid kommit till användning.⁴⁵ Det finns nämligen knappast något område i livet, som i så hög grad fordrar personlig inlevelse av en skald som vill skildra det, som barndomen. Det finns knappast heller något motiv, där en skald skulle få så litet användning för vad han längre fram i livet läst sig till, som barndomen.

Anslaget till dikten *Pojkarne* har fru Lenngren fått från sitt föräldraham. Detta är det primära. De litterära inflytelser som till äventyrs kan påvisas, måste i detta fall vara av sekundär betydelse.⁴⁶ Fru Lenngrens klassiska barndomsskildring bär i hög grad prägel av att bygga på verklighetsupplevelse.

Detta är alltså en väg på vilken inflytande från herrnhutarna trängt sig fram till litteratur av så kallad högre art. Lamm har skisserat en annan väg av större betydelse, nämligen herrnhutismens lära som bakgrund till Rousseaus religiösa evangelium och romantikens diktning.⁴⁷ Herrnhutismen har spelat ytterligare en betydelsefull litterär roll, nämligen genom det intryck dess egen diktning gjorde i breda folklager. Detta skall emellertid bli föremål för en större undersökning.

mig, förekommer hänvisning till Gluckmelodin för första gången i en anteckning från omkring 1820 (Mus.Museet, Handskr. lutsaml. nr 8). Melodin är för övrigt hämtad ur Glucks opera *Armida*, akt 4, scen 2, nr 27, som infördes på svensk scen 1787. Det är fullkomligt osannolikt, att fru Lenngren skulle haft denna melodi i tankarna, då hon skrev *Pojkarne*.

⁴⁵ Svanfeldt påpekar i *Samlaren* 1938 att »Under tiden mellan Dalin och fru Lenngren tycks ... versarten (d. v. s. versmåttet i *Pojkarne*) ha använts mycket sparsamt, åtminstone inom den högre vitterheten.»

⁴⁶ Efter vad ovan visats är det naturligtvis omöjligt att vidhålla den mening, som Svanfeldt ger uttryck åt i sin uppsats i *Samlaren* 1938, att det förefaller »ytterst troligt att fru Lenngren, då hon skrev sin förnämsta barndomsidyll (det vill säga *Pojkarne*) haft den dalinska satirens snabba och käcka rytmer ringande i öronen och varit mer eller mindre influerad av dess stämningar och föreställningsvärld...»

⁴⁷ Lamm, *Upplysningstidens romantik* I: 93 f.

HALLANDSLISTANS FÖRHÅLLANDE TILL
HUVUDSTYCKET I KUNG VALDEMARS
JORDEBOK

AV

KJELL RUNQUIST

Sedan Sture Bolin 1929 publicerade sin undersökning över Hallandslistan i kung Valdemars jordebok, har striden om denna lista och om dess förhållande till det s. k. huvudstycket i stort sett legat nere. I själva verket voro undersökningens resultat så övertygande, att forskningen allmänt utan tvekan accepterat de framställda teorierna. Den ende kritiker som framträtt, har varit Svend Aakjær, som i den nya editionen av jordeboken vänder sig mot vissa detaljer i Bolins arbete. Men även denne forskare är på det stora hela taget ense med Bolin. Det är här mera en tvist om de vägar, som leda fram till huvudresultaten, än om själva dessa resultat, vilka man alltså i väsentlig grad kan acceptera som grundvalen för en förnyad granskning. Denna kommer på få undantag när att begränsas till själva Hallandslistan och den del av huvudstycket, som berör Halland.

Huvudparten av de i Hallandslistan uppförda skatterna ha erlagts av två kategorier skatteenheter, *hafner* och *skogsbyar*. Bolin har påvisat — ett av hans främsta resultat — att varje sådan enhet hade en i Hallandslistan upptagen årlig skatt med ett värde (i kronovärderingen) av jämnt 1 mk silver. Skatten utgick i skiftande produkter och under olika titlar — vårstut, vinterstut, kvärsäte o. s. v. Man har emellertid sedan länge misstänkt, att Hallandslistan icke lämnar en uttömmande beskrivning över alla de skatter, som kronan upptog i landsdelen. Det finns sålunda starka skäl för antagandet, att på Hallandslistans tid ledungsavlösning utgick av alla Hallands

Förkortningar: Aakjær = Kong Valdemars jordebog, ed. S. Aakjær; Aakjær kom = samma verk, kommentären; Erslev = Kr. Erslev, Valdemarernas Storhedstid, 1898; Weibull = L. Weibull, Kung Valdemars jordebok, 1916; Bolin = S. Bolin, Hallandslistan i kung Valdemars jordebok, Scandia, Bd II, 1929; Ledung = S. Bolin, Ledung och frälse, 1934; mk = mark; mks = mark silver; ört = örtug(ar) silver; o = ovan; n = nedan. — Läsaren uppmärksamgöres på i tab. 6—9, s. 111 f., meddelade data.

härader, men i listans huvuddel söker man förgäves efter denna skatt.¹

Man har så mycket mer skäl att förvåna sig över, att Hallandslistan uppför årliga utskylder för hafnen till ett värde av endast 1 mk silver, som man vet, att motsvarande skatt i andra delar av Danmark kunde uppgå till dubbla detta belopp. I Jylland erlade sålunda hafnen regelrätt 2 mk silver i årlig skatt. Likaledes är det väl bestyrkt, att en dylik »2-marksregel» hade full giltighet i Skåneland.² Den följande undersökningen skall visa, om Halland i detta avseende intog någon särställning eller om hafnens årliga avgift där som annorstädes uppgick till 2 mk silver.

Bakom det skattesystem, som vi kunna utläsa ur Hallandslistan, låg, som Bolin visat, ett äldre system, mera avpassat efter krigsledungens behov än det i källan refererade. De gamla krigsledungshafnerna spåra vi i de hafner, som vid tiden för Hallandslistan erlade s. k. *vinterstut*. Dessa hafner — Bolins grundhafner — voro fördelade på de olika skeppslagen eller skipänen på ett mycket regelmässigt sätt. Man kan tydligt urskilja ett normaltal av 25 grundhafner per skipæn. De hafner, som erlade *vårstut*, äro av yngre datum. De ha antingen uppkommit genom omvandling av förutvarande skogsbyar, eller också ha de utsöndrats ur ledungshafnerna,³ sedan dessas samband med krigsledungen blivit lösare. De hafner slutligen, vilkas skatt utgick i form av *kvärsäte*, ha bevisligen tidigare legat utanför ledungsorganisationen. Den exakta tiden för dessa enheters inlemmande i skipæn kan dock icke angivas.⁴

Av systematiska skäl införas följande förenklande beteckningar. De hafner, som på Hallandslistans tid erlade *vinterstut*, benämnas *A-hafner*, de som erlade *vårstut* *B-hafner* och de som erlade *kvärsäte* *C-hafner*. Denna terminologi kommer senare att utsträckas även till de tre nordliga Hallandshäraderna, vilkas skatter i källorna icke äro hänfödda till några bestämda skatterubriker.⁵

¹ Aakjær kom s. 266. Om ett i listans slutdel förekommande uttryck, som senare skall diskuteras, åsyftar ledungsvlösningen eller ej, är tvistigt.

² Ledung s. 99—103.

³ Se not 26, s. 94.

⁴ Betr. detta avsnitt, jmf. Ledung s. 79—93.

⁵ Dessa förenklande benämningar komma att visa sig vara mycket ändamåls-

Den närmare utformningen i handskriften av Hallandslistan och huvudstycket har ofta refererats i den rika litteraturen på området och återges i tabellarisk form nedan.⁶ Nämnas bör dock här, att Hallandslistan innehåller en detaljerad redogörelse över de till konungen från Halland inflytande skatterna, medan huvudstyckets Hallandsdel i sitt knapphändiga skick i huvudsak blott lämnar en totalsumma för vart och ett av landskapets häradar. Hallandslistan innehåller därjämte en senare del med ett antal kompletterande upplysningar. Huvudstycket daterar sig självt till år 1231, och goda skäl tala för att Hallandslistan har tillkommit vid ungefär samma tid. Ingen forskare har tilltrött sig att utifrån huvudstyckets egna uppgifter kunna tolka detsamma. Man har i stället i den detaljrika Hallandslistan velat se den nyckel, som skulle kunna öppna vägen till en lösning av huvudstyckets problem. Svårigheten har varit de delvis motstridande uppgifterna i de båda källorna. Åtskilliga teorier ha utarbetats i detta ämne, främst av Kr. Erslev och L. Weibull.

Den metod, som här till en början kommer att användas, är nära besläktad med den, varmed Bolin tidigare angripit problemen och som kan i korthet återges på följande sätt. Man söker en talmässig relation, vilken ger ett matematiskt uttryck för sambandet mellan vissa i källan förekommande storheter. Är den funna relationen av sådan beskaffenhet, att den kan erhålla upprepad bekräftelse, t. ex. så, att den låter sig reproducera i ett flertal häradar, har man rättighet att förutsätta, att den icke har framkommit genom ett tillfälligheternas spel, utan att den besitter ett reellt underlag. Ofta händer det emellertid, att relationen är av sekundär art, d. v. s. den utgör en indirekt konsekvens, ett slags spegelbild av den verklighet, som ligger bakom densamma. I sådana fall måste relationen tolkas, och det kan därvid ofta inträffa, att den verklighet man då får fram, överraskande skiljer sig från den, man till en början trott sig kunna utläsa ur talsambandet. I åtskilliga fall erbjuda sig ett flertal möjligheter till förklaring, och det gäller då att ur övriga källuppgifter, eller om dylika saknas, ur rena förnuftsgrunder träffa valet mellan de olika alternativen.

enliga. I en framställning sådan som denna tvingas man ofta till ideliga upprepnings av vissa stående uttryckssätt. Av vikt är därför, att vi införa korta beteckningar för de uttryck, som ha den största frekvensen.

⁶ Se tabell 6, s. 111 f. och avsnittet »Huvudstycksavgifter», s. 115.

Som utgångspunkt för framställningen väljes en talrelation, vilken på ett överraskande exakt sätt låter sig satisfiera i flertalet Hallands häradar. Den tolkning, som senare ges åt relationen, lämnar en så enkel och naturlig förklaring på vissa hittills dunkla företeelser, att densamma väl svårigen skall kunna uppfattas såsom varande endast en skenlösning.

1. *Huvudrelationen.* (*De sydliga häraderna*). Vi vilja nu uppställa en relation, som sammanbinder huvudstyckets summor med vissa taluppgifter i de olika häradernas specifikationer. Den kan givas följande formulering:

$$2 \cdot A\text{-hafner} + B\text{-hafner} + \text{huvudstyckstal} = 2 \cdot \text{total häradssumma}^7$$

I ord uttryckt: Vi fördubbla antalet A-hafner, lägga därtill dels antalet B-hafner och dels huvudstyckstalet, resultatet blir lika med dubbla värdet av häradets totalsumma.⁸

Då relationen framträder renast i Halmstad och Tönnersjö häradar, prövas densamma först i dessa, varvid dock genast en svårighet skall påpekas. I Halmstad härad finnas två gods, Biskopstorp och Harplinge, och i Tönnersjö härad ett, Halmstad. De omfatta, i den ordning de nu uppräknats, 8, 6 och 4 hafner.⁹ Från början veta vi icke, om dessa hafner äro av A-, B- eller C-typ. Den närmaste undersökningen får ge ett svar på frågan.

I Tönnersjö härad finnas 48 A-hafner. Fördubbling ger 96. Här- till läggas antalet B-hafner, 16, samt huvudstyckstalet, 40.¹⁰ Summan

⁷ För fem häradar äro häradssumma och totalsumma identiska. I Årstad, Halmstad och Höks häradar är emellertid totalsumman större än häradssumman, beroende på tillvaron av vissa poster, vilka i handskriften följa efter »summa provinciae» och icke inräknats i den egentliga häradssumman. (För så vitt det gäller Årstad härad, se Bolin, s. 198, 199). Utanför skattesystemet ställda poster få icke medräknas i totalsumman i den betydelse vi här taga den. Beträffande huvudstyckstalen, se s. 115, nederst.

⁸ Det är av praktiska skäl omöjligt att i formler sådana som den angivna och i liknande sammanhang upprätthålla distinktionen mellan benämnda och obenämnda storheter. I sak har detta ingen betydelse, blott vi ständigt vid angivandet av värden använda sorten mk silver. En formell onöjaktighet av samma slag som den här påtalade, begår källan, då den skriver: d.xxx.iiij hafnae seu totidem m³ arg. (Aakjær, s. 37).

⁹ Halmstad gård omfattar 4 hafner och 6 skogsbyar. (Bolin, s. 201—202). Godset redovisas i Hallandslistan under Tönnersjö härad.

¹⁰ Summan i huvudstycket för Tönnersjö härad utgör 40 mks. — Vid beräk-

av de tre sista posterna blir 152. Dubbla häradssumman är emellertid 160 mks, ($2 \cdot 80$).

Vi måste således antaga, att de fyra godshafnerna, till vilka vi ännu icke tagit någon hänsyn, äro av A-typ. Antalet A-hafner stiger då från 48 till 52. Fördubbling ger 104. Läggas härtill antalet B-hafner, 16, och huvudstyckstalet, 40, fås 160, ($104 + 16 + 40$). Dubbla häradssumman är likaledes 160 mks.

I Halmstad härad finnas 26 A-hafner, fördubbling ger 52. B-hafnernas antal är 10, huvudstyckstalet 50. De tre sista posternas summa är 112, ($52 + 10 + 50$). Dubbla häradssumman (totalsumman) är också 112 mks, ($2 \cdot 56$).

Överensstämmelsen är som synes fullkomlig. Den ger vid handen, att vår huvudrelation exakt satisfieras i Halmstad och Tönnersjö härad. Vi övergå nu till Höks. Vi antaga preliminärt, att de 18 godshafnerna i detta härad liksom i det angränsande äro av A-typ. Vi observera, att Höks totala häradssumma, 121 mks, måste minskas med den från staden Laholm inflytande avgiften, 15 mks.¹¹ Resultatet blir 106 mks.

I Höks härad finnas 68 A-hafner ($50 + 18$). Fördubbling ger 136. Härtill läggas antalet B-hafner, 18, samt huvudstyckstalet, 60.¹² Summan av de tre sista posterna är 214, ($136 + 18 + 60$). Dubbla totalsumman (reducerad enligt ovan) är 212 mks, ($2 \cdot 106$).

Ehuru överensstämmelsen icke är fullkomlig, måste vi med tanke på de relativt stora tal det här gäller, anse resultatet tillfredsställande även för detta härad. Relationen blir exakt satisfierad, om vi antaga, att Höks huvudstycksbelopp icke utgjort 60 utan i stället 58 mks. Det förra värdet skulle då ha erhållits genom avrundning av det senare.¹³ Vi ansluta oss preliminärt till denna uppfattning och räkna med, att Höks rätta huvudstyckstal är 58.

I tur för behandling stå nu Faurås och Årstad. I dessa härad

ningen av det antal hafner, som svarar mot en viss skattepost, användes regeln: varje mks svarar mot en hafn. Om således (med exempel från Halmstad härad) vårstuten uppgår till 5 mk havre med ett värde av 10 mks, är antalet B-hafner i häradet 10 o. s. v. Se tab. 6 c och 7, s. 112 f.

¹¹ Avgiften från Laholm erlades varken av hafner eller skogsbyar. Jmf. Bolin, s. 213.

¹² Vi bortse från de i huvudstycket och i häradets förteckning bokförda laxarna.

¹³ Denna uppfattning är icke ny, jmf. t. ex. Weibull, s. 60 och Bolin, s. 222.

komplieras emellertid förhållandena på grund av vissa omständigheter. Jag tänker härvid icke så mycket på en viss »korrespondens» mellan häraderna,¹⁴ denna är nämligen av ringa omfattning och kan icke nämnvärt förrycka räkneresultatet. Jag syftar i stället på det besvärande förhållandet, att inkomsten från Skönevads gård i huvudstycket har upptagits under Faurås, i Hallandslistan åter under Årstad härad.¹⁵ Att under sådana omständigheter räkna på överensstämmelse inom varje härad för sig är uteslutet, med mindre vi helt eliminera den nämnda olägenheten. Detta kan ske på så sätt, att vi — rent formellt och utan att bekymra oss om, i vilket härad Skönevad realiter kan ha legat — i Hallandslistan överföra godset från Årstads till Faurås' häradsspecifikation. Att härvid de båda häradernas hafntal, skogsbytal och summor komma att influeras, är uppenbart. Vi måste därför först studera dessa förhållanden, innan vi kunna gå vidare i vår tankegång.

Faurås' och Årstads totalsummor äro resp. 122 $\frac{1}{2}$ och 153 $\frac{1}{2}$ mks.¹⁶ I dessa belopp äro emellertid två poster korn på resp. 25 och 50 mks inbegripna. Då dessa kornavgifter varken erläggas av hafner eller skogsbyar, måste de nämnda totalsummorna minskas med kornposternas belopp. De nya summorna bliva då 97 $\frac{1}{2}$ och 103 $\frac{1}{2}$ mks. Nu skall emellertid godset Skönevad överföras från Årstad till Faurås härad. Då Skönevads avgift är 10 mks, stiger alltså Faurås' häradssumma från 97 $\frac{1}{2}$ till 107 $\frac{1}{2}$ mks, medan Årstads faller från 103 $\frac{1}{2}$ till 93 $\frac{1}{2}$ mks. Vi fastslå sålunda, att

¹⁴ Termen är Bolins (s. 207). Med detta specialuttryck förstå vi en i båda häraderna förefintlig mindre oöverensstämmelse mellan antalet skattebetalande enheter och värdet av de produkter, som utgå av dessa. Uppfattar man de båda häraderna som en enhet, upphäves avvikelsen fullständigt. Hela företeelsen synes bottna i en förskjutning från det ena häradet till det andra, antingen av skatteenheter eller också av skatteprodukter. Avvikelsen är som antytts ringa, det rör sig blott om en hafn och en halv skogsby. — Beträffande en annan egendomlighet i Faurås härad, se Ledung, s. 93, not 7.

¹⁵ Skönevad intager i flera hänseenden en särställning. I Hallandslistan föres godset till Årstad härad, i huvudstycket till Faurås. Godset omfattar 3 hafner och 7 skogsbyar, hafnerna äro uteglömda i Årstad häradshafnförteckning. Skönevad är det enda gods, som nämnes vid namn i huvudstycket. Konungalevslistan för godset till Faurås härad, men Aakjær har givit vissa skäl för, att det bort tillhöra Årstad. Jmf. Aakjær, s. 25, 29, 36, kom, s. 258, Weibull, s. 51.

¹⁶ Se tab. 6 b, s. 112.

det är häradssummorna $107\frac{1}{2}$ mks och $93\frac{1}{2}$ mks, som vi skola använda vid vår beräkning.

I Faurås härad funnos 78 hafner, i Årstad 77.¹⁷ Då Skönevad omfattar 3 hafner, måste de nämnda hafntalen ändras till resp. 81 och 74. Även skogsbytalena undergå förändring, men detta spelar ingen roll i det nuvarande sammanhanget.

Vi vilja nu pröva vår huvudrelation i Faurås härad. Vi antaga preliminärt, att de 8 hafnerna under Faurås gård äro av A-typ, en högst plausibel förutsättning. Vi vilja därjämte först som sist fastslå, att de 3 Skönevadshafnerna böra vara B-hafner.¹⁸

I Faurås härad finnas 64 A-hafner ($56 + 8$), fördubbling ger 128. B-hafnernas antal är 17, ($14 + 3$), huvudstyckstalet 70, ($60 + 10$). De tre sista posternas summa är 215, ($128 + 17 + 70$). Dubbla häradssumman är också 215 mks, ($2 \cdot 107\frac{1}{2}$). Överensstämmelsen är fullständig.

Av de sydliga häraderna återstår nu Årstad. Vi antaga preliminärt, att detta härad 10 godshafner äro av A-typ.

I Årstad härad finnas 60 A-hafner ($50 + 10$), fördubbling ger 120. B-hafnernas antal är 14, huvudstyckstalet 50. Summan av de tre sista posterna är 184, ($120 + 14 + 50$). Dubbla häradssumman är 187 mks, ($2 \cdot 93\frac{1}{2}$).

Med tanke på att våra jämförelsetal innehålla hundratals enheter måste resultatet även för Årstad härad anses vara nöjaktigt, trots den avvikelse på 3 enheter, som konstaterats. Men även i detta härad blir vår huvudrelation exakt satisfierad, om vi antaga,

¹⁷ I Årstad incl. Skönevad. Se tab. 7, s. 113.

¹⁸ Om vi i någotdera av de fem sydliga häraderna sammanlagga antalet A- och C-hafner, blir denna summa lika med 4 gånger det bötestal, som för varje härad anges i Hallandslistan. Relationen innebär, att vid normeringen av bötesbeloppen i de sydliga häraderna regeln: $\frac{1}{4}$ mks per A- och C-hafn räknat, kommit till användning. (Att sakfallen i Halland voro bortförpaktade till fogdarna, har påpekats av Weibull, s. 43, 137 f.) Relationen är exakt, bortsett från en förskjutning på 6 hafner från Tönnersjö till Halmstad härad. Denna avvikelse är icke ägnad att förväna, då det sedan länge varit känt, att en genomgripande administrativ reglering vidtagits med just dessa härad. (Weibull, s. 21 f., kortf. smndrag hos Bolin, s. 164). Delar av Tönnersjö härad ha legat under Halmstad. Hela relationen faller emellertid i Årstad härad, om vi icke antaga, att de 3 Skönevadshafnerna äro av B-typ. För inhämtande av närmare detaljer om den antydda bötesrelationen hänvisas läsaren till tab. 9, s. 114.

att det riktiga huvudstycksbeloppet för Årstad utgjort 53 mks. Källans 50 mks skulle då kunna uppfattas såsom en avrundning till närmaste tiotal mk silver.

Vi ha nu prövat vår huvudrelation i landskapets samtliga sydliga häradar, och vi våga väl uttala, att den i stort sett väl bestått detta prov. Endast i två häradar, Årstad och Hök, iakttogos mindre differenser. De kunna förklaras, om vi antaga, att huvudstycksbeloppen i dessa häradar utgjort resp. 53 och 58 mks. Källans värden, resp. 50 och 60 mks, vilja vi uppfatta såsom avrundningar av de nämnda. Vårt antagande får ett stöd i det förhållandet, att alla i källan uppförda huvudstyckstal sluta på noll.

Samtliga godshafner i södra Halland ha visat sig vara av A-typ med undantag av hafnerna under Biskopstorp och Harplinge samt de tre Skönevadshafnerna. De förra voro C-hafner, de senare B-hafner. De nämnda godsens, Biskopstorp och Harplinge, ha sålunda legat på kvärsätejorden i Halmstad härad.

Innan vi pröva vår huvudrelation i de tre nordliga häraderna, vilja vi göra en tolkning av densamma, så att läsaren må få en föreställning om, varthän vår undersökning syftar. Den närmast följande deduktionen är av rent matematisk natur.

Vi erinna om huvudrelationens formulering: (För korthets skull skriva vi A , B och C i st. f. A-hafner, B-hafner, C-hafner).

$$(1) \quad 2 \cdot A + B + \text{huvudstyckstal} = 2 \cdot \text{total häradssumma};$$

Bolins enmarksregel kan givas följande form:

$$(2) \quad A + B + C + \text{skogsbyar} = \text{total häradssumma};$$

Fördubbla relation (2)!

$$(2) \quad 2 \cdot A + 2 \cdot B + 2 \cdot C + 2 \cdot \text{skogsbyar} = 2 \cdot \text{total häradssumma};$$

I högra leden av såväl (1) som (2) står nu $2 \cdot \text{total häradssumma}$. Då måste även vänstra leden vara lika.

$$2 \cdot A + B + \text{huvudstyckstal} = 2 \cdot A + 2 \cdot B + 2 \cdot C + 2 \cdot \text{skogsbyar};$$

De båda leden i denna ekvation innehålla vissa gemensamma storheter, nämligen $2 \cdot A + B$, vilka dragas bort från bådadera. Vi få då kvar:

$$\text{Huvudstyckstal} = B + 2 \cdot C + 2 \cdot \text{skogsbyar};$$

I och med detta resultat ha de i huvudstycket för vart och ett av de sydliga häraderna angivna huvudstycksbeloppen fått sin tolkning. I ord uttryckt blir sambandet:

B-hafnerna ha bidragit till huvudstycksavgiften med 1 mk silver, C-hafnerna och skogsbyarna med vardera 2 mk silver, allt per enhet och år räknat.

Nedanstående tabell ger ett synligt uttryck för det samband, som funnits. För tydlighets skull har godset Skönevad uttryckts ur häraderna och upptagits som ett särskilt distrikt för sig.

TABELL 1.

	Faurås härad	Skönevad gård	Årstad härad	Halmstad härad	Tönnersjö härad	Höks härad
	1	2	3	4	5	6
B-hafner	14	3	14	10	16	18
2 · C-hafner	—	—	—	40	12	24
2 · skogsbyar	39	14	39	—	12	16
Summa	53	17	53	50	40	58
	70					
Huvudstyckstal (enligt källan)	70		50	50	40	60

I Halmstad häraads C-hafner ha inbegripits 14 godshafner från Biskopstorp och Harplinge.

Vi ha räknat med $19\frac{1}{2}$ skogsbyar i vardera Faurås och Årstad härad (i sista fallet excl. Skönevads 7 skogsbyar). Måhända äro de rätta siffrorna i stället resp. 20 och 19. I så fall bli de beräknade huvudstyckstalen 71 och 52 i stället för 70 och 53. Överensstämmelsen blir ungefär lika god. Innan vi kommit till full klarhet om korrespondensen mellan dessa härad, kunna vi icke uttala oss bestämt på denna punkt.

Skönevads 17 mks erläggas på så sätt, att hafnernas 3 mks jämte 7 mks från skogsbyarna bilda en enhetlig avgift, (godsavgiften), de återstående 7 mks, vilka ingå i natthället (resp. avlösningar från detta), betalas av skogsbyarna vid annat tillfälle eller i annat sammanhang.

Huvudstyckstalen i kolumnerna 3 och 6 torde utgöra avkortningar av ovanför stående tal. Se f. ö. rubriken »Huvudstycksavgifter», s. 115.

Det erhållna resultatet måste betraktas såsom tillfredsställande. Särskilt anmärkningsvärt är, att den höga siffran 50 i Halmstad

härads huvudstycksavgift har kunnat förklaras. Denna siffra har motstått alla tidigare tolkningsförsök.

2. *Huvudrelationen. (De nordliga häraderna). Treårsavgifterna.* Skattesystemet i Hallands tre nordliga häradar synes icke ha varit så avancerat som i de sydliga. De senare häradernas karakteristiska skatterubriker som vinterstut, vårstut och kvärsäte, saknas helt och hållet i de förra. Även de i huvudstyckslistan bokförda avgifterna — i de sydliga häraderna betecknade såsom natthåll — äro här odefinierade.

Därest vi vilja pröva vår huvudrelation i dessa nordliga häradar, är det nödvändigt, att vi även för dessa inlägga någon innebörd i de i formeln ingående beteckningarna A-hafner och B-hafner. Den närmast till hands liggande lösningen är, att vi helt enkelt stryka B-hafnerna, medan vi låta begreppet A-hafner täcka samtliga de enheter, vilkas avgift utgick i havre — samt därjämte, försåvitt det gäller Himle härad, Grimetons godshafner. Vi pröva nu huvudrelationen utifrån denna hypotes och börja med Fjäre härad. Den totalsumma, som där skall användas, är 83 mks.¹⁹

Antalet A-hafner i Fjäre skulle då vara 50, fördubblat värde 100, härtill lägges huvudstycksstalet, 80. Summan blir 180. Dubbla totalsumman är 166 mks. Vi erhålla en avvikelse på 14 enheter. Skulle vår relation icke vara giltig för de nordliga häraderna?

Lyckligtvis möter det ingen svårighet att avslöja de 14 enheter, som felslå. Vi erinra om, att i förteckningen för Fjäre härad *två* havreposter äro upptagna. Utom den post på 25 mk = 50 mks, som vi ovan utnyttjade, finnes ännu en på 18 mk havre = 36 mks. Den sistnämnda ingår i den avgift, som Fjäre härad erlade vart tredje år (tab. 8). Vi observera lätt, att den förra posten överskjuter den senare med just 14 mks. Måhända ha vi gjort ett förbiseende, då vi med utgångspunkt från den större posten fastställde A-hafnernas antal till 50, kanske den riktiga siffran i stället är 36, såsom den mindre posten tycks anvisa?

Vi antaga således, att A-hafnernas antal är 36, B-hafnerna böra

¹⁹ Tölös avgift på 20 mks får ej medräknas, då detta gods ligger utanför det egentliga skattesystemet, se Bolin, s. 205 f. Bråkdelen i häradssummorna utelämnas likaledes. Den formel, som skall prövas, är angiven å s. 86 ovan. I förbigående kan nämnas, att för de nordliga häraderna totalsumma och häradssumma äro identiska begrepp. Se vidare tab. 6 a och 7, s. 111 f.

då utgöra 14. A-hafnernas antal skall fördubblas, vi få 72. Härtill läggs dels antalet B-hafner, 14, och dels huvudstyckstalet, 80. Summan av de tre sista posterna är 166, (72 + 14 + 80). Dubbla totalsumman är likaledes 166 mks, (2 · 83).

Den exakta överensstämmelse, som erhållits, ger vid handen, att vårt antagande har varit riktigt. Vår huvudrelation förstärkes i hög grad därigenom, att den fått fötffäste i såväl norr som söder. Tyvärr närma vi oss nu en till synes svag punkt i vårt resonemang — för Viske härad kunna vi icke få fram någon exakt överensstämmelse. Vi ledas till antagandet, att en felaktig siffra döljer sig i uppgifterna om detta härads treårsavgift.²⁰

I Viske härad finnas 24 A-hafner, fördubbling ger 48. B-hafner saknas. Tillägges huvudstyckstalet, 40, blir summan 88, (48 + 40). Dubbla totalsumman utgör emellertid endast 80 mks, (2 · 40).

Den enklaste förklaringen till den erhållna avvikelser är att förutsätta en felskrivning av treårsavgiftens havrepost. I stället för 12 mk (= 24 mks), som handskriften uppger, skulle vi vilja ha 8 mk (= 16 mks). Om så vore fallet, bleve vår relation fullständigt satisfierad.²¹ Men innan vi kunna antaga en dylik felskrivning, måste vi kräva vissa stöd för att en sådan ägt rum. Frågan härom måste emellertid tillsvidare anstå.²²

I Himle härad kunna vi över huvud icke företaga någon prövning av vår relation, emedan den för treårsavgiften speciella havreposten²³ råkat att falla bort i förteckningen över detta härads treårsavgift.²⁴ Vi kunna emellertid kasta om hela problemställningen. I det vi kräva, att vår relation skall uppfyllas för Himle härad, erhålla vi möjligheter att rekonstruera den felande posten. Man

²⁰ Längre fram ljusnar situationen, då vi från en helt annan utgångspunkt återigen komma till det resultatet, att den misstänkta siffran måste vara oriktig. Och vad mera är, i båda fallen finna vi, att den bör ändras på precis samma sätt. En alternativ förklaring, som ej förutsätter felskrivning, ges å s. 101, not 40.

²¹ I så fall skulle den ovan beräknade siffran minskas med 8 enheter och antaga värdet 80.

²² Se n. s. 98 f.

²³ Vi komma i fortsättningen att använda orden *normal* och *speciell* på så sätt, att det förra svarar mot avgiften under de två vanliga åren, det senare mot det tredje årets avgift.

²⁴ Att här föreligger en uteglömd post, har sedan länge varit klart, jmf. Bolin, s. 186, not 2.

finner utan svårighet, att densamma skall upptagas till 22 mk havre = 44 mks. I själva verket erhåller Himle härad under denna förutsättning 52 A-hafner²⁵ och 4 B-hafner. A-hafnernas antal skall fördubblas, vi erhålla 104. Härtill läggas antalet B-hafner, 4, och huvudstyckstalet, 80. Summan av de tre sista posterna blir 188, (104+4+80). Dubbla totalsumman är 188 mks, (2 · 94).

Konfrontationen av vår huvudrelation med de nordliga häradernas förhållanden har givit ett växlande resultat. Hade stödet från de sydliga saknats, kunde man ifrågasatt, om det funna varit tillräckligt bärkraftigt för att tåla en fortsatt påbyggnad av slutsatser. Som det nu är, kunna vi väl våga påståendet, att ett talsamband, som på ett så pass nöjaktigt sätt låtit sig bekräfta i så många härad, icke kan vara en siffrornas lek, ett spel av tillfälligheter. De krav, som vi uppställt, äro mycket stora, vi fordra att relationen skall anpassa sig efter åtta häraders skiftande uppgifter.

Vi behöva väl icke påpeka, att den tolkning, som vi i de södra häraderna gävo vår huvudrelation, utan vidare kan omskrivas för de norra. Detta är en konsekvens av den då förda deduktionens allmängiltighet. Vi nöja oss därför med att hänvisa till tabell 2, analog med den för de sydliga häraderna gällande tabell 1. A-hafnernas och B-hafnernas antal i de olika häraderna kunna beräknas ur de normala och de speciella havreposternas belopp.²⁶ De

²⁵ Speciell havrepost = 22 mk = 44 mks, Grimeton = 8 mks. Att avgiften från detta gods utgår även under det speciella året, kan direkt utläsas ur källan. Efter specificeringen av de normala och speciella avgifterna behandlas det fall, då konungen besökte häradet, varvid även skatter utgingo. Först därefter nämnes Grimeton. Insuper mansio de Grymaetum cum colonis de warum soluit .viij. m^a arg. Någon anknytning till vare sig det normala eller det speciella året är således icke märkbar. Se Aakjær, s. 35.

²⁶ Den genomförda klassificeringen av de nordliga häradernas hafner drar med sig ett resultat av intresse. Tidigare har man uppfattat dessa häraders havrepost såsom en motsvarighet till de sydligas vinterstut, vi finna nu, att den korresponderar mot summan av vinterstuten och vårstuten. Havreavgiften är alltså under de normala åren icke homogen, den visar sig utgöras av två skatter. Det är dock ställt utom allt tvivel, att havreposternas belopp noga svara mot det ursprungliga antalet krigsledungshafner inom häraderna. Vi dra härav den slutsatsen, att grundhafnerna från början omfattat såväl de nuvarande A- som B-hafnerna, men att de sistnämnda vid något tillfälle brutits ut ur grundskipänen och i sammanhang härmed fått en ny ställning i administrativt avseende. Att denna förändring av ledungsorganisationen varit till förmån för gästeriet, ligger

hafner, som sedan återstå, uppfatta vi som C-hafner. Det är de hafner, som erlægga sin avgift i oxar, honung, smör eller ost. Antalet C-hafner är alltså i Fjäre 8, i Viske 4 och i Himle 9. Dessa grupper av hafner ha tidigare uppmärksammats av Bolin.²⁷

TABELL 2.

	Fjäre härad	Viske härad	Himle härad
	1	2	3
B-hafner	14	8	4
2 · C-hafner	16	8	18
2 · skogsbyar	50	24	58
Summa	80	40	80
Huvudstyckstal (enligt källan)	80	40	80

Antalet A-, B- och C-hafner utgöra i de tre häraderna: *Fjäre*: $36 + 14 + 8 = 58$; *Viske*: $16 + 8 + 4 = 28$; *Himle*: $52 + 4 + 9 = 65$. Summorna, 58, 28 och 65, överensstämma med källans uppgifter.

Värdet av Viske häraads speciella havrepost utgör enligt källan 24 mks, vi misstänka här en felaktig uppgift och anse, att den riktiga siffran är 16 mks. Källan har uteglömt den speciella havreposten i Himle härad, med ledning av andra uppgifter i källan ha vi bestämt dess värde till 44 mks.

I Himle häraads A-hafntal ha de 8 hafner, vilka bilda Grimeton gård, inbegripits.

Överensstämmelsen mellan de beräknade huvudstyckstalen och de i källan angivna är som synes fullkomlig.

Vart tredje år höjdes skatten i de nordliga häraderna och utgick

i öppen dag. Från viss synpunkt har således Bolin icke orätt, då han skriver: (Ledung, s. 88) »Vinterstuten allena — ej vinterstut och sommarstut tillsammans — motsvarar den odefinierade havreavgiften i norra Halland, . . .», även om den ifrågavarande havreposten i Hallandslistans Halland i rent skatteteknisk mening måste anses svara mot stuten i dess helhet.

²⁷ Man måste ge sitt erkännande åt Bolins träffsäkerhet, då han i Ledung (s. 86) karakteriserar de ifrågavarande hafnernas avgift såsom ett slags kvärsäte. Man är benägen att även — åtminstone i huvudsak — ge Steenstrup rätt, då han generellt sätter likhetstecken mellan skogsbyavgift och kvärsäte. De nordliga häradernas C-hafner äro nämligen, såsom Bolin visat, omvandlade skogsbyar.

i delvis andra produkter. Vi vilja nu söka få ett grepp om dessa s. k. treårsavgifter, unika för norra Halland. Beträffande de persedlar, som ingingo i treårsavgifterna, hänvisas till tab. 8, sid. 114.²⁸ I likhet med vad fallet var under de normala åren omfattade treårsavgiften en post i havre.

Vi återvända till vår huvudrelation:

$$2 \cdot A + B + \text{huvudstyckstal} = 2 \cdot \text{total häradssumma.}$$

I vänstra ledet ingår en egendomlig ingrediens, $2 \cdot A + B$. Med Fjäre härads siffror antager detta uttryck värdet $(2 \cdot 36 + 14)$ mks eller uträknat 86 mks. Uttrycket kan även skrivas $(A + B) + A$ och avslöjar sig härigenom såsom summan av den normala och den speciella havrepostens värden. I själva verket uppgå dessa värden för Fjäre till resp. 50 och 36 mks, och summan av dessa båda tal är 86. Att den speciella havreposten sålunda ingår i huvudrelationens vänstra led, är anmärkningsvärt. Ty denna avgift är ju identisk med treårsavgiftens havrepost. Slutsatsen blir den, att treårsavgiften bör ha något att göra med vänstra ledet i vår huvudrelation. Måhända treårsavgiften omfattar just de i vänstra ledet upptagna posterna? I så fall bör dess summa uppgå till häradets dubbla totalsumma. För att kunna avgöra, om denna tanke är riktig, måste vi företaga en uppskattning av treårsavgifternas storlek. Vi börja härvid med Fjäre härad. Visar det sig, att vi för detta härads treårsavgift komma till ett värde, som ligger nära $2 \cdot 83$ mks = 166 mks, ha vi anledning antaga, att vår slutsats varit riktig.

Då kronovärderingsvärdena för honung, havre, oxar, smör och ost äro kända, kunna vi för Fjäre härad företaga en partiell summation och erhålla för dessa produkter det säkra värdet 103 mks. Detta resultat skall nu ökas med värdet av de övriga skattepersedlarna. Dessa utgöra: 4 mk säd (frumentum), 4 mk malt, 24 svin, 24 fläksidor och 60 får.

Då det gäller att uppskattningsvis bestämma kronovärderingsvärdena på svin och får, befinna vi oss i en relativt gynnsam situation. Ty dylika produkters relativa värden måste i stort sett vara

²⁸ Se även Aakjær, s. 34, 35. Vi erinra om, att källan icke anger några summor för treårsavgifterna.

oberoende av den tidpunkt, vid vilken jämförelsen utföres.²⁹ Vid statistiska beräkningar har följande relation ofta med fördel använts: 1 häst = 2 kor = 8 svin = 20 får.³⁰ Godtaga vi detta samband, kunna vi, då kronovärderingsvärdet på oxen är känt, bestämma det ungefärliga värdet på de 24 svin och 60 får, vilka ingå i Fjäre härads treårsavgift.³¹ Vi finna, att var och en av dessa poster ekvivalerar 6 oxar eller tillsammans 12. Låta vi nu en fläksida svara mot $\frac{1}{2}$ svin, d. v. s. 24 fläksidor mot 12 svin, kunna även fläksidorna konverteras, de motsvara 3 oxar. Posterna svin, fläksidor och får skulle alltså ekvivalera 15 oxar eller $11\frac{1}{4}$ mks. Då fläksidorna ha räknats något för högt, avrunda vi nedåt till 11 mks jämnt. För att vara på den säkra sidan sätta vi yttergränserna till 9 och 13 mks.

Vanskligare är att uttala sig om värdet av säden och malten, vilka tillsammans utgöra 8 mk. Markpriset för dessa produkter kan väl dock icke gärna ha understigit 2 mks, ej heller överstigit 5 mks. De gränser, inom vilka värdet av säden och malten bör ligga, kunna således sättas till 16 och 40 mks. Sammanfattat, värdet av de persedlar, vilkas kronovärderingsvärden icke äro kända, kan lägst ha utgjort $9 + 16 = 25$ mks och högst $13 + 40 = 53$ mks. Då enligt ovan de övriga produkternas kronovärderingsvärde har uppgått till 103 mks, följer, att minimi- och maximivärdena av Fjäre härads treårsavgift utgöra 128 och 156 mks. Det troligaste värdet är ett mellanting på c:a 140 mks.³²

Såsom en ofrånkomlig konsekvens av den gjorda beräkningen framgår, att Fjäre härads treårsavgift är för liten, för att den

²⁹ Posterna äro därjämte små, en felbedömning medför icke några svårare konsekvenser.

³⁰ Vid uträkning av s. k. kreatursenheter. Jmf. t. ex. H. Juhlin-Dannfeldt, *Uppland, skildr. av land och folk*, II, 1908, s. 48 eller arkivarie fil. lic. Manne Eriksson, *Jordbruket under medeltiden, Svenska folket genom tiderna*, II, *Tidskriftsförl. Allhem A/B, Malmö*, 1938, s. 296. Jag har den senare förf. att tacka för värdefull upplysning i denna sak.

³¹ Så snart vi tala om någon skattepersedels värde, underförstå vi kronovärderingsvärdet.

³² Medelvärdet är 142 mks. Erslevs beräkning (Erslev, s. 73) ger ett högre värde p. gr. av att han medräknat avgiften från Tölö. Borttages denna, blir hans resultat i stället något lägre. Erslev kände dock icke några exakta kronovärderingsvärden.

skall kunna ekvivalera dubbla häradssummans belopp, 166 mks. Så mycket torde emellertid vara säkert, att häradssumman ingår *en* gång i treårsavgiften. Den speciella treårsavgiften har ju ständigt uppfattats såsom en förhöjning av den normala, årliga avgiften. Men utöver häradssumman innehåller treårsavgiften en tillsvidare oförklarad post med ett värde av mellan 45 och 73 mks. Det sannolikaste beloppet torde ligga i närheten av 60 mks. (Medeltalet till 45 och 73 är 59).

Då i huvudrelationens vänstra led vid sidan om den speciella havreskatten även uppträder den normala, är det mycket, som talar för, att den ifrågavarande posten på mellan 45 och 73 mks skulle svara mot avgiften från de 50 grundhafnerna i Fjäre härad. Postens värde skulle då uppgå till 50 mks. Men då denna siffra ligger väl nära minimivärdet 45 mks, är det sannolikare, att posten i stället omfattar avgifterna från häradets samtliga 58 hafner. Talet 58 ligger ju mycket närmare det beräknade medelvärdet 59. På undersökningens nuvarande stadium är det icke möjligt att klart avvisa något av dessa båda alternativ. För att emellertid slippa att föra räkningen dubbelt vilja vi redan nu förutskicka, att den senare tolkningen uppvisar så klara företräden framför den förra, att den måste anses vara den riktiga.³³

Om treårsavgiften, såsom vi gjort troligt, sammansätter sig av häradssumma och hafnavgift, skulle i Fjäre härad följande regel gälla:

Treårsavgiften har gäldats av hafner och skogsbyar, varvid de förra bidragit med 2 mks, de senare med 1 mks per skatteenhet räknat.

Det resonemang, som har fört till detta resultat, har dock icke haft en sådan styrka, att det kan godtagas utan bekräftelse från annat håll.

Vi behöva inte vänta länge på avgörandet. Vi ha ju ifråga om treårsavgifterna endast sysselsatt oss med ett enda härad, Fjäre. Utslaget till förmån eller nackdel för vår teori bör falla i Viske och Himle härad, i det vi göra dessas treårsavgifter till föremål för bearbetning. Om det funna resultatet erhåller bekräftelse i dessa båda härad, måste vi acceptera det, eljest icke. Vår metod grundar

³³ Se n. s. 100, de första raderna.

sig på, att treårsavgifternas värden i Viske och Himle härader låta sig uträkna.³⁴

Vi beräknade ovan värdet av Fjäre härads treårsavgift till 141 mks. Vi ha likaledes angivit värdet av de däri ingående posterna med kända kronovärderingsvärden till 103 mks.³⁵ Återstå alltså för övriga poster 38 mks. Vi erhålla alltså:

- (1) 24 svin + 60 får + 24 fläksidor + 4 mk säd + 4 mk malt = 38 mks,
eller genom halvering:
- (2) 12 svin + 30 får + 12 fläksidor + 2 mk säd + 2 mk malt = 19 mks.

Beträffande de poster, som ingå i treårsavgifterna för Viske och Himle härader, hänvisas till tabell 8, sid. 114.³⁶ Då kronovärderingsvärdena för havre, honung och oxar äro bekanta, kunna vi, liksom tidigare för Fjäre, utföra partiella summationer. För Himle härad erhålla vi härvid 113 mks, medan vi för Viske måste tveka mellan värdena 49 mks och 57 mks.³⁷ För posterna med okända kronovärderingsvärden erhålla vi för Himle enligt ekv. (1) 38 mks, för Viske enligt ekv. (2) 19 mks. Sammanlagt skulle alltså treårsavgifternas värden uppgå till 159 mks³⁸ för Himle och till 68 eller 76 mks för Viske.

Sedan treårsavgifternas värden beräknats, kunna vi pröva den hypotes, vi uppställt, i Viske och Himle härader. Vi giva den följande matematiska iklädnad:

$$2 \cdot \text{hafntal} + \text{skogsbytal} = \text{treårsbelopp.}$$

Himles och Viskes hafntal äro 65 och 28, fördubbling ger 130 och 56. Härtill läggas skogsbytalen 29 och 12. Summorna bli 159 och 68. Treårsavgifternas värden skulle alltså utgöra 159 och 68 mks.

³⁴ De produkter, för vilka kronovärderingsvärdena äro obekanta, äro för Himle härad desamma som för Fjäre, medan motsvarande poster i Viske äro hälften så stora (tab. 8, s. 114).

³⁵ Se o. s. 96.

³⁶ Vi följa O. Nielsen (Liber census Daniae, s. 143) och räkna med 12 svin i st. f. 11 i Viske härad. Denna uppfattning har även godtagits av Bolin. (Bolin, s. 179). Himle härads havrepost, som uteglömts i handskriften, ha vi supplerat och beräknat dess värde till 44 mks (jmf. o. s. 93 f.).

³⁷ Källans havrepost, 12 mk = 24 mks, har av oss rättats till 8 mk = 16 mks. Ovan angivna 49 mks svara mot vår rättelse, 57 mks mot källans uppgift.

³⁸ Avgiften från Grimeton på 8 mks har här medtagits, se o. s. 94, not 25.

Jämföra vi dessa värden med de ovan direkt beräknade, finna vi, att överensstämmelsen är fullkomlig. Vi erhålla samtidigt besked om, vilket av de båda alternativen beträffande Viske härads havrepost, som är det riktiga. Vi finna, att den rättelse, som vidtagits i denna, varit fullt befogad.

Utom huvudresultatet, bekräftelsen på den uppställda hypotesen över treårsavgifternas konstruktiva beskaffenhet, ha vi erhållit några ytterligare resultat av betydelse. Treårsavgifternas summor ha sålunda kunnat fixeras (tab. 3). I Viske härad bör havreposten, i källan upptagen till 12 mk = 24 mks, ändras till 8 mk = 16 mks. Den i Himle härad uteglömda havreposten ha vi tidigare beräknat till 22 mk = 44 mks. Detta värde har erhållit bekräftelse. Slutligen ha vi härlett det samband, som uttryckts i relationerna (1) och (2), och som berör kronovärderingsvärdena på vissa naturalia.³⁹

I nedanstående tabell framträder sambandet mellan treårsavgifterna och de skatteenheter, som erläggas densamma:

TABELL 3.

	Fjäre härad	Viske härad	Himle härad
2 · A-hafner	72	32	104
2 · B-hafner	28	16	8
2 · C-hafner	16	8	18
Skogsbyar	25	12	29
Summa	141	68	159
Beräknad treårsavgift i mks	141	68	159

Vår huvudrelation har icke endast kunnat förklara de i källan angivna huvudstycksbeloppen, den har även givit oss uppslaget till treårsavgifternas tolkning. De vunna resultaten ha endast på en enda punkt kommit i konflikt med de i den bevisligen icke felfria handskriften stående uppgifterna. Och om man ändå vid behand-

³⁹ En vidare bearbetning av detta samband har gjort troligt, att ett svin värderats till 5 ört. och ett får eller en fläksida till 2 ört.

lingen av ett material som detta kräver två klara skäl för att ändra en i handskriften lämnad uppgift, så finnas just beträffande den ifrågasatta felskrivningen i Viske härad tvenne dylika skäl. Ty vore handskriftens siffra riktig, skulle två av våra i de övriga häraderna bekräftade samband gå förlorade, såväl det, som gäller för treårsavgifterna, som det, som berör huvudstyckstalet.⁴⁰

3. *Skattesystemet i Halland.* Vi hava, veterligen för första gången, lyckats insätta huvudstycksavgifterna i ett exakt talsammanhang. Resultatet bekräftar, att de båda källorna, Hallandslistan och huvudstycket, haft samtidig aktualitet, något som för övrigt förutsatts av all tidigare forskning på området.⁴¹ Vi kunna därför tryggt lita till båda källornas uppgifter. Undersökningen har givit en antydning om, att den årliga avgiften för såväl hafner som skogsbyar torde ha uppgått till 2 mk silver per enhet. C-hafnerna och skogsbyarna ha ju bidragit till huvudstycksavgiften med 2 mks per enhet räknat. I norra Halland deltog samtliga hafner i treårsavgifterna med

⁴⁰ Ingen siffra, förutom den, vi funnit vara den riktiga, kan satisfiera ens någon av dessa båda relationer. — En alternativ förklaring, som icke behöver förutsätta felskrivning, kan emellertid givas. Vi erinra om, att källan upptager Viske härads speciella havrepost till ett värde av 24 mks i stället för det uppenbart riktiga 16 mks. Om nu källans uppgift verkligen är avsedd, föreligger en från häradet vart tredje år utgående avgift på 8 mks, som varken kan ha erlagts av hafner eller skogsbyar. Måhända kan en dylik avgift utgöra den direkta motsvarigheten till de skatter i höns, ancor och silver, som utgingo av grannhäraderna Fjäre och Himle, då konungen besökte dessa? (Aakjær, s. 34 f.) Åtskilliga skäl tala för att konungen regelrätt gästade norra Halland just under de speciella tredje åren. (Se n. s. 105). Extraavgiften utgick i havre, en för konungen under dennes gästeresor nödvändig artikel. Avgiftens storlek synes även vara väl avpassad för att tillfredsställa vår teori. (En undersökning har givit vid handen, att en höna troligen värderats till 2, en anka till 4 penningar, Viskes bidrag blir då ungefär hälften av grannhäradernas motsvarande avgifter.) Naturligtvis står det envar fritt att föredraga hypotesen om en ren felskrivning. Den normala havreposten kan ha lekt avskrivaren i hågen, då hans uppgift varit att införa den speciella i förteckningen. Någon slags korrespondens med Himle härad är även tänkbar, motsvarande havrepost är ju där helt uteglömd.

⁴¹ O. Nielsen och Weibull ha fört fram den åsikten, att Hallandslistan skulle vara den äldre källan. Erslev och Bolin ha ställt sig tvekan. Vår uppfattning, dock icke tillräckligt bestyrkt, är snarare den, att huvudstycket är äldre. Frågan har dock icke så stor betydelse, då det är uppenbart, att båda källorna äro avsedda att gälla för längre tidsperioder. Då de bevisligen äro ganska nära samtliga, kunna de inte undgå att kronologiskt ingripa i varandra.

samma belopp. En lösning, som leder till ett dylikt resultat — att varje skatteenhet årligen erlägger 2 mk silver i skatt — har i sig själv ett stort sannolikhetsvärde. Då den därjämte kan stödjas genom vittnesbörd från samtida källor, rörande andra delar av Danmark, kan man väl knappast betvivla dess riktighet. Vi uppställa därför såsom en väsentlig hypotes, att *såväl hafner som skogsbyar i Halland årligen ha betungats med en avgift av 2 mk silver per skatteenhet*, varvid allt efter enhetens karaktär, olika skatterubriker tagits i anspråk. Vi ha i nedanstående tabelluppställning sökt giva en översikt över de olika skatteenheternas avgifter, fördelade på skilda skatterubriker. Tabellen har sin styrka i den överskådliga enkelhet, som utmärker densamma.

TABELL 4.

Skatteenheter	Ledungstunga		Gästeritunga		Summa
	Avlösning	Avgift	Avgift	Avlösning	
	1	2	3	4	
A-hafner	1 mks	1 mks	—	—	2 mks
B-hafner	1 mks	—	1 mks	—	2 mks
C-hafner }	—	—	1 mks	1 mks	2 mks
Skogsbyar }					

Hallands- Huvud-
lista stycke

Uppdelningen på kolumner är till en viss grad formell, men ingalunda godtycklig. De i Hallandslistan förekommande avgifterna ha sålunda konsekvent förts till kolumnerna 2 och 3, de i huvudstycket redovisade till kolumnerna 3 och 4.⁴² Vad den använda

⁴² I själva verket utgår huvudstycksavgiften med 1 mks per B-hafn och 2 mks per C-hafn eller skogsby, medan Hallandslistans avgift utgör 1 mks för alla slag av skatteenheter. Den verkställda uppdelningen kan hänföras till följande enkla logiska schema: O, A, AB, B. Härvid betecknar A en i Hallandslista, men icke i huvudstycke bokförd avgift, B det motsatta förhållandet, AB alltså

nomenklaturen — på en punkt kanske ej fullt lycklig — beträffar, kommer densamma att närmare diskuteras i det följande. Att symmetriskäl spelat en väsentlig roll vid uppgörandet av under-rubrikerna, ligger i öppen dag.

Beträffande de båda huvudrubrikernas berättigande kan nämnas, att Bolin visat, att vinterstuten är en direkt ledungsavgift.⁴³ Likaledes är det fullt klart, att kvärsätet icke direkt kan vara en sådan och därför snarast hör under gästeriet. Men att vårstuten härutinnan måste samordnas med kvärsätet är troligen en nyhet. Och dock måste det vara så. Ty, enligt vad vi visat, är vårstuten uppförd icke endast i Hallandslistan utan även i huvudstycket. Den ingår sålunda i natthållet — de sydliga häradernas benämning på huvudstycksavgiften. I själva verket ligger intet anmärkningsvärt i den nya uppfattningen. Ty havre är lika användbar vid konungens och hans följes gästningsresor genom landet, som vid underhållet av rikets ryttarhär. Ledungsavlösningens placering i tabellen är självklar, A- och B-hafnerns höra under ledungen och C-hafnerns under gästeriet. C-hafnerns anknytning till ledungen är alltså lösare än övriga hafners. Alltefter godsens karaktär uppvisa godsavgifterna anslutning till böndernas vinterstut, vårstut eller kvärsäte. Skogsbyarnas båda mks ligga under gästeritungan, i sammanhang med diskussionen av treårsavgifterna skola vi återkomma till den i kolumn 4 uppförda posten.

Tabellen, som från början uppgjordes på rent formella grunder, synes väl kunna anpassas efter de faktiska förhållandena. Den ger en antydning om ett skattesystem med enkla och rena linjer, i vilket vinterstut och kvärsäte utgöra motpolerna. Man har väl även i dessa båda avgifter velat avläsa grundskatterna.⁴⁴ En mellanställning intaga avgifterna från de typiska fyllnadshafnerna, B-hafnerna, de vilka erlægga ledungsavlösning och vårstut.

De i Hallandslistan och huvudstycket bokförda avgifterna äro delvis identiska, de i kolumn 3 upptagna posterna äro gemensamma för båda källorna. Å andra sidan redovisas den i kolumn 1 pla-

en i båda källorna och O en i ingendera redovisad avgift. De anförda symbolernas ordningsföljd i schemat är densamma som de motsvarande kolumnernas.

⁴³ En stor del av avsnittet »Skattledungen» i Ledung (s. 63—128) ägnas åt stutens problem.

⁴⁴ Jmf. Ledung s. 93, där vårstuten karakteriseras såsom en fyllnadsskatt.

cerade ledungsvlösningen varken i den ena eller i den andra listan. De båda källorna täcka varandra alltså icke, ej heller utsluta de varandra fullständigt. De kunna förliknas vid två varandra skärande cirklar.⁴⁵

Om Hallandslistans och huvudstyckets allmänna karaktär kan nu åtskilligt utsägas. Vi fasthålla i följande definition det väsentligaste.

Hallandslistan upptager alla årliga avgifter och endast dessa.

Huvudstycket uppför gästeravgifterna under normala år och endast dessa.

Innan skattesystemets huvudprinciper kunna anses vara klarlagda, måste vi taga ställning till de för norra Halland karakteristiska treårsavgifterna. Vi erinra om, att dessa avgifters belopp i Fjäre, Viske och Himle beräknats till resp. 141, 68 och 159 mks. Vi ha sökt leda i bevis, att till dessa summor hafnerna bidrogo med vardera 2 mks, skogsbyarna däremot med blott 1 mks. Det möter ingen större svårighet att fördela dessa avgifter efter huvudrubriker. Följande tabelluppställning ger en översikt över resultatet.

TABELL 5.

Skatteenheter	Ledungstunga	Gästeritunga	Summa
	1	2	
A-hafner	1 mks	1 mks	2 mks
B-hafner	—	2 mks	2 mks
C-hafner	—	2 mks	2 mks
Skogsbyar	—	1 mks	1 mks

En detaljerad granskning av treårsavgifternas specifikationer ger vid handen, att samtliga skatter med undantag av den från A-hafnerna härrörande havreposten ha typisk gästerikaraktär. Dessa

⁴⁵ O. Nielsen ansåg, att de båda cirklarna borde täcka varandra, han lyckades emellertid endast uppnå full överensstämmelse för Viske härad. Erslev och Weibull åter uppfattade huvudstyckets cirkel såsom liggande helt inom Hallandslistans.

skatters placering i kolumn 2 är alltså självklar. Däremot kunde man ifrågasätta, om icke A-hafnernas båda mks böra föras till gästerikolumnen. I själva verket hänger denna placering på, om den speciella havreposten skall uppfattas såsom en motsvarighet till de södra häradernas vinterstut eller vårstut. Då källan icke upplyser oss härom, är det givetvis uteslutet att rent objektivt fastställa den ifrågavarande postens rätta placering. Den speciella havreposten synes mig dock vara en så direkt avläggare av den normala, att jag stannat för det alternativ, som fått sitt uttryck i tabellen. Uppfattningen stödjes även därav, att källan icke gör någon som helst skillnad mellan avgifterna från godset Grimetons A-hafner under normala och speciella år.

Vid en blick på tabellen frapperas man av den starka anhopningen av skatter i gästerikolumnen. Man kan fråga sig, vad konungen kunde ha för intresse av, att vart tredje år låta hart nog hela den från norra Halland inflytande skatten utgå i gästeri-produkter. Vilken nytta kunde kronan ha av att just dessa år draga in sådana mängder av honung, oxar, får och svin?

Vi äro icke ensamma om vår mening, om vi förutsätta, att den iakttagna omständigheten bör stå i direkt samband med konungens resor till de ifrågavarande häraderna. Redan Erslev har gjort troligt, att konungen icke hade rätt att kräva natthåll av varje härad varje år, han kommer fram till en treårsregel, vilken han, utom med andra exempel, stödjer just genom hänvisning till norra Hallands treårsavgifter.⁴⁶

⁴⁶ Erslev, s. 86 f. Avgiften från Samsø härad (Aakjær, s. 5) har samma karaktär som Nordhallands treårsavgifter. I detta sammanhang vill jag till behandling upptaga frågan, om de personliga skatter i höns, ankor och silver, som utgingo av Fjäre och Himle härad, då konungen besökte dessa, (Aakjær, s. 34, 35), skola inbegripas i dessa häradss treårsavgifter eller icke. Enligt min uppfattning synas båda uppfattningarna vara lika möjliga. Textens uttryck: *Si rex uenerit* resp. *cum rex uenerit* kunna givas flera tolkningar. Himles *cum* kan tagas i rent temporal betydelse, men även i konditional, att den senare innebörden är den avsedda, är tydligt genom Fjäres *si*. Men även om detta fastlägges, synas två läsarter kunna tolereras. Den ena låter förena sig med föreställningen om, att konungen endast under specialåren kunde förväntas besöka häraderna; även om man strängt begränsar sig till dessa år, kan rum lämnas för det villkor, som ligger i uttrycken. Denna tolkning ställer de ifrågavarande skatterna i intimaste samband med treårsavgifterna, den stödjes av textstäl-
lenas

Vi vilja nu granska den erhållna lösningen från ett par synpunkter. I Hallandslistans slutord förekommer ett mycket omdebatterat ställe, som är av den vikt, att vi icke kunna förbigå detsamma. Det heter där: »Sunt autem in Hallandia in.xviij. navigiis d.xxx.iiij hafnae seu totidem m^r. arg. et silvestria oppida cxxvi.» Sedan gammalt har man i uttrycket: »eller lika många mark silver» velat se en antydning om ledungsavlösningen, vilken alltså skulle uppgå till 1 mk silver per hafn. Bolin har emellertid framhållit, att passusen lika gärna kunnat åsyfta de i listan tidigare specificerade avgifterna, vilka även utgått enligt regeln 1 mks per hafn räknat. Notisen skulle alltså utgöra icke en kompletterande utan i stället en sammanfattande uppgift.⁴⁷ Då vi nu veta, att såväl hafnernas »avgift» som »avlösning» noga följde en-marksregeln, förefalla de båda uppfattningarna lika rimliga. Den äldre tolkningen bör emellertid föredragas. Ty om den nyare vore riktig, skulle detta innebära, att i Hallandslistans slutord droges en gräns mellan hafner och skogsbyar utan varje motsvarighet i de tidigare specificationerna. Inför de nya synpunkter vi vunnit, förefaller det berörda stället icke alltför svårtolkat. Vi erinra om, att Hallandslistan endast specificerar de årliga avgifterna. Ledungsavlösningens undanskymda placering i listan blir härigenom fullt förklarlig. Att den icke helt och hållet undertryckts, beror tydligen därpå, att »ledungen» mer och mer tenderat till att bli en stående skatt. På Hallandslistans tid voro ju verkliga ledungståg mycket sällsynta.

Här torde det vara på sin plats att yttra några ord om Aakjærs tolkning av Hallandslistan. Aakjær har icke godtagit Bolins huvudlösning utan i stället stannat för en avart av densamma. Den taxa, som Aakjær använder: 1 mk honung = 3 mks; 1 pd smör eller

placering i källan samt därav, att *cum* i Himles formel har liten begynnelsebokstav. Den andra läsarten är den traditionella, den uppfattar de båda uttrycken såsom helt fristående och således utan samband med den föregående texten. — En lätt iakttagbar egendomlighet i tabell 5 är följande: medan hafnernas avgifter undantagslöst följa 2-marksregeln, uppgå skogsbyarnas utskylder under specialåret till ett värde av endast 1 mks per enhet. I detta förhållande ligger givetvis något otillfredsställande, och man vill gärna tänka sig, att någon extra, i källan onämnd tunga påvilat skogsbyarna i samband med konungens gästning. Det kan ju förslagsvis ha varit fråga om någon arbetsprestation, körslor el. dyl.

⁴⁷ Bolin, s. 218, Ledung, s. 95.

ost = $\frac{5}{8}$ mks; 1 ox = 1 mks, har även upptagits av Bolin, men efter ingående prövning av honom förkastats.⁴⁸ För att Aakjær skall kunna genomföra sin lösning, måste han emellertid förutsätta olika värden på marken penningar i angränsande häradar, andra olägenheter att förtiga. Aakjær gör en syntes av sin egen tolkning och av Hermansens teori om att häradssummorna ha bildats genom summation av enbart silverposterna.⁴⁹ Han förbiser emellertid härvid, att de båda teorierna delvis strida mot varandra. Skogsbyavgiften i Höks härad värderar sålunda Aakjær till 8 mks, Hermansen till $5\frac{1}{3}$ mks. En och samma post kan ju dock icke ha två olika värden, och det är väl meningen, att de båda teorierna skola ingå i en gemensam totalsyn. Man måste således redan från början ställa sig ganska skeptisk gentemot den Aakjær-Hermansen'ska uppfattningen. En närmare undersökning har också givit vid handen, att den icke låter sig försona med de resultat, som vår undersökning lämnat.⁵⁰

4. *Posterna efter häradssummorna. Huvudstycket i övrigt.* Utom det egentliga skattesystemet i Halland, karakteriserat därigenom, att avgifterna erlades av hafner och skogsbyar, stå endast ett fåtal poster. Dessa ha gjorts till föremål för en ingående granskning av Bolin. Därutöver är knappast mycket att tillägga. Men en närbesläktad fråga har ett visst intresse. Vi erinra om, att i Hallandslistans slutdel äro upptagna tvenne huvudsummor, vilka benämnts de *primära* och *sekundära* slutsummorna. Den förra uppgår till 708 mks och har helt regelrätt bildats genom addering av de enskilda häradssummorna. I tre häradar, Årstad, Halmstad och Hök, äro emellertid icke alla i häradsspecifikationerna uppförda poster inräknade i häradssummorna och följaktligen heller icke i den primära huvudsumman. De äro i stället jämte böterna och en fiskeri-

⁴⁸ Aakjær kom, s. 237, Bolin, s. 190 f.

⁴⁹ Hermansen, Festskrift til Kristian Erslev, s. 171 ff. Jmf. Aakjær kom, s. 237 f., 245 f.

⁵⁰ Aakjær kritiserar Bolins ojämma honungspris, $4\frac{1}{4}$ mks. Men kan man icke tänka sig, att priset från början har varit förslagsvis 4 mks? Av någon anledning har man sedan funnit lämpligt att något höja honungens värde i kronovärderingen. Aakjærs utredning om honungspriset verkar icke tillförlitlig. Ett värdeförhållande mellan honung och smör av 9,6 : 1 är orimligt. Jmf. Aakjær kom, s. 237 f.

avgift från Laholm inbegripna i den sekundära summan.⁵¹ De ifrågasvarande posterna, vilkas särställning klart framhävts genom att de i de olika häradernas specifikationer ställts efter »summa provinciae», vilja vi benämna *sekundära* poster. De poster åter, vilka i normal ordning ingå i såväl häradssummor som i den första huvudsumman, beteckna vi såsom *primära*. Bolin har givit vissa skäl för, att de sekundära posterna äro identiska med vad källan kallar *liberatio expeditionis*. Grunden för denna uppfattning utgör textens formel: Habet autem summa redditus domini regis in hallandia .dcc.viiij. mr arg. exceptis causis trium mr et .xl. mr. excepta piscatura lagheholm et excepta liberacione expeditionis, vilket omedelbart åtföljes av en uppräknig av böterna, varefter läses: De hijs omnibus nec habet dominus rex nisi .cc.x. mr arg. et .dccc. salmones.⁵²

Ehuru således själva källan tydligt pekar på, vad som bör förstås med uttrycket *liberatio expeditionis*, har man likväl tvekat att identifiera de sekundära posterna därmed.⁵³ Orsaken härtill är främst, att bland dessa märkes en avgift i smör och penningar från 19 skogsbyar i Årstad härad. Man har med rätta icke velat tillskriva dessa byar någon ledungsskyldighet. Då vi i det föregående ha visat, att samtliga skogsbyar i Halland — alltså även de nu betraktade — endast fullgjorde med gästeritungen sammanhörande prestationer, vilja vi kraftigt understryka denna uppfattning. Däremot synes det icke föreligga något som helst hinder för, att återstående sekundära poster, vilka uteslutande utgöras av avgifter från i konungalevslistan icke upptagna gårdar,⁵⁴ uppfattas såsom *liberatio expeditionis*.

Konsekvensen av det sagda blir, att vi måste förutsätta en onöjaktighet vid rubriceringen av de till den sekundära huvudsumman sammanförda posterna, ty den avgift, som utgick från de 19 skogsbyarna, förtjänar icke den ifrågasvarande benämningen. Förklaringen till det hela kan ha varit, att nedskrivaren icke ägnat saken till-

⁵¹ Denna summa uppgår till 210 mks + 800 laxar. Se f. ö. uppgifterna s. 115.

⁵² Aakjær, s. 37, Bolin, s. 214—218.

⁵³ Ledung, s. 78, not 2.

⁵⁴ Bolin har påpekat, att alla primära gods äro uppförda i konungalevslistan, och att omvänt alla i konungalevet upptagna gods stå före häradssummorna. Bolin, s. 199, Aakjær, s. 29.

börlig uppmärksamhet, eller också, att han saknat en adekvat benämning för posten. Denna tolkning bör i varje fall föredragas framför övriga tänkbara alternativa förklaringar, vilka alla medföra stora svårigheter.

Återstår frågan om arten av *liberatio expeditionis*, en avgift, vilken icke synes förekomma annorstädes än just i Hallandslistan. Den kan under inga omständigheter identifieras med den vanliga ledungsavlösningen. Ty var skulle vi i sådant fall söka den normala avgiften, som bör utgå av berörda gods? Termen måste i stället åsyfta de sekundära godsens i Hallandslistan redovisade, årliga avgift. Vi observera, att bland dessa gods finnas sådana av såväl A- som C-typ. Beteckningen skall således bl. a. kunna täcka avgifter av typisk kvärsätekaraktär. I själva verket torde uttrycket *liberatio expeditionis* icke utgöra en specialterm för en eller annan okänd specialskatt utan snarare en diffus, mera allmänt hållen benämning på avgifter av skilda slag. Termen betyder »befrielse från ledung», och i viss mening kunna såväl stut och kvärsäte som de därmed samordnade godsavgifterna uppfattas som en *liberatio expeditionis*. Problemställningen erbjuder genom denna tolkning inte längre några svårigheter.

*

Den hittillsvarande behandlingen har, i den mån den berört huvudstycket, strängt begränsats till dettas Hallandsdel. Vi vilja nu utsträcka våra betraktelser till huvudstycket i dess helhet, varvid dock en enda synpunkt får göras gällande, den som får sitt uttryck i frågan: Är huvudstyckets allmänna natur sådan, att de för Halland erhållna resultaten kunna generaliseras till att gälla hela Danmark? Såsom en första åtgärd för att kunna besvara en dylik fråga företaga vi en inventering av de i huvudstycket namngivna skatteprodukterna.⁵⁵ Härvid skall undersökas, om några av dessa kunna jäva vår uppfattning om denna källas innebörd av gästeriförteckning.

Vinterstut får icke ingå i huvudstycket, ty denna skatt är en ledungsavgift, icke en gästeriavgift. I själva verket saknas såväl denna rubrik som även beteckningen vårstut. Dessa båda termer

⁵⁵ Vid dylika arbeten äro O. Nielsens sakregister i *Liber census Daniae* och Erslevs värdefulla sammanställning å sid. 288 mycket ändamålsenliga.

äro unika, de finnas endast i Hallandslistan. Däremot nämnes enbart stut på tre ställen, alla gångerna i ovanliga sammanhang.⁵⁶ Havre förekommer på icke fullt ett tiotal ställen och säd = annona på några flera. Då havre (med innebörden vårstut) fullt reguljärt bör ingå i huvudstycket, kan varken detta förhållande, eller vad som ovan anfördes om stuten, uppfattas såsom ett gravamen mot vår teori.

Vi gå nu vidare. Ledung eller ledungsvlösning nämnes på 8 ställen, i 7 av dessa fall är det fråga om köpstäder.⁵⁷ Det åttonde är ett skenfall, det är här fråga om kvärsäte.⁵⁸ Hafner uppräknas, bortsett från ett par omnämmanden i förbigående, endast i samband med två härader, avgifterna utgå i havre, penningar och höns.⁵⁹ Något anmärkningsvärt bör icke ligga i denna uppgift, hafnerna kunna mycket väl ha varit av B- eller C-typ. Tre gånger nämnas skipaen, i samtliga fall mera i förbigående, i intet kan något samband med ledungen konstateras.⁶⁰ Beträffande slutligen färjplikten i Hads härad har Weibull visat, att denna icke kan ha haft med ledungstungan att skaffa.⁶¹

Den nu gjorda undersökningen har utfallit positivt. Avgifterna i huvudstycket — i den mån de ha erlagts av de vanliga skatteenheterna — synas just hava haft den karaktär och sammansättning, som man kunnat vänta, om man antager, att skogsbyar samt hafner av B- och C-typ fullgjort desamma. Vi förstå således, huru huvudstyckets lakuner ha kunnat uppstå,⁶² vidare hur det kan komma sig,

⁵⁶ Aakjær, s. 8, 11, 21. O. Nielsen ifrågasätter, om det icke i första fallet gäller en köpstad. Aakjær bestrider detta, men ser i stället i tredje fallet köpstaden Wordingborg. Notisen »Stuth. iij. mr. arg.» (Aakjær, s. 16), är tvivelaktig. O. Nielsen ser i uttrycket en hänvisning till gården Stuth, Aakjær lämnar frågan obesvarad.

⁵⁷ Aakjær, s. 4, 5, 6, 8, 23. Bolin uppfattar dessa ledungsvgifter från städerna såsom ganska snarlika kvärsäte. (Ledung, s. 77—78). F. ö. vilja vi icke närmare ingå på städernas speciella uppbördssystem, till vars lösning Hallandslistan endast kan lämna ett mycket obetydligt bidrag.

⁵⁸ Aakjær, s. 2 (Mors härader). Texten lyder: .vi. mr arg cum itur in expeditionem. Jmf. Erslev, s. 288.

⁵⁹ Aakjær, s. 4, 13.

⁶⁰ Aakjær, s. 2, 3, 6.

⁶¹ Aakjær, s. 6, Weibull, s. 116, not 4.

⁶² Ofullständigheterna i huvudstycket äro mycket påfallande. I enskilda fall upptagas hela härader utan avgift.

att ett fattigt härad kunde leverera mera än ett rikt. Ty sådana härader som Bara, Harjager och Torna⁶³ kunna icke ha besuttit något övermått på skogsbyar.

Intet hinder synes sålunda möta för att till hela Danmark utsträcka de resultat, som vi för ett enda landskap funnit. Naturligtvis med vissa reservationer, uppbördsdistrikt med speciella, för oss okända regler, kunna naturligtvis här och var finnas. Vidare vilja vi icke påstå att skattesystemet i alla detaljer utformats lika för olika delar av Danmark. Så långt vi kunna se, synes emellertid 2-marksregeln ha bildat en betydelsefull grundval för skattebyggnaden. Så skönja vi konturerna till ett i hela Danmark i allt väsentligt likartat skattesystem, väl mera konsekvent genomfört, än vad man tidigare vågat förutsätta.

⁶³ Weibulls exempel (Weibull, s. 92).

Sammanfattande tabeller.

Årliga avgifter.

TABELL 6 a.

	Fjäre härad	Viske härad	Himle härad
Avgift av gods före övriga poster....	Tölö, 20 mks	— —	— —
Havre	25 mk, 50 »	12 mk, 24 mks	24 mk, 48 mks
Honung	4 » 17 »	2 » 8 1/2 »	4 » 17 »
Oxar	20 st, 15 »	10 oxar 7 1/2 »	— —
Smör och ost	— —	— —	38 pd 19 »
Silver	13 öre 1 ört 1 2/3 »	20 ört, 5/6 »	18 öre 2 1/4 »
Avgift av gods före häradssumman ..	— —	— —	Grimeton 8 »
Häradssumma	103 2/3 mks	40 5/6 mks	94 1/4 mks

TABELL 6 b.

	Faurås härad	Skönevad	Årstad härad (excl. Skönevad)
Korn	5 mk, 25 mks	—	10 mk, 50 mks,
Havre, vinterstut	28 » 56 »	—	25 » 50 »
» , vårstut	7 » 14 »	—	7 » 14 »
Smör och ost	26 pd, 13 »	—	— —
Penningar	13 mk, 6 1/2 »	—	— —
Avgift av gods före härads- summan	Faurås, 8 »	10 mks	— —
Häradssumma	122 1/2 mks	10 mks	114 mks
		124 mks	
Avgift av gods efter härads- summan	— —	—	Asige, Alryd, } 10 mks Hjortsberg }
Avgift från } smör....	— —	—	26 pd, 13 »
skogsbyar efter } penningar	— —	—	13 mk, 6 1/2 »
Totalsumma	122 1/2 mks	10 mks	143 1/2 mks
		153 1/2 mks	

TABELL 6 c.

	Halmstad härad	Tönnersjö härad	Höks härad
Avgift från stad ..	— —	— —	Laholm, 15 mks
Havre, vinterstut ..	13 mk, 26 mks	24 mk, 48 mks	25 mk, 50 »
» , vårstut	5 » 10 »	8 » 16 »	9 » 18 »
Kvärsäte, penningar	12 » 6 »	12 » 6 »	24 » 12 »
Vulgaris } penningar	— —	— —	16 » 8 »
incolatus }			
Avgift av gods före häradssumman ..	— —	Halmstad, 10 »	— —
Häradssumma	42 mks	80 mks	103 mks
Avgift av gods efter häradssumman	Harplinge } 14 mks Biskopstorp }	— —	Attawore } 18 mks m. fl. }
Totalsumma	56 mks	80 mks	121 mks

Laxarna i Höks härad ha icke medtagits.

Skatteenheternas klassifikation.

TABELL 7.

	Fjäre härad	Viske härad	Himle härad	Faurås härad	Skönevad gård	Årstad härad	Halmstad härad	Tönnersjö härad	Höls härad	Summa
A-hafner	36	16	52 ¹	64 ²	—	60 ³	26	52 ⁴	68 ⁵	
B-hafner	14	8	4	14	3	14	10	16	18	
C-hafner	8	4	9	—	—	—	20 ⁶	6	12	
Summa hafner	58	28	65	78	$\frac{3}{77}$	$\frac{74}{77}$	56	74	98	534
Skogsbyar	25	12	29	19 ^{1/2}	$\frac{7}{26\frac{1}{2}}$	$\frac{19\frac{1}{2}}{26\frac{1}{2}}$	—	6	8	126
Summa skatteenheter }	83	40	94	97 ^{1/2}	103 ^{1/2}	56	80	106		
Poster, som icke i vanlig ordning er- lagts av hafner och skogsbyar, i mks	20 ^{2/3} ⁷	5 ^{5/6} ⁸	1 ^{1/4} ⁸	25 ⁹	50 ⁹	—	—	15 ¹⁰		
Summa i mks	103 ^{2/3}	40 ^{5/6}	94 ^{1/4}	122 ^{1/2}	153 ^{1/2}	56	80	121		

¹ incl. 8 A-hafner från Grimeton. ² incl. 8 A-hafner från Faurås gård. ³ incl. 10 A-hafner från Asige m. fl. ⁴ incl. 4 A-hafner från Halmstad gård. ⁵ incl. 18 A-hafner från Attawore m. fl. ⁶ incl. 14 C-hafner från Biskopstorp och Harplinge. ⁷ Tölö, 20 mks, bråkdelar $\frac{2}{3}$ mks. ⁸ bråkdelar. ⁹ kornavgift, (ledning-avlösning?). ¹⁰ Laholm stad.

Nedersta radens summor stämma med motsvarande i tab. 6.

Skönevads 3 hafner äro i källan uteglömda i Årstads specifikation. Källans hafntal äro för Faurås och Årstad resp. 77 och 75, tabellens resp. 78 och 74. Källans skogsbytal är för Årstad incl. Skönevad 26, tabellens 26^{1/2}. Dessa avvikelser härröra från den s. k. korrespondensen. F. ö. stämma tabellens uppgifter om antalet hafner och skogsbyar med källans. Summan hafner, 534, och summan skogsbyar, 126, äro identiska med de i Hallandslistans sluttel angivna summorna.

Treårsavgifter.

TABELL 8.

	Fjäre härad	Viske härad	Himle härad
Havre	18 mk, 36 mks	8 mk, 16 mks	22 mk, 44 mks
Honung	12 » , 51 »	6 » , 25 ¹ / ₂ »	12 » , 51 »
Oxar	20 st , 15 »	10 st, 7 ¹ / ₂ »	24 st , 18 »
Smör och ost	1+1 pd, 1 »	— —	— —
Godsavgift	— —	— —	Grimeton, 8 »
Säd och malt	4+4 mk	2+2 mk	4+4 mk
Svin, fläksidor och får	24+24+ +60 st. } 38 »	12+12+ +30 st. } 19 »	24+24+ +60 st. } 38 »
Summa	141 mks	68 mks	159 mks

Källan angiver 12 mk havre i Viske härad. Denna uppgift har rättats. Himle härares havrepost, som uteglömts i källan, har rekonstruerats. Antalet svin i Viske härad har ändrats från källans 11 till det troligare värdet 12.

Sakfallen.

TABELL 9.

Sakfallen i de sydliga häraderna.

	Faurås härad	Årstad härad	Halmstad härad	Tönnersjö härad	Höks härad
A-hafner	64	60	26	52	68
C-hafner	—	—	20	6	12
Summa	64	60	46	58	80
Summan, delad med 4	16	15	26		20
Källans uppgifter om sakfallen i mks	16	15	10	16	20
			26		

På grund av de administrativa förhållandena i Halmstad och Tönnersjö härares erhålles icke överensstämmelse för vart och ett av dessa härares för sig, men väl, om de båda distrikten uppfattas såsom en enhet.

Sakfallen i de nordliga häraderna.

Fjäre: 40 oxar = 30 mks; *Viske*: 18 oxar = 13 1/2 mks; *Himle*: 38 oxar = 28 1/2 mks.

Böternas summa är i de sydliga häraderna 77 mks, i de nordliga 72 mks, summan av samtliga böter i Halland är 149 mks.

Sekundära poster.

Årstad: Asige m. fl. = 10 mks, smör och penningar = 19 1/2 mks, summa 29 1/2 mks; *Halmstad*: Biskopstorp, Harplinge = 14 mks; *Hök*: Attawore m. fl. = 18 mks, laxar, 1200.

Summan av samtliga sekundära poster är 61 1/2 mks + 1200 laxar.

Huvudsummor.

Primär huvudsumma = summan av samtliga häradssummor excl. bråkdelar = (103 + 40 + 94 + 122 + 124 + 42 + 80 + 103) mks = 708 mks. Källans summa är likaledes 708 mks.

Sekundär huvudsumma = summan av böter, fiskeriavgift och sekundära poster excl. bråkdelar = (149 + 61) mks + 1200 laxar = 210 mks + 1200 laxar. Källans uppgift är 210 mks + 800 laxar.

Huvudstycksavgifter.

Fjäre: 80 mks; *Viske*: 40 mks; *Himle*: 80 mks; *Faurås*: 4 natthåll = 60 mks, godsavgift (Skönevad) = 10 mks, summa: 70 mks; *Årstad*: 3 natthåll = 50 mks, (53 mks); *Halmstad*: 3 natthåll = 50 mks; *Tönnersjö*: 40 mks; *Hök*: 4 natthåll = 60 mks (58 mks) + 1065 laxar.

Siffrorna inom parentes äro de ur källans uppgifter beräknade exakta värdena. Faurås uppgift har tillägget »praeter alia», svarande mot Hallandslistans »exceptis etc.»

ARTHUR CHRISTENSEN

AV

SVEN DEDERING

ARTHUR CHRISTENSEN

* 9/1 1875 † 31/8 1945

Den 31 mars 1945 förlorade Vetenskaps-Societeten en av sina
D utländska seniorer, professorn vid Köpenhamns universitet
Arthur Emanuel Christensen.

Arthur Christensen var född i Köpenhamn 1875, blev student
1893, dr. phil. 1903 och erhöll 1919 en personlig professur i iransk
filologi vid Köpenhamns universitet.

Redan som pojke hade han genom flitig läsning av Tusen och en
natt fått ett levande intresse för orienten. I sin ämbetsexamen tog
han franska som »hovedfag», historia och latin som »bifag», men
de orientaliska intressena försumrades därför icke. Parallellt med
examensstudierna skaffade han sig insikter i den islamska orien-
tens tre ledande kulturspråk: arabiska, persiska och turkiska och
läste även sanskrit och avestiska. I turkiska — och senare även i
arabiska — hade han förmånen att kunna följa Johannes Østrups
medryckande undervisning. Iranistiken kom dock snart att fånga
hans huvudintresse. På detta vidsträckta forskningsområde var han
i huvudsak hänvisad till självstudier, eftersom ämnet icke hade
någon egen representant vid Köpenhamns universitet. Detta för-
hållande tyckes dock icke ha berett den unge studenten några
större svårigheter. Redan före sin ämbetsexamen kunde han näm-
ligen publicera ett par smärre avhandlingar, som visar, att han
redan på detta tidiga stadium lyckats förvärva sig en betydande
kännedom om den nypersiska, klassiska litteraturen.

Till ämne för sin doktorsavhandling valde Christensen ett litte-
raturhistoriskt problem: den persiske astronomen och matematikern
Omar Khajjams berömda epigramsamling, »Rubā'ijāt». Det per-
siska epigrammet, »rubā'ī», består — som namnet anger — av
fyra versrader. En samling av sådana epigram kallas »rubā'ijāt».
Denna diktform är utomordentligt vanlig hos perserna: nästan alla
persiska skaldar har använt sig av den. Omars samling, som icke
utan skäl ansågs överträffa alla andra i fråga om såväl form som
innehåll, blev 1859 genom Edward Fitzgeralds engelska översätt-

ning känd för västerlandets litterärt intresserade läsare. Det var nu emellertid en i hög grad tillrättalagd översättning, som av Christensen karakteriserats som »en märkelig Blanding av Anakreon og Edgar Poe med et Stenk av Schopenhauer og med en passende østerlandsk Kolorit». Översättningen framkallade särskilt i England och Amerika ett oerhört intresse för Omar — ett intresse, som i det sistnämnda landet urartade till rent hysteri. För den iranska filologien innebar epigramsamlingen flera svårbemästrade problem, som lockade Christensen. Efter ingående handskriftsstudier i London och Paris offentliggjorde han 1903 sin avhandling »Omar Khajjâms Rubâijât, en litterærhistorisk Under-søgelse», vari han bl. a. underkastade äkthetsfrågan en grundlig prövning. Frågan om de enskilda dikternas äkthet är mycket svår att besvara. Till diktsamlingen har under tidernas lopp fogats ett betydande antal strofer av andra författare. Handskriftstraditionen har därigenom blivit ytterligt förvirrad: de bevarade handskrifterna företer mycket stora olikheter i fråga om strofantal. En del av detta sekundära stoff kunde med lätthet utsöndras, men det lyckades icke för Christensen att fastställa någon metod, varigenom man beträffande huvudmassan av dikterna skulle med säkerhet kunna bestämma vad som var ursprungligt och vad som var senare tillägg. Han såg därför som sin huvuduppgift i avhandlingen att skildra rubâ'î-diktningen som litterär genre. Denna uppgift löste han med stor skicklighet, och avhandlingen vittnar värtaligt om författarens djuplodande psykologiska förståelse för persisk folkkaraktär.

Omars diktarindividualitet sköts emellertid härigenom i bakgrunden, och Christensen fortsatte därför under de följande åren vid sidan om andra vetenskapliga arbetsuppgifter att brottas med äkthetsfrågan för att om möjligt komma fram till en godtagbar lösning. År 1927 kunde han i »Critical studies in the Rubâ'iyât of 'Umar-i-Khayyâm» publicera ett stort upplagt och energiskt genomfört försök i denna riktning. Förf. angrep här problemet från en helt ny sida: epigrammens ordningsföljd i de olika handskrifterna. Efter ingående undersökning av de äldsta handskrifterna kunde han fastställa, att dessa fördelade sig på flera sinsemellan oavhängiga grupper. Genom att undersöka strofernas frekvens i dessa skilda handskriftsgrupper lyckades han avskilja 121 verser, som med tämligen stor grad av sannolikhet kunde anses ha tillhört den

ursprungliga samlingen. Christensens arbete har senare fortsatt av ungraren B. Csillik och tysken C. Rempis, vilka undersökt ett större antal av för Christensen okända handskrifter. Det har därvid visat sig, att även andra än de av Christensen fastställda 121 dikterna kan vara äkta. Ehuru Christensens resultat alltså icke kan betecknas som en slutgiltig lösning av Omarproblemet, betydde det dock ett viktigt steg i riktning mot målet. Framför allt kunde forskningen nu med helt annan säkerhet än förut utmönstra de avgjort oäkta partierna.

Sedan doktorsavhandlingen fullbordats drogs Christensens huvudintresse över till sasaniderforskningen, inom vilken det blev honom förunnat att göra en synnerligen betydande insats. Då sasaniderriket störtades genom den arabiska invasionen gick hela den inhemska, på pehlevi avfattade historiska litteraturen förlorad. Endast några romantiserade folkböcker har bevarats till vår tid, däribland ett verk om sasaniderdynastiens grundläggare. Dessa bevarade verk kunde på grund av sin karaktär endast i mycket ringa grad användas för en vetenskaplig undersökning av perserrikets politiska historia. Den framstående tyske orientalist Th. Nöldeke påvisade emellertid 1879 i sin förnämliga delöversättning av den arabiske historikern Tabaris världshistoria, att de arabiska historikerna vid skildringen av sasanidertiden byggde sin framställning på den för oss förlorade pehlevilitteraturen, som tidigt blev översatt till arabiska. Nöldeke påbörjade själv en källundersökning, huvudsakligen begränsad till Firdausis Kungabok, i vilken sasanidernas historiska och legendära tradition fått sin sista litterära utformning. Nöldeke hade god förståelse för historiska problem och var därför väl lämpad för denna uppgift. Han var emellertid i första hand lingvist och hade alltför många språkvetenskapliga intressen, som låg hans hjärta närmare, för att han skulle få tid att slutföra undersökningarna. Hans forskningar upptogs och fullföljdes på ett glänsande sätt av Christensen, som utsträckte källundersökningarna till hela det förefintliga materialet. Resultatet av de trägna forskningarna framlade han i flera betydande arbeten, vilka i hög grad fördjupat vår kunskap om sasaniderrikets politiska, kulturella och sociala historia. Det första av dessa arbeten, det epokgörande »L'Empire des Sassanides», som utkom 1907 (ny uppl. 1927), behandlade sasaniderrikets förvaltning och sociala förhållanden.

Bland Christensens övriga sasanidiska källundersökningar må här särskilt nämnas hans studier kring »Härskarbooken», sasanidernas hovkrönika, som utgjorde huvudkällan för de islamska historieverken. I »Les Kayanides» (1931), som behandlar Persiens äldsta historia, har förf. kunnat särskilja två huvudlinjer i den traderade berättelsemassan: en nationell linje och en religiös, prästerlig. Den sistnämnda, som är baserad på Avesta, kännetecknas av eskatologiska och mytologiska föreställningar. Den nationella linjen, som vi möter i den på Härskarbooken byggande islamska traditionen, omfattar urhistorien och går fram till början av 600-talet. Den uppbars av adeln, vilken omvandlat berättelsestoffet från myt till sago- och hjälteframställning.

En sammanfattning av sasaniderforskningens dåvarande resultat utgav Christensen 1936 under titeln »L'Iran sous les Sassanides». Kort före detta monumentala verk hade han färdigställt sitt stora arbete rörande det iranska sagostoff, som är grupperat kring idéerna om urmänniskan och urkonungen. Även inom Avestaforskningen publicerade Christensen flera betydelsefulla arbeten.

Med det moderna Persien var Christensen genom trenne studieresor väl förtrogen, och han omfattade dess land och folk med verklig kärlek. I ett flertal arbeten har han lämnat viktiga bidrag till kännedomen om nutida iranska dialekter.

Tack vare en hart när obegränsad arbetsförmåga och arbetsglädje fick han också tid över till ett omfångsrikt och värdefullt populärt författarskap. Här må blott nämnas »Hinsides det kaspiske Hav» (1918), vari han framlade sina upplevelser och iakttagelser under den första resan till Persien, och »Kulturskitser fra Iran» (1937), där han i hänförda, t. o. m. alltför hänförda ordalag prisar den persiske shahens reformförsök. Boken innehåller för övrigt många värdefulla bidrag till förståelsen av Irans kultur och folkmentalitet. Christensen har även i en rad eleganta översättningar av iranska litteraturverk — däribland Firdausis Kungabok — gjort dessa tillgängliga även för andra än fackmännens fåtaliga skara.

Arthur Christensen har genom sina många betydande vetenskapliga arbeten skapat sig ett berömt namn inom den internationella iranistiken. Han var hedersledamot av ett flertal europeiska, lärda samfund. Även i Persien var hans namn aktat och ärat. Vetenskaps-Societeten i Lund, som hade den stora glädjen att från 1927 få räkna honom som sin medlem, hyllar tacksamt hans minne.

HELGE JACOBSEN

AF

FREDERIK POULSEN

HELGE JACOBSEN

* 24/12 1882 † 21/6 1946

Danmarks store Mæcen, Carl Jacobsen delte sine Interesser og sin Tid ligeligt mellem Carlsberg Bryggerierne og Ny Carlsberg Glyptotek. Men med hans Sønner fremkom der en Spaltning, idet den ældre, Helge, fortsatte de kunstneriske, den yngre, Vagn, de industrielle Traditioner. Dette til Trods for, at de begge fik en ensartet Uddannelse i Bryggerifaget, idet ogsaa Helge Jacobsen fra Somren 1902 til Faderens Død i 1914 dels studerede ved Bryggerier i Udlandet (Skotland, Amerika og Sydtyskland), dels — fra Maj 1909 — var ansat i Carlsberg Bryggeriernes Ekspeditions- og Bryggeriafdeling.

Men under de lange Ophold i Udlandet anvendte han sin Fritid til Studier i Museer og Kunstsamlinger, og hans Far opmuntrede denne Passion ved at tage ham med paa Rejser, bl. a. i 1905 til Arkæologkongressen i Athen, og efter sit Giftermaal i 1908 tilbragte Helge Jacobsen et helt Aar i Paris, udelukkende beskæftiget med Kunststudier.

Hans gode Smag og sikre Blik lagde sig allerede tidligt for Dagen, da han, særligt fra og med 1912, erhvervede en betydelig fransk Malerisamling, hvis fornemste Parti var en straalende Række Gauguin-Billeder, repræsenterende alle Perioder i Kunstnerens Liv. Da Helge Jacobsen 15 Aar senere skænkede hele denne Samling til Glyptoteket, var dens Værdi mangedoblet.

Da han ved Faderens Død i Januar 1914 beredte sig til at løfte dennes kunstneriske Arv, mødte han en heftig Modstand hos Jacobsens mangeaarige Medarbejder, Inspektør Oppermann, der ønskede at holde ham udenfor Glyptotekets Forvaltning. Da Helge Jacobsen var født Formand i Direktionen i det af Faderen stiftede Ny Carlsbergfond, uden hvis Støtte Glyptoteket hverken kunde trives eller vokse, vilde en vedvarende Konflikt have ført til fuldkommen uholdbare Tilstande. Da ingen Mægling nyttede, fratraadte Oppermann

mann, og Helge Jacobsen kunde nu helt overtage Faderens kunstneriske Virksomhed.

Naturligt nok var hans Myndighed stærkt begrænset i Sammenligning med den, Samlingernes Skaber havde udøvet. Et parlamentarisk Styre afløste et diktatorisk. Alligevel fik Helge Jacobsen sin store Andel i de kommende Aars vældige Kunstkøb, der for Glyptotekets Vedkommende kulminerede i Erhvervelsen af Ordrupgaards Malerisamling i 1923 og i Storkøb til den antike Samling: den sumeriske Statue af Fyrst Gudea, Orvietosamlingen af græske Vaser og etruskiske Broncer og Demosthenesstatuen fra Knole Park.

Helge Jacobsens Viden om Kunst kom ligesaa lidt som hans Arbejdskraft nogensinde paa Højde med Faderens, men hans Blik for de kunstneriske Værdier var sikrere, hans Hukommelse med Hensyn til formelle Enkeltheder var imponerende: Aar efter huskede han et Maleris Farver og Komposition, selv om han kun havde set det en enkelt Gang.

Og Initiativ havde han trods sin tilsyneladende Veghed. Da Fondets Indtægter steg fra Begyndelsen af Tyverne, fik han en Del af Guldstrømmen ledet ud til Hovedstadens andre Museer, først og fremmest Kunstindustrimuseet, der altid stod hans Hjerte nær. Fra 1925 var han meget ivrig for vore Provinsmuseers Vækst gennem Fondets Indkøb af nulevende danske Kunstneres Værker til Fordeling iblandt dem, en Virksomhed, der ogsaa blev til Støtte og Opmuntring for Kunstnerne selv.

Samarbejdet med Helge Jacobsen var baade i den daglige Drift og ved de store »Tigerspring», naar et kostbart Værk skulde erhverves til Glyptoteket, altid let og harmonisk. Vi var enige om, at kun virkeligt fremragende Stykker burde erhverves, nu da Samlingerne indeholdt tilstrækkeligt mange Epideigmata til at fyldestgøre de pædagogiske Krav.

Da jeg i 1921 foreslog Helge Jacobsen at blive »stiftande ledamot» i Vetenskaps-societeten, var han straks villig og fulgte altid »det unge Akademis» Trivsel med stor Interesse. I de første Aar talte han undertiden om at følge med til Lund og deltage i Societetens Aarsmøder eller Fester, men han var da allerede begyndt at trække sig tilbage fra al Selskabelighed, navnlig fra enhver Form for Aftenliv, en Tendens, der styrkedes under de senere Aars Svagelighed. Hans sidste Aar var ret pinefulde, og døg kom hans Død den 21de Juni

1946 hans Venner og Medarbejdere uventet. I en af sine sidste Samtaler drøftede han, hvad der skulde ske, naar Glyptotekets moderne Afdeling i Foraaret 1947 havde 50 Aars Jubilæum. Der blev talt om en Udstilling af fransk Kunst, men pludseligt afbrød Helge Jacobsen med Ordene:

»Det, der ligger mig nærmest, er at faa mine Medarbejders Kaar herinde forbedrede. Hertil maa vi benytte Jubilæet».

En saadan Tankegang er ikke almindelig hos Mænd, fødte til Rigdom. Men han havde baade Interesse og Hjerte for sine commilitones. Derfor efterlader han Mindet om noget uerstatteligt.

BRUNO LESCH

MINNESORD VID ÅRSHÖGTIDEN DEN 27 NOVEMBER 1946

AV

STURE BOLIN

BRUNO LESCH

* ²/₈ 1888 † ¹⁸/₁₂ 1945

Vetenskaps-Societetens finländske ledamot, professor Bruno Lesch, har under arbetsåret gått bort, en betydande man inom sin vetenskap, en man av hög personlig resning. Den som en gång fått stifta hans bekantskap och lyssna till hans klara muntliga framställning glömmar honom ej. De som hörde honom, när han på våren 1943 gästföreläste vid vårt universitet, vitsordar säkert detta. Vetenskaps-Societeten i Lund är stolt över att ha räknat honom som medlem — tyvärr endast alltför kort tid. Han invaldes 1942 men avled hastigt i december 1945, 57 år gammal.

Bruno Lesch föddes i Åbo år 1888. Han fick sin utbildning i Helsingfors, och här hade han allt framgent sin verksamhet. Under studietiden var han en av de ledande inom Helsingfors svenska studentkår. 1914 avlade han filosofie magistern. Från 1919 var han rektor vid Högre Svenska Handelsläroverket i Helsingfors, som under hans ledning ständigt växte och utvecklades. Så stark var utvecklingen, att läroverket 1927 ombildades till Svenska Handels-högskolan. Lesch blev också den nya institutionens rektor och chef. Han innehade många förtroendeposter: han var under flera år skattmästare i Svenska Litteratursällskapet i Finland, och under två perioder, 1929—1937 och 1943—1945, ordförande i landets »Historiska förening».

Först ganska sent debuterade Lesch som forskare och vetenskaplig författare. Det skedde egentligen — några mindre uppsatser oräknade — med doktorsavhandlingen Carl Erik Mannerheim, som han utgav vid 36 års ålder år 1924. 1926 blev Lesch så docent i finländsk och skandinavisk historia vid Helsingfors universitet, 1934 professor i historia och statskunskap vid Svenska Handelshögskolan. Alltifrån 1924 gick det knappast något år, då han inte lämnade ett nytt bidrag till den finländska historien. I regel var det fråga om uppsatser av inte särskilt stor omfattning. Men de var djupborrande

och behandlade centrala spörsmål. 1941 kom hans stora huvudarbete, en biografi över »Jan Anders Jägerhorn, patriot och världsborgare, separatist och emigrant». Hans senare studier syftade till en liknande biografi över Göran Magnus Sprengtporten, men tyvärr hann han inte fullborda verket.

Historiker i ett land, som vunnit statligt oberoende och statlig enhet först så pass sent som Finland, har i många avseenden en annan ställning än historikerna i ett land som Sverige med statlig enhet och statligt oberoende sedan urminnes tid. Alltsen gryningstimman kan vi svenskar följa utrikespolitikens och inrikespolitikens växlingar, den konstitutionella utvecklingen och allt som brukar räknas centralt inom den politiska historien. Vi kan sätta in våra undersökningar var som helst på dessa områden, och var vi det än gör, får vi genast kontakt med problem, som en gång varit centrala i vårt statsliv. En stat som Finland har utgjort ett slutet, avgränsat samhälle endast sedan 1809, och först från detta år har landet en egen historia av i huvudsak samma slag som vår. Dessförinnan delar Finland vår politiska historia, vår utrikes- och inrikespolitik, vår konstitutionella utveckling. För denna tid måste den specifikt finländska historien få en annan struktur än t. ex. den svenska. Den blir mer eller mindre lokalhistoria och kan som sådan koncentrera sig på särskilt viktiga politiska händelser, knutna till landet. Den ägnar sig gärna åt den folkliga kulturen och åt de ekonomiska förhållandena. Men ett grundläggande problem kan historieskrivningen i Finland ge sig i kast med, som vi saknar. Det svenska rikets och därmed också den svenska nationens tillblivelse är en process, som ligger långt bakom gryningstimman, bakom ridån till det ovetbara. Men Finlands historiker kan skildra sitt rikets uppkomst och den finska nationens födelse. Detta är en stor och stolt uppgift, men också en farlig.

Ingen vetenskap står politiken närmare än historien. Denna har flitigt brukats och missbrukats i den politiska propagandan. Men förhållandet mellan dem är mer intimt än så. Motsättningarna inom den historiska vetenskapen motsvarar ofta tidens politiska skiljelinjer, fast historikerna visst inte behöver vara medvetna därom. När Geijer och Fryxell debatterade aristokratförhäriligande och

aristokratfördomande i den svenska historien, var det två oförenliga politiska samhällsåskådningar, som bröts mot varandra. När Clason och Edén förfäktade olika meningar om Gustav IV Adolf och 1809 års män, skymtar man ganska tydligt höger- och vänstersynpunkter. Det är självklart, att 1800-talets bittra fejder i Finland mellan svecomaner och fennomaner måste ge återljud i den historiska vetenskapen. Mot den traditionella svenska värderingen av landets historia tog en finsk historisk skola kraftigt till orda under ledning av Yrjö Koskinen och Danielson-Kalmari. Naturligt nog ville man söka rätt på de allra första fröna till en begynnande finsk nationalitetsrörelse, och man trodde sig finna dem hos vissa av männen kring Anjalaförbundet. Göran Magnus Sprengtporten, Jan Anders Jägerhorn, Karl Henrik Klick och andra, som från svensk sida betraktats som förrädare, skildrades som finska patrioter, tidiga representanter för en finsk nationell rörelse och fullföljande alltifrån 1770-talet en allt mer medveten plan att verka för Finlands lösräckande från Sverige och statliga oberoende.

Mot historiens politisering — särskilt när den är omedveten — finns ett botemedel. Det är inte alltid verksamt men är det enda, som över huvud finnes: källkritik.

I sina skrifter ägnar sig Lesch huvudsakligen åt problemen rörande den äldsta finska självständighetsrörelsen och dess män. Han tar upp till kritisk granskning den finska historieskolans skildring. Han kräver och genomför en konsekvent källkritik gentemot det material, som står till förfogande, sena memoarverk skjutes i bakgrunden, de samtida källorna får tala. Resultaten av den så genomförda granskningen är inte lätt att överblicka och därför inte heller att rätt värdesätta. Lesch har nämligen aldrig redovisat dem i en samlad syntetisk framställning utan i smärre undersökningar samt i stora biografier; inom dessas ram ryms ett väldigt genealogiskt och personhistoriskt material, som i sig är intressant nog men dock ägnat att något undanskymma de huvudproblem, med vilka han ständigt brottas.

Ingen tvekan kan dock råda om att Bruno Lesch nått fram till en i många avseenden ny bild av självständighetsmännen under den gustavianska tiden. Ordenssamfundet Valhall, vilket skildrats

som en veritabel högborg för den finska självständighetspolitiken, förvandlas till ett oskyldigt och tidstypiskt hemligt ordenssamfund av rojalistisk och mot Sverige fullt lojal karaktär. Självständighetsmännen framträdde i sina yngre år som götiskt influerade stor-svenskar, deras tidigaste opposition mot kungamakten var icke av annat slag än oppositionen i det egentliga Sverige. Själva rörelsen var över huvud taget länge ganska trevande och diffus, och spåren därav är i Finland före 1786, då oppositionen kulminerade, få eller inga. Och framför allt: den har ingenting med den finska nationalitetsrörelsen att skaffa. Att hävda detta om adelsståndets oroliga andar och projektmakare karaktäriserar Lesch som »finsk romantik kring självständighetsmännen».

Men Lesch har också antytt sin uppfattning om var den finska nationalitetsrörelsen har sitt upphov: »Det frö, varur en verkligt finsk nationalkänsla sedermera uppspirade, utsåddes visserligen vid denna tid. Men det skedde inom ett annat stånd — de lärda mödornas — och den framtidsdiga gärningen firades, om man så vill, av ett annat sällskap, ett, som bar morgonrodnadens namn: Aurora-förbundet. Och skörden skulle i sinom tid betyda ragnarök för Valhalls-brödernas ättlingar liksom för hela det ståndssamhälle, som vars yppersta blomma de betraktade sig.»

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND

1945—1946

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND.

Beskyddare och Præses illustris.

H. K. H. KRONPRINSEN.

Bortgångna hedersledamöter.

- MONTELIUS, GUSTAF OSCAR AUGUSTIN, riksantikvarie, f. $\frac{9}{9}$ 1843,
† $\frac{4}{11}$ 1921.
- THOMSEN, VILHELM LUDVIG PETER, excellens, professor, f. $\frac{25}{1}$ 1842,
† $\frac{13}{5}$ 1927.
- TEGNÉR, ESAIAS HENRIK WILHELM, professor, f. $\frac{13}{1}$ 1843, † $\frac{21}{11}$
1928.
- V. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, ULRICH, excellens, professor, f. $\frac{22}{12}$
1848, † $\frac{25}{9}$ 1931.
- MÜLLER, SOPHUS OTTO, museumsdirektör, f. $\frac{24}{5}$ 1846, † $\frac{24}{2}$ 1934.
- KOCK, KARL AXEL LICHNOWSKY, professor, f. $\frac{2}{3}$ 1851, † $\frac{18}{3}$ 1935.
- MEILLET, PAUL JULES ANTOINE, professor, f. $\frac{11}{11}$ 1866, † $\frac{21}{9}$ 1936.
- EVANS, SIR ARTHUR JOHN, professor, f. $\frac{8}{7}$ 1851, † $\frac{11}{7}$ 1941.
- WÖLFFLIN, HEINRICH, professor, f. $\frac{21}{6}$ 1864, † $\frac{19}{7}$ 1945.

Hedersledamöter.

- CROCE, BENEDETTO, senator, Neapel, f. $\frac{25}{2}$ 1866, 34.
- HIRN, YRJÖ, professor emeritus, Helsingfors, f. $\frac{7}{12}$ 1870, 39.
- NILSSON, NILS MARTIN PERSSON, professor emeritus, Lund, f. $\frac{12}{7}$
1874, 41.
- WEIBULL, LAURITZ ULRIK ABSALON, professor emeritus, f. d. præses,
Lund, f. $\frac{2}{4}$ 1873, 43.
- LÖFSTEDT, HAIMON EINAR HARALD, professor emeritus, f. d. præses,
Lund, f. $\frac{15}{6}$ 1880, 45.

Styrelse.

Präses: STURE BOLIN (1945 [1944]).

V. präses: KARL GUSTAV LJUNGGREN (1946 [1945]).

Sekreterare: GERHARD BENDZ (1945 [1944]).

Skattmästare: THORILD DAHLGREN (1945).

Medlemmar: STIG THOTT (1944), ALGOT WERIN (1945), BO SAHLIN (1946), ALBERT WIFSTRAND (1946), SVEN DEDERING (1946).

Suppleanter: IVAN SVALENIUS (1945 [1944]), SVEN KJÖLLERSTRÖM (1945), JOHN SVENSSON (1946).

Valnämnd.

Ordförande: Societetens Präses.

Medlemmar: ÅKE PETZÄLL (1945), SVEN DEDERING (1945), ALBERT WIFSTRAND (1946), IVAR LINDQUIST (1946).

Suppleanter: GERHARD BENDZ (1945), GUNNAR AHLSTRÖM (1946).

Granskningsnämnd.

Ordförande: Societetens Sekreterare.

Medlemmar: ÅKE PETZÄLL (1945), KARL GUSTAV LJUNGGREN (1945), ALBERT WIFSTRAND (1946), STURE BOLIN (1946).

Bortgångna stiftande ledamöter.

v. HALLWYL, WALTER, greve, f. $^{26}/_1$ 1839, † $^{27}/_2$ 1921.

EDSTRAND, REINHOLD THEODOR WERNER, direktör, f. $^{15}/_6$ 1882, † $^{25}/_{11}$ 1923.

SWARTZ, CARL JOHAN GUSTAF, universitetskansler, f. $^{5}/_6$ 1858, † $^{6}/_{11}$ 1926.

PETRÉN, KARL ANDERS, professor, f. $^{2}/_{12}$ 1868, † $^{16}/_{10}$ 1927.

WACHTMEISTER, AXEL WILHELM, greve, kammarherre, f. $^{16}/_7$ 1869, † $^{24}/_8$ 1929.

ENGSTRÖM, MAX EMIL LEOPOLD, konsul, f. $^{15}/_{11}$ 1867, † $^{25}/_3$ 1930.

v. GEIJER, FREDRIK WILHELM GUSTAF, ryttmästare, godsägare, f. $^{8}/_2$ 1865, † $^{16}/_5$ 1930.

v. HALLWYL, ANNA FREDRIKA WILHELMINA, f. KEMPE, grevinna, f. $^{1}/_{10}$ 1844, † $^{27}/_7$ 1930.

- HAFFNER, JOHAN, stadsläkare, f. $6/9$ 1876, † $14/4$ 1931.
 SAHLIN, JOHAN ALBERT, fabriksägare, f. $7/9$ 1868, † $17/5$ 1936.
 SWARTZ, PEHR JOHAN JACOB, direktör, f. $21/10$ 1860, † $5/6$ 1939.
 WESTRUP, JOHAN WILHELM MAGNUS, v. konsul, f. $13/5$ 1862, † $9/11$ 1939.
 LUNDAHL, NILS, fil. d:r, f. $23/5$ 1858, † $16/6$ 1940.
 GYLLENKROK, NILS JOHAN MALCOLM, friherre, hovstallmästare, f. $15/10$ 1887, † $9/4$ 1941.
 COYET, HILDA ELEONORE HENRIETTE DOROTÉE AMELIE, f. friherrinna CEDERSTRÖM, f. $16/3$ 1859, † $28/8$ 1941.
 MONTELIN, ADOLF FREDRIK, apotekare, f. $17/1$ 1871, † $28/10$ 1941.
 SAHLIN, CARL ANDREAS, fil. d:r, f. $15/12$ 1861, † $22/1$ 1943.
 JACOBSEN, HELGE, direktör, f. $24/12$ 1882, † $21/6$ 1946.

Stiftande ledamöter.

- BERGER, SVANTE EDWIN LARSSON, direktör, Halmstad, f. $13/5$ 71, 20.
 v. SCHMITERLÖW, ADELHEID EMMA OTBURGIS, fröken, Smålands Rydaholm, f. $15/8$ 75, 20.
 EDSTRAND, KARIN THEKLA ELEONORA, fröken, Malmö, f. $3/7$ 80, 21.
 NORDQVIST, GUNHILD THERESIA ELVIRA, f. EDSTRAND, doktorinna, Sjöbo, f. $23/9$ 83, 21.
 ROOS, AXEL BERNHARD, jur. d:r, advokat, Malmö, f. $4/3$ 86, 21.
 DUNKER, HENRY CHRISTIAN LOUIS, fabriksdisponent, Hälsingborg, f. $6/9$ 70, 25.
 LUNDSTRÖM, MARGIT JOHANNA PALÆMONA CECILIA, f. VON GEIJER, generalska, Göteborg, f. $24/2$ 07, 32.
 DAHLGREN, STURE HJALMAR THORILD, fil. d:r, assuransdirektör, Malmö, f. $25/6$ 88, 33.
 WEIBULL, MÄRTA MARIA (MARY) SOFIA, f. FAHLBECK, professorska, Göteborg, f. $18/1$ 97, 34.
 WIJKANDER, KLARA SEVERINA, f. KOCK, fru, Göteborg, f. $28/11$ 88, 40.
 SAHLIN, BO KARL HENRIK, med. lic., direktör, Eslöv, f. $24/7$ 01, 40.
 THOTT, GUSTAF OTTO TAGE STIG, greve, hovjägmästare, Skabersjö, f. $29/1$ 85, 41.
 EHRNBERG, GÖSTA THEODOR, direktör, Simrishamn, f. $26/5$ 95, 42.

- BERGH, THORSTEN CHRISTIAN HOWARD, jur. o. fil. kand., konsul, Malmö, f. $1/10$ 01, 43.
 WIGSTRAND, GUNNAR, ingenjör, Åkeholm, f. $11/1$ 03, 44.
 LUNDBERG, SVEN EMIL, bergsingenjör, direktör, Hälsingborg, f. $21/8$ 89, 45.
 LUNDBLAD, NILS WALDEMAR, f. d. hovrättsassessor, direktör, Malmö, f. $7/12$ 88, 45.
 WEHTJE, ERNST JONAS, direktör, Malmö, f. $17/7$ 91, 45.
 WIBERG, JOHN ÅKE TRULS, direktör, Malmö, f. $30/3$ 02, 46.

Seniorer.

- PEDERSEN, HOLGER, professor, Köpenhamn, f. $7/4$ 67, 21.
 BROCH, OLAF, professor, Oslo, f. $4/8$ 67, 20.
 HAHR, AUGUST, professor, Uppsala, f. $21/10$ 68, 21.
 CUNY, ALBERT, professor, Bordeaux, f. $16/5$ 69, 24.
 MOBERG, CARL AXEL, professor, Lund, f. $15/6$ 72, 20.
 GRÖNBECH, VILHELM PETER, professor, Gjentofte, f. $14/6$ 73, 20.
 KOHT, HALVDAN, professor, Oslo, f. $7/7$ 73, 22.
 SOUTER, ALEXANDER, professor, Oxford, f. $14/8$ 73, 27.
 WALBERG, FRANS GUSTAF EMANUEL, professor, Lund, f. $24/12$ 73, 27.
 ANDERSSON, JOHAN GUNNAR, professor, Stockholm, f. $3/7$ 74, 25.
 FABRICIUS, KNUD FREDERIK KROG, professor, Köpenhamn, f. $13/8$ 75, 25.
 HESSELMAN, BENGT IVAR, professor, Uppsala, f. $21/12$ 75, 25.
 POULSEN, POUL FREDERIK SIGFRED, museumsdirektör, Köpenhamn, f. $7/3$ 76, 21.
 HECHT, HANS, professor, Berlin, f. $16/7$ 76, 24.
 HEINERTZ, NILS OTTO, lektor, Stockholm, f. $5/11$ 76, 21.
 ARUP, ERIK IPSEN, professor, Köpenhamn, f. $22/11$ 76, 20.
 EKWALL, BROR OSKAR EILERT, professor, Lund, f. $8/1$ 77, 25.
 TUNELD, EBBE OSCAR, professor, Arild, f. $7/4$ 77, 21.
 SHETELIG, HAAKON, professor, Bergen, f. $25/6$ 77, 21.
 THEANDER, CARL EJLERT OLOF, lektor, Stockholm, f. $10/2$ 78, 20.
 v. SRBIK, HEINRICH RITTER, professor, Wien, f. $10/11$ 78, 30.
 OLSEN, MAGNUS BERNHARD, professor, Oslo, f. $28/11$ 78, 20.
 v. SYDOW, CARL WILHELM, professor, Lund, f. $21/12$ 78, 20.
 ARNE, TURE ALGOT J:SON, professor, Stockholm, f. $7/5$ 79, 20.

- ROOSVAL, JOHNNY AUGUST EMANUEL, professor, Stockholm, f. $29/8$
79, 20.
- FRÖDIN, JOHN OTTO HENRIK, professor, Uppsala, f. $16/4$ 79, 25.
- SCHMEIDLER, BERNHARD, professor, Erlangen, f. $6/8$ 79, 24.
- MAWER, ALLEN, professor, London, f. $8/5$ 79, 24.
- EIDEM, ERLING, ärkebiskop, Uppsala, f. $23/4$ 80, 20.
- LAMM, MARTIN, professor, Stockholm, f. $22/6$ 80, 20.
- RUDBERG, GUNNAR, professor, Uppsala, f. $17/10$ 80, 20.
- TUXEN, POUL, professor, Köpenhamn, f. $8/12$ 80, 23.
- KONOPCZYŃSKI, LADISLAUS ALEXANDER, professor, Krakow, f. $26/11$
80, 24.
- KARITZ, ANDERS, professor, Uppsala, f. $28/2$ 81, 20.
- LINDKVIST, ERIK HARALD, rektor, Hälsingborg, f. $14/10$ 81, 20.
- LANDQUIST, JOHN, professor, Lund, f. $3/12$ 81, 21.
- LIESTØL, KNUT, professor, Oslo, f. $13/11$ 81, 20.
- MATTHIESSEN, HUGO ALBERT, museumsinspektör, Köpenhamn, f.
 $19/12$ 81, 20.
- TUNBERG, SVEN AUGUST DANIEL, professor, rektor, Stockholm, f.
 $1/2$ 82, 20.
- SMITH, HELMER, professor, Uppsala, f. $26/4$ 82, 23.
- NELSON, HELGE MAGNUS OSKAR, professor, Lund, f. $15/4$ 82, 23.
- LINDQVIST, ADOLF NATANAEL (NATAN), professor, Uppsala, f. $5/4$
82, 33.
- LINDBLOM, CHRISTIAN JOHANNES, professor, rector magnificus, Lund,
f. $7/6$ 82, 34.
- HARVA, UNO NILS OSCAR, professor, Helsingfors, f. $31/8$ 82, 22.
- JACOBSEN, ELISABETH (LIS), dr. phil., Köpenhamn, f. $29/1$ 82, 33.
- BÖÖK, MARTIN FREDRIK CHRISTOFFERSSON, professor, Lund, f. $12/5$
83, 20.
- BELFRAGE, SIXTEN ESBJÖRN MAURITZ, fil. d:r, Åkarp, f. $27/7$ 83, 27.
- PALMÉR, JOHAN, docent, lektor, Lund, f. $3/12$ 83, 28.
- PEDERSEN, JOHANNES PEDER EJLER, professor, Köpenhamn, f. $7/11$
83, 27.
- NYMAN, ALF TOR, professor, f. d. præses, Lund, f. $12/3$ 84, 20.
- SAHLGREN, GUSTAF FREDRIK JÖRAN, professor, Uppsala, f. $8/4$ 84, 20.
- SEIP, DIDRIK ARUP, professor, rektor, Oslo, f. $31/9$ 84, 35.
- KJELLIN, TOR HELGE, professor, museiintendent, Karlstad, f. $24/4$ 85, 20.
- LILJEGREN, STEN BODVAR, professor, Uppsala, f. $8/5$ 85, 20.

- LAGERROTH, LARS FREDRIK BARTHOLD, professor, Lund, f. $^{10}/_9$ 85, 20.
 ANDERSON, WALTER, professor, Kiel, f. $^{10}/_{10}$ 85, 32.
 PASQUALI, GIORGIO, professor, Florens, f. $^{29}/_4$ 85, 32.
 JAAKKOLA, KAARLE JALMARI, professor, Helsingfors, f. $^1/_1$ 85, 35.
 MÖRNER, AGNES MARIANNE, rektor, Malmö, f. $^4/_1$ 86, 20.
 VASMER, MAX, professor, Berlin-Wilmersdorf, f. $^{28}/_2$ 86, 30.
 WEIBULL, CURT HUGO JOHANNES, professor, Göteborg, f. $^{19}/_8$ 86, 20.
 NORDAL, SIGURÐUR, professor, Reykjavik, f. $^{14}/_9$ 86, 36.
 BONNESEN, STEN, lektor, Vänersborg, f. $^{11}/_{10}$ 86, 22.
 BULL, FRANCIS, professor, Oslo, f. $^4/_{10}$ 87, 32.
 FRIIS-JOHANSEN, KNUD, professor, Köpenhamn, f. $^1/_{11}$ 87, 37.
 CARLSSON, OSCAR GOTTFRID HENRIK, professor, Lund, f. $^{18}/_{12}$ 87, 25.
 FRAENKEL, EDUARD, professor, Oxford, f. $^{17}/_3$ 88, 33.
 PERSSON, AXEL WALDEMAR, professor, Uppsala, f. $^1/_6$ 88, 20.
 JAEGER, WERNER, professor, Cambridge, U. S. A., f. $^{30}/_7$ 88, 27.
 NØRLUND, POUL, museumsdirektör, Köpenhamn, f. $^4/_{11}$ 88, 24.
 CARLQUIST, NILS WILHELM GUNNAR, överbibliotekarie, Lund, f. $^3/_2$
 89, 25.
 HABERLANDT, ARTHUR, professor, Wien, f. $^9/_3$ 89, 24.
 ROTH, ERIK GUSTAF THEODOR, professor, Lund, f. $^{24}/_4$ 89, 33.
 GALSTER, GEORG, museumsinspektör, Köpenhamn, f. $^{17}/_5$ 89, 44.
 PIPPING, HUGO RUDOLF (ROLF), professor, Åbo, f. $^1/_6$ 89, 35.
 AHLNUND, NILS GABRIEL, professor, Stockholm, f. $^{23}/_8$ 89, 36.
 KARLGREN, KLAS BERNHARD JOHANNES, professor, Stockholm, f. $^5/_{10}$
 89, 20.
 SAURAT, DENIS, professor, London, f. $^{21}/_3$ 90, 24.
 OLSEN, ALBERT, professor, Köpenhamn, f. $^{16}/_5$ 90, 40.
 KAILA, EINO SAKARI, professor, Helsingfors, f. $^9/_8$ 90, 41.
 BRØNDSTED, JOHANNES BALTHASAR, professor, Köpenhamn, f. $^5/_{10}$
 90, 37.
 ANDRÉN, GEORG, professor, Lerum, f. $^{10}/_{12}$ 90, 36.
 HEDSTRÖM, KARL FREDRIK GUNNAR, docent, Lund, f. $^{31}/_{12}$ 90, 37.
 JOSEPHSON, RAGNAR, professor, f. d. præses, Lund, f. $^8/_3$ 91, 29.
 LUNDHOLM, OSCAR HELGE, professor, Durham, U.S.A., f. $^{15}/_5$ 91, 45.
 RUIN, HANS WALDEMAR, professor, Åbo, f. $^{18}/_6$ 91, 40.
 BRILIOTH, YNGVE TORGNY, biskop, Växjö, f. $^{12}/_7$ 91, 30.
 THOMSON, ARTHUR NATANAEL, landshövding, Malmö, f. $^6/_{11}$ 91, 27.

Arbetande ledamöter.

a. Inländska.

- WERIN, ALGOT GUSTAF, docent, bokförläggare, Lund, f. $19/10$ 92, 25.
LINDQUIST, IVAR ARTUR, professor, Lund, f. $31/5$ 95, 25.
ANDERBERG, GUSTAF ALFRED RUDOLF, professor, Uppsala, f. $6/1$ 92, 26.
CARLSSON, NILS GUNNAR, lektor, docent, Stockholm, f. $7/3$ 94, 26.
KNUTSSON, KNUT PETER, professor, stadsbibliotekarie, Stockholm, f. $5/3$ 97, 28.
ASPELIN, GUNNAR, professor, Göteborg, f. $23/9$ 98, 29.
BOLIN, ANDERS STURE RAGNAR, professor, Lund, f. $27/5$ 00, 30.
WIFSTRAND, SVEN ALBERT, professor, Lund, f. $3/3$ 01, 30.
TILANDER, ARTUR GUNNAR, professor, Stockholm, f. $22/7$ 94, 31.
ANDERSSON, CARL INGVAR, fil. d:r, Stockholm, f. $19/3$ 99, 31.
HARRIE, IVAR OLAV, chefredaktör, Stockholm, f. $18/3$ 99, 32.
THERMÆNIUS, JOHAN EDVARD FREDRIK, lektor, docent, Stockholm, f. $14/12$ 96, 32.
OLINDER, OLOF GUNNAR, docent, Göteborg, f. $10/7$ 93, 34.
LÖFSTEDT, ERNST MARTIN HUGO, lektor, Skövde, f. $13/12$ 93, 34.
ÅKERMAN, JOHAN HENRIK, professor, Lund, f. $31/3$ 96, 34.
OLIVECRONA, KNUT HANS KARL, professor, Lund, f. $25/10$ 97, 35.
PLEIJEL, HILDING ATHANASIVS, professor, Lund, f. $19/10$ 93, 35.
RICHTER, HERMAN BROR, förste bibliotekarie, docent, Lund, f. $6/9$ 93, 35.
STRÖMBÄCK, DAG ALVAR, docent, föreståndare för Landsmålsarkivet, Uppsala, f. $13/8$ 00, 35.
COLLINDER, NILS ALFRED TORBJÖRN (BJÖRN), professor, Uppsala, f. $22/7$ 94, 36.
SEGERSTEDT, TORGNV, professor, Uppsala, f. $11/8$ 08, 36.
ÅKERLUND, ALVAR WALTER, lektor, Växjö, f. $23/12$ 02, 36.
VALMIN, MATTIAS NATAN, lektor, Växjö, f. $30/5$ 98, 37.
ELOVSON, JOHN HARALD, docent, lektor, Lund, f. $1/6$ 97, 37.
LJUNGGREN, KARL GUSTAV, professor, Lund, f. $6/12$ 06, 37.
JARRING, GUNNAR VALFRID, legationsråd, Addis Abeba, f. $12/10$ 07, 37.
DEDERING, SVEN EMANUEL, professor, Lund, f. $10/12$ 97, 38.
AXELSON, BERTIL FOLKE BONDE, professor, Lund, f. $22/12$ 06, 38.

- HANELL, KRISTER, docent, lektor, Göteborg, f. $\frac{8}{8}$ 04, 38.
 KJÖLLERSTRÖM, SVEN GOTTLIEB, professor, Lund, f. $\frac{28}{1}$ 01, 39.
 OLSSON, BROR HJALMAR, förste bibliotekarie, Lund, f. $\frac{6}{8}$ 94, 39.
 LOMBARD, ALF, professor, Lund, f. $\frac{8}{7}$ 02, 40.
 PETZÄLL, ÅKE, professor, Lund, f. $\frac{3}{7}$ 01, 40.
 SJÖGREN, IVAR WILHELM, professor, Lund, f. $\frac{12}{6}$ 97, 40.
 GJERSTAD, ERIK PAUL EINAR, professor, Lund, f. $\frac{30}{10}$ 97, 41.
 SVENSSON, NILS ARNOLD, lektor, Karlskrona, f. $\frac{16}{8}$ 03, 41.
 JOHANNISSON, TURE GUSTAF, professor, Göteborg, f. $\frac{26}{9}$ 03, 41.
 ARNGART, OLOF SIGFRID, professor, Lund, f. $\frac{15}{4}$ 05, 42.
 BENDZ, CLAËS GERHARD MORTIMER, docent, Lund, f. $\frac{16}{10}$ 08, 43.
 FRISK, JÖNS IVAN HJALMAR, professor, Göteborg, f. $\frac{4}{8}$ 00, 44.
 SVALENIUS, IVAN HÅKAN, docent, Lund, f. $\frac{7}{9}$ 06, 44.
 RYDBECK, MONICA AUGUSTA ELISABETH CHRISTINA, docent, Lund,
 f. $\frac{11}{11}$ 06, 44.
 DAHLBERG, ANDERS TORSTEN, lektor, Landskrona, f. $\frac{18}{8}$ 06, 44.
 KJELLBERG, SVEN TORSTEN, museiintendent, Lund, f. $\frac{22}{6}$ 92, 44.
 AHLSTRÖM, GUSTAF GUNNAR, docent, Lund, f. $\frac{25}{11}$ 06, 45.
 ROSÉN, JERKER INGMAR, docent, Lund, f. $\frac{6}{5}$ 09, 45.
 SVENSSON, JOHN ALFRED, docent, Lund, f. $\frac{5}{2}$ 04, 45.
 QUENSEL, CARL-ERIK, professor, Lund, f. $\frac{9}{10}$ 07, 46.
 FALK, KNUT-OLOF, professor, Lund, f. $\frac{19}{4}$ 06, 46.
 ARBMAN, HOLGER, professor, Lund, f. $\frac{8}{9}$ 04, 46.

b. Utländska.

- RUBOW, PAUL VICTOR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{9}{1}$ 96, 30.
 BRANDT, FRITHIOF, professor, Köpenhamn, f. $\frac{23}{5}$ 92, 32.
 MACKENSEN, LUTZ, professor, Riga, f. $\frac{15}{6}$ 01, 32.
 BLATT, FRANZ, professor, Aarhus, f. $\frac{31}{8}$ 03, 34.
 HAMMERICH, LOUIS LEONOR, professor, Köpenhamn, f. $\frac{31}{7}$ 92, 36.
 HELGASON, JÓN, professor, Köpenhamn, f. $\frac{30}{6}$ 99, 38.
 KORNERUP, BJØRN, arkivarie, Köpenhamn, f. $\frac{8}{5}$ 96, 39.
 L'ORANGE, HANS PETER, professor, Oslo, f. $\frac{2}{3}$ 03, 40.
 HØEG, CARSTEN, professor, Köpenhamn, f. $\frac{15}{11}$ 96, 41.
 KOCH, HANS HARALD HAL, professor, Köpenhamn, f. $\frac{6}{5}$ 04, 41.
 CLARK, SIR KENNETH Mc KENZIE, museidirektör, London, f. $\frac{13}{7}$ 03, 42.
 MOLTKE, ERIK, cand. mag., Köpenhamn, f. $\frac{4}{4}$ 01, 43.

- PIPPING, HUGO EDVARD, professor, Helsingfors, f. $^{12}/_6$ 95, 44.
ELLING, CHRISTIAN, professor, Köpenhamn, f. $^{14}/_{11}$ 01, 45.
NORDMAN, CARL AXEL, statsarkeolog, Helsingfors, f. $^{28}/_1$ 92, 45.
SCHREINER, JOHAN CHRISTIAN, professor, Oslo, f. $^{25}/_5$ 03, 45.
SVEINSSON, EINAR ÓLAFUR, professor, Reykjavik, f. $^{12}/_{12}$ 99, 45.
FRIIS, ASTRID, professor, Köpenhamn, f. $^1/_8$ 93, 46.
STEEN, SVERRE, professor, Oslo, f. $^1/_8$ 98, 46.
SKAUTRUP, JENS PETER ANDREAS, professor, Aarhus, f. $^{21}/_1$ 96, 46.
BØGGILD-ANDERSEN, CARL OLOF, professor, Aarhus, f. $^{20}/_6$ 98, 46.
AFZELIUS, ADAM GUSTAF, professor, Aarhus, f. $^{20}/_4$ 05, 46.

SOCIETETENS VERKSAMHET ARBETSÅRET 1945—1946.

Till stiftande ledamot har kallats direktören Åke Wiberg, Malmö.

Den 27 november 1945 högtidlighöll Societeten minnet av sin 25-åriga tillvaro med ett jubileumssammanträde, för vilket särskild redogörelse lämnats i Societetens Årsbok 1945. Högtidsföreläsningen hölls av Lunds universitets rektor, professor Johannes Lindblom, som talade över ämnet »En nyupptäckt kultur i Österlandet».

Dessutom har på inbjudan av Societeten föredrag hållits

den 15 mars 1946 av professor Johannes Brøndsted, Köpenhamn, över ämnet »Store Fund fra dansk Vikingetid»,

den 8 april 1946 av professor Knut Liestøl, Oslo, över ämnet »Asbjørnsens och Moes Norske folkeeventyr. Verkets genesis i ny belysning»,

den 16 april 1946 av professor Harald Hagendahl, Göteborg, över ämnet »Seneca och Nero»,

den 14 oktober 1946 av professor K. Rob. V. Wikman, Helsingfors, över ämnet »Sociologi och folklivsforskning».

Vid gemensamt sammanträde med Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund den 2 oktober 1946 föreläste professor Jules Marouzeau, Paris, över ämnet »Quelques aspects de l'histoire du latin».

Av trycket har under arbetsåret utgivits:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund.

30. PER WIESELGREN: Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundraålet. Utgåva med kommentar.

Årsbok 1945.

Av Årsbok 1946:

JERKER ROSÉN: Bevarade rester av Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv.

ROLF PIPPING: Om några grundtankar i Ferdinand de Saussures föreläsningar över allmän språkvetenskap.

Under tryckning är:

Årsbok 1946.

Ur anslaget för tillfälliga och smärre bidrag till vetenskaplig forskning har den 27 november 1945 utdelats:

till professor K. G. Ljunggren för bestridande av resekostnader i och för en sedan flera år pågående serie undersökningar av skånska ortnamn, 150 kronor,

till docent Harald Elovson för fortsatta forskningar för en Lidnerbiografi i bibliotek och arkiv i Stockholm, ev. i en del slottsbibliotek i mellersta Sverige, 150 kronor,

till docent Gerhard Bendz för bestridande av kostnader för renskrivningsarbeten i samband med en under arbete varande edition av den senlatinske författaren Caelius Aurelianus' verk »Celerum et Tardarum passionum libri VIII», 200 kronor,

till docent Jerker Rosén för fotostateringar i samband med utarbetande av en framställning om »Politiska stridsskrifter i Sverige 1713», 100 kronor, samt

till dr. phil. Erich Wittenberg såsom forskningsunderstöd för fortsatta Hans Larsson-studier, 200 kronor.

Vidare har Societeten beviljat ett extra anslag å 500 kronor gemensamt till fil. d:r Signe Carlsson och fil. kand. Nils Palmberg såsom bidrag till resekostnader i samband med deras uppdrag att till Lunds universitets Tegnérfestskrift upprätta förteckningar över bevarade brev och övriga handskrifter av Esaias Tegnér.

Fonden för publikation av verket »Skånsk Senmedeltid och Renäsans» har genom bidrag av olika slag nått beloppet 67.573 kronor. Subskriptioner har under arbetsåret tecknats av fröken Gerda Colliander, Lund, hovjägmästare G. A. Hagemann, Bjärsjöholm, advokat Emil Heijne, Stockholm, plantskoleägare Birger Lindberg, Åkarp, byggmästare Anders Nevsten, Malmö, ingenjör Sven D. Sonesson, Stockamöllan, kammarherre Nils Swartling, Svängsta, Blekinge Museum, Karlskrona, Strömma Bomullsspinneri AB, Karlshamn, Skånska Brandförsäkringsinrättningen, Lund, Svenska AB Bromsregulator, Malmö, Svenska Sockerfabriks AB, Malmö, Karlshamns Yllefabriks AB, Åkeholm, Öresundsvarvet AB, Landskrona. Annonser i Societetens Årsbok 1946 har tecknats av Sparbanken Bikupan, Malmö, Bryggeriaktiebolaget Falken, Falkenberg, och Skånska Hypoteksföreningen, Lund.

Lund den 23 november 1946.

Gerhard Bendz.

SAMMANDRAG
AV VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND RÄKENSKAPER
ÅR 1945.

Balanskonto den 1 januari 1945.

Tillgångar:		Skulder:	
Obligationer	195,135: —	Grundfond	165,000: —
Aktier	1,750: —	Dispositionsfond.....	36,000: —
Banktillgodohavanden	45,663: 84	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Kassa	1,132: 02	Knut och Alice Wallenbergs fond	5,000: —
		Andra donatorers fond ...	3,000: —
		Resestipendiefond	18,381: 42
		Överskottsmedels fond.....	6,299: 44
	Kronor 243,680: 86		Kronor 243,680: 86

Vinst- och förlustkonto år 1945.

Inkomster:		Utgifter:	
Räntor å obligationer	7,470: 08	Räntor å obligationer	182: 84
Kursvinst å obligationer ...	1,470: —	Stämplor, courtage och clea- ringavgifter	105: 55
Utdelning å aktier.....	175: —	Diskonto å årsavgifter	1,096: 36
Räntor å banktillgodoha- vanden	1,111: 36	Sekreteraren	750: —
Inträdesavgifter	2,000: —	Föreläsare	600: —
Årsavgifter	11,000: —	Forskningsbidrag	1,040: —
Försålda skrifter	427: 43	Tryckning och klichéer ...	2,022: 85
Skånska landskapens utforskningsfond: inbetalda bidrag 11,000: --		Lagerbring-medaljen	3,472: —
förbindelser 19,000: —	30,000: --	Lagerbring-belöningen	750: —
Olga och Thorild Dahlgrens fond	14,250: —	25-årsjubiléet	1,401: 10
A.B. C. W. K. Gleerups fond	10,000: —	Övriga utgifter	2,118: 29
	Kronor 77,903: 87	Överskott för året.....	64,364: 88
			Kronor 77,903: 87

Balanskonto den 31 december 1945.

Tillgångar:		Skulder:	
Fastighet	14,250: —	Grundfond	176,000: —
Obligationer	242,535: —	Dispositionsfond	31,000: —
Aktier	1,750: —	Olga och Thorild Dahlgrens fond	14,250: —
Banktillgodohavanden	29,537: 05	A.B. C. W. K. Gleerups fond	10,000: —
Förbindelser	19,000: —	Grevinnan von Hallwyls fond	10,000: —
Kassa	973: 69	Knut och Alice Wallenbergs fond	5,000: —
		Resestipendiefond	18,948: 18
		Skånska landskapens utforskningsfond	40,073: 33
		Överskottsmedels fond.....	2,774: 23
	Kronor 308,045: 74		Kronor 308,045: 74

Malmö den 31 december 1945.

Thorild Dahlgren.

SPECIFIKATION AV OBLIGATIONER OCH AKTIER
DEN 31 DECEMBER 1945.

Obligationer:	%	År	Nom. värde	Bokfört värde
Svenska Staten	3	1937	3,000	3,000: —
» »	3,5	1941	25,000	25,000: —
» » (3. försvarslånet)	3,5	1942	10,000	10,000: —
» »	3,5	¹⁵ / ₈ 1943	10,000	10,000: —
» »	3,5	¹⁵ / ₄ 1943	20,000	20,000: —
» »	3,5	¹ / ₁₁ 1943	25,000	25,000: —
» »	3,5	¹⁵ / ₁₂ 1944	10,000	10,000: —
» »	3	¹ / ₇ 1945	4,000	4,000: —
» »	3	¹ / ₁₁ 1945	2,000	2,000: —
Sveriges Allmänna Hypoteksbank	3	1937	5,000	4,000: —
Konungariket Sveriges Stadshypotekskassa	3	1937	40,000	39,950: —
» » »	3,5	1944	10,000	10,000: —
» » »	3,25	1937	2,000	2,000: —
» » »	3	1934	5,000	4,200: —
Svenska Bostadskreditkassan	3,6	1942	10,000	10,000: —
Stockholms Intecknings Garanti A.-B.	3	1934	5,000	4,975: —
Stockholms stad	3,25	1936	5,000	5,000: —
» »	3	1945	10,000	9,975: —
Bergvik & Ala Nya A.-B.	3,5	1930	4,000	3,960: —
A.-B. Optimus	3,5	1929	5,000	5,000: —
A.-B. Tretorn	3,5	1937	5,000	5,000: —
Skånska Cement A.-B.	3,5	1939	5,000	5,000: —
Fiskeby Fabriks A.-B.	3,25	1937	10,000	10,000: —
Rederi A.-B. Svea	3,25	1938	5,000	5,000: —
Rottneros A.-B.	3	1945	5,000	4,975: —
Danska Staten	3,5	1938	10,000	3,000: —
Köpenhamns Stad	4,5	1930	5,000	1,500: —
			<hr/>	<hr/>
			Kronor	242,535: —
 Aktier:				
Svenska Sockerfabriks A.-B.			3,000	1,750: —
			<hr/>	<hr/>
			Kronor	1,750: —

Malmö den 31 december 1945.

Thorild Dahlgren.

REVISIONSBERÄTTELSE.

Vid denna dag företagen revision av Vetenskaps-Societetens i Lund räkenskaper för år 1945 hava undertecknade funnit dem i allo noggrant och omsorgsfullt förda och försedda med behöriga verifikationer samt funnit samtliga värdehandlingar betryggande förvarade i bankfack, varför det är oss en angenäm plikt att tillstyrka full och tacksam ansvarsfrihet åt skattmästaren för den tid, revisionen omfattar.

Lund den 2 maj 1946.

H. Elovsön.

Åke Petzäll.

REGISTER TILL
VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND
ÅRSBÖCKER 1920—1945

UPPRÄTTAT AV

NILS PALMBORG

Föreliggande register omfattar Vetenskaps-Societetens i Lund årsböcker från och med 1920, då den första volymen utgavs, till och med jubileumsåret 1945. Det är uppställt systematiskt i följande avdelningar:

1. Minnesteckningar
2. Filosofi och psykologi
3. Folkminnesforskning
4. Historia
5. Konsthistoria
6. Kyrkohistoria och religionsvetenskap
7. Litteraturhistoria och vitterhet
8. Språkvetenskap
9. Övriga ämnen
10. Vetenskaps-Societetens verksamhet.

Första avdelningen är uppställd alfabetiskt efter de biograferades namn. Härav följer, att om en minnesteckning omfattar exempelvis tre personer, återkommer den tre gånger i registret, varvid den dock erhåller ett och samma nummer i den löpande numreringen. Övriga avdelningar äro uppställda alfabetiskt efter författarnamnen. Till sist följer ett författarregister.

I. MINNESTECKNINGAR.

1. LANDQUIST, JOHN och LINDQUIST, IVAR: Sigurd Agrell. *1937: 97—111.* [1]
2. BOLIN, STURE: K. G. Westman, Helge Almquist, John-Elof Forssander. Minnesord den 8 december 1944. *1944: 129—146.* [2]
3. WERIN, ALGOT: Hilma Borelius. Några minnesord. *1932: 71—75.* [3]
4. JOSEPHSON, RAGNAR: Till minnet av tre stiftande ledamöter, Nils Gyllenkrok, Henriette Coyet, Fredrik Montelin. *1941: 155—165.* [4]
5. AGRELL, SIGURD: Reinhold Edstrand in memoriam. *1924: 239—240.* [5]
6. OLSON, EMIL: Minnesord över de under året avlidna medlemmarna vid högtidssammanträdet den 22 november 1930. [Max Engeström, Wilhelm von Geijer, Wilhelmina von Hallwyl f. Kempe, Hannes Sköld] *1930: 105—116.* [6]
7. HANELL, KRISTER: Sir Arthur Evans. *1941: 167—172.* [7]
8. BOLIN, STURE: K. G. Westman, Helge Almquist, John-Elof Forssander. Minnesord den 8 december 1944. *1944: 129—146.* [2]
9. LINDQUIST, IVAR: Otto von Friesen. *1942: 129—137.* [8]
10. OLSON, EMIL: Minnesord över de under året avlidna medlemmarna vid högtidssammanträdet den 22 november 1930. [Max Engeström, Wilhelm von Geijer, Wilhelmina von Hallwyl f. Kempe, Hannes Sköld] *1930: 105—116.* [6]
11. JOSEPHSON, RAGNAR: Till minnet av tre stiftande ledamöter, Nils Gyllenkrok, Henriette Coyet, Fredrik Montelin. *1941: 155—165.* [4]

12. AGRELL, SIGURD: Johan Haffner in memoriam. 1931: 111—114. [9]
13. LITHBERG, NILS: Walter von Hallwyl. Minnesord. 1921: 11—18. [10]
14. LITHBERG, NILS: Wilhelmina von Hallwyl f. Kempe 1 okt. 1844—25 juli 1930. 1930: 117—124. [11]
15. OLSON, EMIL: Minnesord över de under året avlidna medlemmarna vid högtidssammanträdet den 22 november 1930. [Max Engeström, Wilhelm von Geijer, Wilhelmina von Hallwyl f. Kempe, Hannes Sköld] 1930: 105—116. [6]
16. STRÖMBÄCK, DAG: Edvard Hammarstedt. 1939: 141—146. [12]
17. NOREEN, ERIK: Elof Hellquist. 1933: 115—120. [13]
18. NYMAN, ALF: Per Axel Samuel Herrlin. 1937: 113—117. [14]
19. PALMÉR, JOHAN: Axel Kock. Några minnesord vid högtidssammanträdet den 14 november 1935. 1935: 167—176. [15]
20. LINDQUIST, IVAR: Evald Lidén. 1939: 147—150. [16]
21. SYDOW, C[ARL] W[ILHELM] v[ON]: Nils Lithberg. 1934: 171—177. [17]
22. JOSEPHSON, RAGNAR: Nils Lundahl. 1940: 133—137. [18]
23. HANELL, KRISTER: Gunnar Mickwitz. 1940: 139—143. [19]
24. JOSEPHSON, RAGNAR: Till minnet av tre stiftande ledamöter, Nils Gyllenkrok, Henriette Coyet, Fredrik Montelin. 1941: 155—165. [4]
25. WEIBULL, LAURITZ: Oscar Montelius. Minnesord. 1922: 101—107. [20]
26. ELOVSON, HARALD: Johan Mortensen. 1941: 173—178. [21]
27. FORSSANDER, J[OHN]-E[LOF]: Sophus Müller. 1934: 143—151. [22]
28. WERIN, ALGOT: Albert Nilsson. 1936: 137—146. [23]
29. BOLINDER, GUSTAF: Erland Nordenskiöld. 1932: 77—84. [24]
30. NELSON, HELGE: Arnold Norlind 1883—1929. Några minnesord. 1929: 113—117. [25]
31. LJUNGGREN, KARL GUSTAV: Emil Olson. 1937: 119—127. [26]

32. ELOVSON, HARALD: Fredrik Paasche. 1943: 121—129. [27]
33. AGRELL, SIGURD: Herbert Petersson in memoriam. 1927: 53—57. [28]
34. INGVAR, SVEN: Karl Petrén. 1927: 47—51. [29]
35. DEDERING, SVEN: Gustaf Raquette. 1945: 169—173. [30]
36. NØRLUND, POUL: Knud Rasmussen. 1934: 179—188. [31]
37. JOSEPHSON, RAGNAR: Carl Sahlin. 1943: 131—136. [32]
38. FONTAINE, CASIMIR: Hannes Sköld som vetenskapsman och människa. 1930: 125—135. [33]
39. OLSON, EMIL: Minnesord över de under året avlidna medlemmarna vid högtidssammanträdet den 22 november 1930. [Max Engeström, Wilhelm von Geijer, Wilhelmina von Hallwyl f. Kempe, Hannes Sköld] 1930: 105—116. [6]
40. MOBERG, AXEL: Carl Swartz — universitetskanslern. 1927: 41—46. [34]
41. JOSEPHSON, RAGNAR: Pehr Swartz och Wilhelm Westrup. 1939: 133—139. [35]
42. BONNESEN, STEN: Per Sörensson in memoriam. 1933: 121—132. [36]
43. AGRELL, SIGURD: Vid Esaias Tegnér's grav den 26 november 1928. [Dikt.] 1928: 8. [37]
44. OLSON, EMIL: Minnesord över Esaias Tegnér vid högtidssammanträdet den 1 december 1928. 1928: 1—7. [38]
45. WEIBULL, LAURITZ: Axel Wachtmeister. Minnesord. 1929: 109—112. [39]
46. BOLIN, STURE: K. G. Westman, Helge Almquist, John-Elof Forssander. Minnesord den 8 december 1944. 1944: 129—146. [2]
47. JOSEPHSON, RAGNAR: Pehr Swartz och Wilhelm Westrup. 1939: 133—139. [35]
48. DAHLGREN, THORILD: Sven Dag Wicksell. 1939: 151—161. [40]
49. COLLINDER, BJÖRN: Karl Bernhard Wiklund. 1934: 153—170. [41]
50. LÖFSTEDT, EINAR: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff. Några minnesord vid högtidssammanträdet den 14 november 1931. 1931: 87—93. [42]

51. RUDBERG, GUNNAR: Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff in memoriam. *1931: 95—109.* [43]
52. JOSEPHSON, RAGNAR: Heinrich Wölfflin. *1945: 161—167.* [44]

II. FILOSOFI OCH PSYKOLOGI.

1. ASPELIN, GUNNAR: De protestantiska monarkomakernas politiskt-filosofiska idéer. *1930: 3—17.* [45]
2. — Den osynliga handen. Ett tankemotiv i Adam Smiths socialfilosofi. *1933: 31—49.* [46]
3. — Descartes' genombrottsskrift. Installationsföreläsning vid Göteborgs högskola våren 1937. *1936: 3—12.* [47]
4. — John Locke och hans samtid. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens i Lund högtidssammanträde lördagen den 26 november 1938. *1938: 3—18.* [48]
5. EDLUND, SVEN: Temperamentsläran som begåvnings teori. *1942: 27—45.* [49]
6. GRØNBECH, VILH[ELM]: Heraklit. *1929: 25—44.* [50]
7. HERRLIN, OLLE: Das Gefühlsproblem in der schwedischen Aufklärung. *1942: 47—61.* [51]
8. NYMAN, ALF: Frågan om det omedvetna. Systematiskt, logiskt och metodologiskt till ett filosofiskt hjälpbegrepp. *1927: 21—39.* [52]
9. — För och emot i fiktionsfrågan. Till professor Hans Vaihingers 70-årsdag. *1922: 21—36.* [53]
10. — Hegel, Viktor Rydberg och Boström. En tidsbild från svenskt 1860-tal. *1942: 3—26.* [54]
11. — Individ, grupp och massa. En översikt av kollektiviteternas psykologi. *1933: 87—101.* [55]
12. — Kant — en mystiker? Några marginalanteckningar. *1930: 19—33.* [56]
13. — Komik och fiktion. Ett försök till en generaliserad teori för det komiskas natur och betingelser. *1928: 9—42.* [57]
14. — Modärn etik. *1921: 19—44.* [58]
15. PETZÄLL, ÅKE: Makt och rätt. *1941: 47—78.* [59]

16. SAURAT, DENIS: Les idées philosophiques de Spenser. 1924: 5—43. [60]
17. SEGERSTEDT, TORGNY T.: La théorie du jugement de M. Meyerson. 1934: 63—88. [61]
18. — Leopold, Lars von Engeström och Fremling. 1935: 105—117. [62]
19. — Om sanningsbegreppet. 1936: 115—136. [63]
20. WITTENBERG, ERICH: Hans Larsson als europäischer Geschichts-, Rechts- und Staatsphilosoph. 1944: 3—68. [64]
21. — Herders Ethik im Spiegel der neuesten deutschen Zeitkritik. Ein Beitrag zur Herderlegende der Gegenwart. 1935: 35—84. [65]

III. FOLKMINNESFORSKNING.

1. HOLMBERG, UNO: Det avkvistade trädet i fornfinnarnas initiationsriter. 1924: 45—71. [66]
2. LITHBERG, NILS: Att helga torsdagen. 1933: 3—30. [67]
3. LJUNGGREN, KARL GUSTAV: »Ge på kakan». En gammal västgötsk bröllopsed och dess ursprung. 1934: 133—142. [68]
4. SYDOW, C[ARL] W[ILHELM] v[ON]: Bäckahästen. 1922: 83—99. [69]
5. — Den fornegyptiska sagan om de två bröderna. Ett utkast till dess historia och utveckling. 1930: 51—89. [70]
6. — Die psychologischen Gründe der Mana-Vorstellung. Vortrag bei dem 5:ten internationalen religionsgeschichtlichen Kongresse in Lund 28 Aug. 1929. 1929: 61—73. [71]
7. — Föreställningar om födelse i folksagan. 1926: 51—60. [72]
8. — Iriskt inflytande på nordisk guda- och hjältesaga. 1920: 19—29. [73]
9. — Märchenforschung und Philologie. Vortrag auf den 7:ten nordischen Philologenkongress in Lund am 18. August 1932. Nebst einem Bericht über die gleichzeitig abgehaltene Märchenforscherkonferenz. 1932: 3—31. [74]

10. — Wilhelm Mannhardt und sein Briefwechsel mit Gunnar Olof Hyltén-Cavallius. *1931: 41—66.* [75]

IV. HISTORIA.

1. ANDERSSON, INGVAR: Erik XIV och Island. En studie i svensk krigshushållning under 1500-talet. *1933: 103—113.* [76]
2. BOLIN, STURE: C-varianterna av Mäster Adams text. *1930: 91—103.* [77]
3. — När avslutade Mäster Adam Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum? *1931: 3—15.* [78]
4. — Svenskväldets fall. Ett förslag. *1932: 49—69.* [79]
5. CARLSSON, STEN: Hans Gabriel Wachtmeisters dagbok. 1807—1809. *1943: 71—75.* [80]
6. DANSTRUP, JOHN: Recherches critiques sur Andronicos 1er. *1944: 69—101.* [81]
7. HANELL, KRISTER: Historiska perioder och periodgränser med särskild hänsyn till antikens historia. *1939: 3—31.* [82]
8. LUNDMARK, EFRAIM: Redaktionerna av Olavus Petris svenska krönika. Översikt och gruppering av handskrifterna. *1940: 13—76.* [83]
9. LÖFQVIST, KARL-ERIK: De svenska drots- och marskämbetena under 1200- och 1300-talen. *1936: 13—56.* [84]
10. MOHLIN, ALLAN: Förlikningen i Skara år 1323. *1944: 103—127.* [85]
11. NECKEL, GUSTAV: Die Lage der 'Insel' Thule. *1939: 129—130.* [86]
12. OLSSON, HARALD: Till diskussionen om Sturekrönikans indelning. *1941: 131—154.* [87]
13. OSSIANNILSSON, FOLKE: Fogdö (Vårfruberga) klostors jordebok. En obeaktad källa från tidig medeltid. Med kommentarer utgiven. *1945: 81—104.* [88]
14. ROSÉN, JERKER: Knut den store och ärkebiskopen av Hamburg-Bremen. *1941: 111—129.* [89]
15. — Studier i Stockholms gråbrödraklostors diarium. *1940: 101—131.* [90]

16. SCHMEIDLER, BERNHARD: Ueber Briefsammlungen des früheren Mittelalters in Deutschland und ihre kritische Verwertung. 1926: 3—27. [91]
17. WEIBULL, LAURITZ: Jordanes' framställning av Skandza och dess folk. 1925: 39—69. [92]

V. KONSTHISTORIA.

1. BROUNOFF, N.: Un nouveau type d'église dans la Russie du nord-ouest au XIIième siècle. 1925: 3—37. [93]
2. CHIAPPELLI, ALESSANDRO: Gli studi recenti sulla storia dell'arte medievale e moderna in Italia. 1924: 73—99. [94]
3. HAHR, AUGUST: Två nya Bourdon-porträtt upptäckta i en svensk samling. 1921: 55—62. [95]
4. KJELLIN, HELGE: En miniatyrteater med figurer efter Jacques Callot, Stefano della Bella och Melchior Lorch. 1924: 217—236. [96]
5. — Två Pietro Longhi-målningar i Sverige. 1923: 59—76. [97]
6. ROOSVAL, JOHNNY: Étampes, Chartres, Senlis. Bidrag till den nordfranska 1100-talsskulpturens kronologi och periodisering. 1924: 187—205. [98]
7. STENEBERG, KARL ERIK: Den äldsta traditionen inom svenskt porträttmåleri. 1934: 89—132. [99]

VI. KYRKOHISTORIA OCH RELIGIONSVETENSKAP.

1. KORNERUP, BJØRN: Til Lunde Stifts Kirkehistorie i det 17. Aarhundrede. 1943: 3—40. [100]
2. OHLMARKS, ÅKE: Alt-Upsala und Arkona. Zur Rekonstruktion des Uppsalatempels und Entstehung der westslawischen Kulte. 1943: 77—120. [101]
3. — Till frågan om det babyloniska sjutalets ursprung och därmed sammanhängande religionshistoriska problem. 1945: 105—136. [102]
4. PALM, THEDE: Uppsalalunden och Uppsalatemplet. 1941: 79—109. [103]

VII. LITTERATURHISTORIA OCH VITTERHET.

1. AGRELL, SIGURD: Fornnordiska element i den ryska folkpoesien. 1922: 65—82. [104]
2. ELOVSON, HARALD: Iteration och variation hos Verner von Heidenstam. En studie. 1935: 119—148. [105]
3. — Johan Henrik Denell. En lundensisk Wertherimitator. 1939: 33—54. [106]
4. — Samuel Johnson, Goethe och patriotismen under 1700-talet. 1926: 29—49. [107]
5. — Två svenska apophthegmasamlingar. 1936: 57—114. [108]
6. JÖRN, GUNNAR: Skoldramat och ståndsstriden. En studie i 1600-talets svenska bondeskildring. 1938: 47—77. [109]
7. LANGENFELT, GÖSTA: Paiens et héros dans le »Widsith». 1935: 149—165. [110]
8. LILJEGREN, S[TEN] B[ODVAR]: Romantiken och månen. 1923: 37—58. [111]
9. LJUNGGREN, TORSTEN: En nyfunnen Stagneliusdikt. 1945: 53—79. [112]
10. MARÓT, KÁROLY: Zur religionsgeschichtlichen Wertung Homers. 1924: 149—169. [113]
11. NOREEN, ERIK: Två gravdikter av G. J. Törnqvist-Adelcrantz utgivna. 1937: 45—51. [114]
12. ROTH, ERIK: Den provensalska trubadurpoesiens uppkomst. Gamla och nya teorier. 1927: 3—20. [115]
13. RUDBERG, GUNNAR: Ur Vergilius' tankevärld. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens högtidssammanträde den 22 november 1930. 1930: 35—49. [116]
14. SYDOW, C[ARL] W[ILHELM] v[ON]: Beowulfskalden och nordisk tradition. 1923: 77—91. [117]
15. WERIN, ALGOT: Tegnér och Napoleon. 1929: 75—107. [118]
16. WIESELGREN, PER: Fem änkor mot Stiernhielm. 1937: 27—43. [119]
17. WIFSTRAND, ALBERT: Hellenistisk romantik. Föredrag vid Vetenskaps-Societetens i Lund årshögtid den 25 november 1937. 1937: 3—25. [120]

VIII. SPRÅKVETENSKAP.

1. AGRELL, SIGURD: Solbanans stjärnbilder i eddadiktningens mytvärld. 1929: 5—23. [121]
2. BERGMAN, GÖSTA: Om sotarnas språk. 1939: 71—126. [122]
3. DEDERING, SVEN: Om den arabiska nationalgrammatiken. 1938: 39—45. [123]
4. FALK, HJALMAR: La philosophie linguistique française. Conférence faite par le professeur Hjalmar Falk, à Göteborg le 7 juillet 1923. 1923: 11—26. [124]
5. GJERDMAN, OLOF: Die Schallanalyse. 1924: 171—186. [125]
6. LINDQUIST, IVAR: Guden Heimdall enligt Snorres källor. 1937: 53—98. [126]
7. LJUNGGREN, KARL GUSTAV: Några språkdrag och stildrag hos C. J. L. Almqvist. 1941: 3—45. [127]
8. — Svenska dialektordböcker. En översikt. 1938: 19—37. [128]
9. — Ändringarna i Almqvists »Det går an». 1940: 77—99. [129]
10. MALMBERG, BERTIL: Système et méthode. Trois études de linguistique générale. 1945: 3—52. [130]
11. NÖREEN, ERIK: Bellmanstolkning. 1940: 3—12. [131]
12. — De conviviis barbaris. 1939: 131—132. [132]
13. PETERSSON, HERBERT: Ätran. 1921: 45—53. [133]
14. ROTH, ERIK: Den högtyska dialektforskningen och dess aktuella arbetsuppgifter. En historisk och metodologisk överblick. 1931: 17—40. [134]
15. — Det primära i-omljudet och frågan om muljerade konsonanter och i-epenteser i väst- och nordgermanska. 1935: 3—34. [135]
16. — Ein Lehrsatz der etymologischen Wissenschaft geprüft. 1929: 45—59. [136]
17. — Tyskans och engelskans inbördes släktskapsförhållanden. 1932: 33—47. [137]
18. SAHLGREN, JÖRAN: De nordiska språkens indelning. 1926: 61—66. [138]
19. — Hvalen. Ett gammalt ortnamn förklarat. 1920: 13—18. [139]
20. — Linnés bildspråk. Några anteckningar. 1924: 101—147. [140]
21. — Är mytosofien en vetenskap? 1923: 27—36. [141]

22. SKÖLD, HANNES: Quelques remarques sur l'art d'écrire chez les indoeuropéens orientaux. *1924: 207—215.* [142]
23. THEANDER, CARL: Några synpunkter på de homeriska dikternas inledningspartier. *1939: 55—69.* [143]
24. — Zwei Wortsippen im Griechischen. *1931: 67—86.* [144]
25. WENNSTRÖM, TORSTEN: Fredlösheten. Några rättshistoriska och filologiska synpunkter. *1933: 51—85.* [145]
26. WIFSTRAND, ALBERT: Beiträge zur griechischen Syntax. *1934: 39—61.* [146]
27. ÅKERLUND, WALTER: Några äldre svenska kraftuttryck. Ett bidrag till svordomens historia. *1935: 85—103.* [147]

IX. ÖVRIGA ÄMNEN.

1. ARNE, T[URE] J[OHNSSON]: De arkeologiska undersökningarna i Sydhalland sommaren 1923. *1923: 93—99.* [148]
2. LILJEGREN, [STEN] BODVAR: Tjurlöpning och tjurhetsning. Ett drag ur flydda tiders sportliv i England. *1922: 37—64.* [149]
3. NESSELMARK, SIGNE: Bidrag till en bibliografi över professor Hans Larssons skrifter 1927—1944. *1945: 137—159.* [150]
4. WIESELGREN, GRETA: B. G. Forselius und die Grundlegung der estnischen Volksschule. Urkunden und Kommentar. *1942: 63—128.* [151]
5. ÅKERMAN, JOHAN: Några synpunkter på nationalekonomiens ställning till angränsande vetenskaper. Föredrag i Vetenskaps-Societeten i Lund den 4 december 1934. *1934: 3—38.* [152]

X. VETENSKAPS-SOCIETETENS VERKSAMHET.

1. FRÅN Vetenskaps-Societeten i Lund 25-årsjubileum den 27 november 1945. *1945: 175—193.* [153]
2. [Ledamotsförteckning]: *1920: 3—5, 1921: 3—6, 1922: 3—6, 1923: 3—6, 1924: 241—245, 1925: 73—77, 1926: 69*

- 73, 1927: 61—66, 1928: 43—48, 1929: 119—124, 1930: 137—142, 1931: 115—120, 1932: 85—90, 1933: 133—139, 1934: 189—195, 1935: 177—183, 1936: 147—153, 1937: 129—135, 1938: 79—85, 1939: 163—170, 1940: 145—152, 1941: 179—186, 1942: 139—146, 1943: 137—144, 1944: 152—159, 1945: 197—205. [154]
3. [Stadgar]: 1920: 7—12, 1922: 13—20 (på engelska), 1930: 147—154, 1944: 147—151. [155]
4. STIFTANDE, Societetens: 1920: 6. [156]
5. [Verksamhetsberättelse och räkenskapsberättelse]: 1921: 6—10, 1922: 7—12, 1923: 7—10, 1924: 246—250, 1925: 78—82, 1926: 74—77, 1927: 67—70, 1928: 49—52, 1929: 125—128, 1930: 143—146, 1931: 121—124, 1932: 91—94, 1933: 139—142, 1934: 195—198, 1935: 183—187, 1936: 154—157, 1937: 136—140, 1938: 86—89, 1939: 171—174, 1940: 153—157, 1941: 187—191, 1942: 147—151, 1943: 145—149, 1944: 160—164, 1945: 206—210. [157]

FÖRFATTARREGISTER.

(Siffrorna hänvisa till den löpande numreringen i det systematiska registret.)

- Agrell, Sigurd 5, 9, 28, 37, 104, 121
 Andersson, Ingvar 76
 Arne, Ture J:son 148
 Aspelin, Gunnar 45—48
 Bergman, Gösta 122
 Bolin, Sture 2, 77—79
 Bolinder, Gustaf 24
 Bonnesen, Sten 36
 Brounoff, N. 93
 Carlsson, Sten 80
 Chiappelli, Alessandro 94
 Collinder, Björn 41
 Dahlgren, Thorild 40
 Danstrup, John 81
 Dederig, Sven 30, 123
 Edlund, Sven 49
 Elovson, Harald 21, 27, 105—108
 Falk, Hjalmar 124
 Fontaine, Casimir 33
 Forssander, John-Elof 22
 Gjerdman, Olof 125
 Grønbech, Vilhelm 50
 Hahr, August 95
 Hanell, Krister 7, 19, 82
 Herrlin, Olle 51
 Holmberg, Uno 66
 Ingvar, Sven 29
 Josephson, Ragnar 4, 18, 32, 35, 44
 Jörn, Gunnar 109
 Kjellin, Helge 96—97
 Kornerup, Bjørn 100
 Landquist, John 1
 Langenfelt, Gösta 110
 Liljegren, Sten Bodvar 111, 149
 Lindquist, Ivar 1, 8, 16, 126
 Lithberg, Nils 10, 11, 67
 Ljunggren, Karl Gustav 26, 28, 127—
 129
 Ljunggren, Torsten 112
 Lundmark, Efraim 83
 Löfqvist, Karl Erik 84
 Löfstedt, Einar 42
 Malmberg, Bertil 130
 Marót, Károly 113
 Moberg, Axel 34
 Mohlin, Allan 85
 Neckel, Gustav 86
 Nelson, Helge 25
 Nesselmark, Signe 150
 Noreen, Erik 13, 114, 131—132
 Nyman, Alf 14, 52—58
 Nørlund, Poul 31
 Ohlmarks, Åke 101—102
 Olson, Emil 6, 34
 Olsson, Harald 87
 Ossiannilsson, Folke 88
 Palm, Thede 103
 Palmér, Johan 15
 Petersson, Herbert 133
 Petzäll, Åke 59
 Roosval, Johnny 98
 Rooth, Erik 115, 134—137
 Rosén, Jerker 89—90
 Rudberg, Gunnar 43, 116
 Sahlgren, Jöran 138—141
 Saurat, Denis 60
 Schmeidler, Bernhard 91
 Segerstedt, Torgny T. 61—63
 Sköld, Hannes 142
 Steneberg, Karl Erik 99
 Strömbäck, Dag 12
 Sydow, Carl Wilhelm von 17, 69—75,
 117
 Theander, Carl 143—144
 Weibull, Lauritz 20, 39, 92
 Wennström, Torsten 145
 Werin, Algot 3, 23, 118
 Wieselgren, Greta 151
 Wieselgren, Per 119
 Wifstrand, Albert 120, 146
 Wittenberg, Erich 64—65
 Åkerlund, Walter 147
 Åkerman, Johan 152

INNEHÅLL

ARTIKLAR:

JERKER ROSÉN: Bevarade rester av Magnus Ladulås' och Birger Magnussons arkiv	3
ROLF PIPPING: Om några grundtankar i Ferdinand de Saussures föreläsningar över allmän språkvetenskap	17
SAM. CAVALLIN: Livianska »småberättelser» i deras kompositionella sammanhang	29
KARIN DOVRING: Fru Lenngren och herrnhutarna . .	55
KJELL RUNQUIST: Hallandslistans förhållande till huvudstycket i kung Valdemars jordebok	81

MINNESORD:

SVEN DEDERING: Arthur Christensen	117
FREDERIK POULSEN: Helge Jacobsen	123
STURE BOLIN: Bruno Lesch	129

VETENSKAPS-SOCIETETEN I LUND 1945—1946:

Styrelse, nämnder, ledamöter	137
Verksamhet 1945—1946	146
Räkenskaper	148
Revisionsberättelse	150

REGISTER TILL VETENSKAPS-SOCIETETENS I LUND

ÅRSBÖCKER 1920—1945	151
-------------------------------	-----

BETALD ANNONSPLATS

Sparbanken Bikupan i Malmö

Huvudkontor Östergatan 26

Avdelningskontor:

Bergsgatan 40

Föreningsgatan 31

Lommavägen 19, Arlöv

Östra Förstadsgatan 58

Nobelvägen 11

Linnégatan 36, Limhamn

Regementsgatan 25

Skånska Hypoteksföreningen

*lämnar primärlån
på jordbruksfastigheter
i Skåne*

Förut ha utkommit:

Skrifter utgivna av Vetenskaps-Societeten i Lund:

1. *Herbert Petersson*. Studien über die indogermanische Heteroklisis. 1921. Pris 15 kr.
2. *Alf Nyman*. Kring antinomierna. 1920. Pris 5 kr.
3. *Axel W. Persson*. Staat und Manufaktur im römischen Reiche. 1923. Pris 5 kr.
4. *James Harrington's Oceana*, edited with notes by *S. B. Liljegren*. 1924. Pris 10 kr.
5. *John Frödin*. Siljansområdets fäbodbygd. 1925. Pris 8 kr.
6. *Sigurd Agrell*. Runornas talmystik och dess antika förebild. 1927. Pris 6 kr.
7. *N. Otto Heinertz*. Etymologische Studien zum Althochdeutschen. 1927. Pris 5 kr.
8. *Alf Nyman*. Schema och slutsats. 1928. Pris 7 kr.
9. *Fredrik Lagerroth*. Platons stats- och rättsbegrepp. 1928. Pris 3 kr.
10. *Sigurd Agrell*. Zur Frage nach dem Ursprung der Runennamen. 1928. Pris 3 kr.
11. Stockholms stads tänkebok 1524—1529 av M:r Olauus Petri Phase, utg. genom *Ludvig Larsson*, häft. 1—2. 1929. Pris kr. 12:50. Häfte 3: Register av *Sven Ljung*. 1940. Pris 3 kr.
12. *Gudmundi Olai Thesaurus Adagiorum linguæ septentrionalis antiquæ et modernæ*, utg. av *G. Kallstenius*. 1930. Pris 6 kr.
13. *Torsten Wennström*. Studier över böter och myntvärden i Västgötalagarna. 1931. Pris kr. 3:50.
14. *Heinrich Hoppe*. Beiträge zur Sprache und Kritik Tertullians. 1932. Pris 5 kr.
15. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. I. Sigtuna-galdern. 1932. Pris kr. 3:50.
16. *Albert Wifstrand*. Von Kallimachos zu Nonnos. 1933. Pris kr. 7:50.
17. *Ingvär Andersson*. Erik XIV:s engelska underhandlingar. 1935. Pris kr. 7:50.
18. *Anders Gagnér*. Florilegium Gallicum. 1936. Pris 10 kr.
19. *Gunnar Carlsson*. Eine Denkschrift an Caesar über den Staat. 1936. Pris 6 kr.
20. Smärre dikter av Lejonkulans dramatiker utgivna av *Erik Noreen*. 1937. Pris 6 kr.
21. *Johan Åkerman*. Das Problem der sozialökonomischen Synthese. 1938. Pris kr. 9:50.
22. *Erik Noreen*. Författarfrågor i Lejonkulans dramatik. 1938. Pris 6 kr.
23. *Walter Åkerlund*. Studier över Ynglingatal. 1939. Pris kr. 3:50.
24. *Ivar Lindquist*. Religiösa runtexter. II. Sparlösa-stenen. 1940. Pris 10 kr.
- 25:1. *Jesper Swedbergs Lefwernes Beskrifning* utg. av *Gunnar Wetterberg*. I. Text. 1941. Pris 25 kr.
26. *Ivar Lindquist*. Västgötalagens litterära bilagor. 1941. Pris kr. 4:50.
27. *Bertil Axelsson*. Das Prioritätsproblem Tertullian — Minucius Felix. 1941. Pris 7 kr.
28. *K. G. Ljunggren*. Almanackorna och det svenska ordförrådet. 1944. Pris kr. 7:50.
29. *Bertil Axelsson*. Unpoetische Wörter. 1945. Pris 10 kr.
30. *Per Wieselgren*. Neli Suecani. Ett bröllopsbesvär från sjuttonhundratalet. 1946. Pris kr. 8:50.

Årsbok 1920—1945.

Pris 8 kr.